

**MUHASEBE VE DENETİM ALANINDA
GÜNCEL ÇALIŞMALAR**

Editör:

Doç. Dr. Neşegül PARLAK

MUHASEBE VE DENETİM ALANINDA GÜNCEL ÇALIŞMALAR

Editör:

Doç. Dr. Neşegül PARLAK

Yazarlar:

İlknur AŞKIN AŞCI - Hakan YAZARKAN - Şule YILDIRIM - Birsal SABUNCU - Naim VAROL

Taner EKEN - Tunç KÖSE - Şafak AĞDENİZ - Azize KAHRAMANI KOÇ

Selçuk TAZEGÜL - Neşegül PARLAK - Meral EROL FIDAN

ISBN: 978-625-382-186-9

E-ISBN: 978-625-382-187-6

DOI: 10.54637/vizetek.9786253821876

Copyright © Vizetek

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Vizetek Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Limited Şirketine aittir. Vizetek Yayıncılık'ın izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı, elektronik, mekanik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

Sayın okuyucularımız, bandrolsüz yayınları satın almamanızı diliyoruz.

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazar(lar)ına aittir.

Yayın Tasarımcısı / Koordinatörü: Seda AYGÜN

Kapak Tasarımı: Abdulkadir EMİROĞLU

Dizgi & Mizanpaj: Zeynep ERTUĞRUL

Baskı: Ankara | Aralık, 2025

Seyranbağları Mah. İncesu Cad. 10/2 Çankaya/ANKARA

Tel.: (0312) 482 00 11

Web: www.vizetek.com.tr

E-mail: vizeteki yayincilik@gmail.com

Yayıncı Sertifika No: 41575

Baskı: Vadi Grafik Tasarım ve Reklamcılık Ltd. Şti.

İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1 Yenimahalle/ANKARA

Tel.: 0 (312) 395 85 71

Matbaa Sertifika No: 47479

**MUHASEBE VE DENETİM ALANINDA
GÜNCEL ÇALIŞMALAR**

Editör

Doç. Dr. Neşegül PARLAK

2025

 Vizetek
Yayıncılık

ÖN SÖZ

Günümüzün hızla değişen ekonomik ve kurumsal ortamında muhasebe ve denetim alanı, hem uluslararası standartların gelişimi hem de teknolojik dönüşümün etkisiyle önemli bir dönüşüm sürecinden geçmektedir. Bu süreç, raporlama kalitesinin artırılmasını, güvenilir bilginin sağlanmasını, şeffaflığın güçlendirilmesini ve mesleki uygulamaların yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu kitap, muhasebe ve denetim disiplininin güncel tartışmalarına ışık tutmak ve alanın teorik ve uygulamalı yönlerine katkı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmada yer alan bölümler, finansal raporlama, güvence mekanizmaları, mesleki gelişim, kamu denetimi, yönetim muhasebesi ve güncel muhasebe uygulamalarına ilişkin farklı perspektifleri bir araya getirmektedir.

Kitabın temel amacı; muhasebe ve denetim alanında yürütölen akademik çalışmaların çeşitliliğini ortaya koymak, araştırmacılara güncel bir literatür seti sunmak ve meslek mensupları ile karar alıcıların yararlanabileceği bütöncöl bir çerçeve oluşturmaktır. Derlemede yer alan çalışmalar, alanın temel kavramlarını, güncel uygulama problemlerini ve akademik tartışmalarını ele almakta; böylece hem akademik dünya hem de uygulayıcılar için erişilebilir bir kaynak sunmaktadır.

Bu eserin ortaya çıkmasında katkı veren tüm yazarlarımıza, çalışmalarıyla kitabın kapsamını zenginleştirdikleri için teşekkür ederim. Ayrıca değerlendirme süreçlerinde görüş ve önerilerini sunan hakemlere ve yayına hazırlık aşamasında emeği geçen yayınevi ekibine teşekkür borçluyum.

Kitabın, muhasebe ve denetim alanındaki araştırmalara katkı sağlamasını, öğrenciler ve meslek mensupları için yararlı bir başvuru kaynağı olmasını temenni ederim.

İÇİNDEKİLER

1. BÖLÜM

KÜÇÜK VE MİKRO İŞLETMELER İÇİN FİNANSAL RAPORLAMA STANDARDI
(KÜMİ FRS)'NA GÖRE STOKLARIN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ.....1

*İlknur AŞKIN AŞCI
Hakan YAZARKAN*

2. BÖLÜM

TİCARİ ALACAKLAR HESAP GRUBUNUN FİNANSAL RAPORLAMA
STANDARTLARINA UYGUN HESAP PLANI (FRSHP) ÇERÇEVESİNDE
DEĞERLENDİRİLMESİ..... 25

*Hakan YAZARKAN
Şule YILDIRIM*

3. BÖLÜM

TMS 29 KAPSAMINDA ENFLASYON MUHASEBESİ..... 45

Birsel SABUNCU

4. BÖLÜM

KİRALAMA İŞLEMLERİNİN VERGİ MEVZUATI, MSUGT VE KÜMİ FRS
KAPSAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI 61

Naim VAROL

5. BÖLÜM

MÜŞTERİ EDİNME MALİYETİ ÖLÇÜM MODELİNİN HESAPLANMASINDA
STRATEJİK YÖNETİM MUHASEBESİ YAKLAŞIMI ve DİJİTAL ANALİTİKLERİN
ENTEGRASYONU: BİR RESTORAN İŞLETMESİ UYGULAMASI 91

Taner EKEN

6. BÖLÜM

GÜVENCE HİZMETLERİNE İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVENİN İNCELENMESİ
..... 109

Tunç KÖSE
Şafak AĞDENİZ

7. BÖLÜM

YÜKSEK KALİTELİ KAZANÇLAR YATIRIMLARI ARTIRIR MI? TÜRKİYE PİYASASI
ÜZERİNE BİR İNCELEME 129

Azize KAHRAMANI KOÇ
Selçuk TAZEGÜL

8. BÖLÜM

DENETÇİ BAĞIMSIZLIĞI ÜZERİNE GÜNCEL TARTIŞMALAR: REGÜLASYON VE
UYGULAMA ARASINDAKİ DENGELER 145

Neşegül PARLAK

9. BÖLÜM

KAMU ÜNİVERSİTELERİ DÖNER SERMAYE İŞLETMELERİNDE SAYIŞTAY
DENETİMİ 165

Meral EROL FİDAN

1. BÖLÜM

KÜÇÜK VE MİKRO İŞLETMELER İÇİN FİNANSAL RAPORLAMA STANDARDI (KÜMİ FRS)'NA GÖRE STOKLARIN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

İlknur AŞKIN AŞCI¹
Hakan YAZARKAN²

Giriş

Son yıllarda, dünya genelinde finansal raporlamaya yönelik ortak standartların oluşturulması konusunda önemli ilerlemeler sağlanmıştır. Finansal raporlama süreçlerinde küresel düzeyde ortak bir dil oluşturulması amacıyla, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu, finansal tablo kullanıcılarının bilgi ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ve Uluslararası Muhasebe Standartları geliştirmiştir. Bu standartlar, Türkçeye uyarlanarak Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) ve Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) adını almış ve özellikle kamu yararını ilgilendiren kuruluşlar (KAYİK) için 2005 yılından itibaren zorunlu hale gelmiştir (Yazarkan, 2022, s. 2150).

KAYİK dışında kalan işletmeler için de uygun finansal raporlama çerçeveleri oluşturmak amacıyla çeşitli düzenlemeler yapılmaktadır. Bu doğrultuda, mikro ve küçük işletmelerin finansal raporlama ihtiyaçlarını daha yalın ve uygulanabilir bir çerçevede ele almak amacıyla geliştirilen Küçük ve Mikro İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ FRS), 16 Ocak 2023 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu standart, 1 Ocak 2023 ve sonrasındaki hesap dönemlerinde uygulanmak üzere geçerli hale gelmiştir. Dolayısıyla KÜMİ FRS, bağımsız denetime tabi olmayan küçük ve mikro işletmelere hitap eden bir düzenleme olup, mevcut finansal raporlama sistemlerinden daha sade bir yapıya sahiptir. Avrupa Birliği mevzuatında yer alan “önce küçükleri düşün” ilkesi temel alınarak

¹ Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ORCID: 0009-0001-4713-7800

² Prof. Dr., Ordu Üniversitesi Ünye İİBF İşletme Bölümü, ORCID: 0000-0001-6167-0559

hazırlanan bu standardın temel amacı, bu ölçekteki işletmelerin finansal tablolarını daha sade, anlaşılır ve güvenilir biçimde düzenleyebilmelerini ve diğer standartlar ile karşılaştırıldığında, uygulayıcılar tarafından daha az maliyete katlanılmasını sağlamaktır (Keleş, 2022, s. 623; KGK, 2023).

İşletmelerin ekonomik veya ekonomik olmayan çeşitli amaçları bulunmaktadır. Ancak tüm farklı amaçlarının dışında işletmelerin kâr elde etmek ve varlığını sürdürmek olmak üzere iki temel amacı vardır (Yıldırım & Yiğit, 2024, s. 428). İşletmelerin varlıklarını sürdürebilmeleri ve temel amaçları olan kâr elde etme hedeflerine ulaşabilmeleri açısından stoklar büyük bir öneme sahiptir. Stoklar, kârlılığın sağlanmasında ve sürekliliğin korunmasında önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, işletmeler için stok yönetimi stratejik bir rol taşımaktadır. Stoklara ilişkin muhasebe düzenlemeleri KÜMİ FRS kapsamında “Bölüm 8 Stoklar” başlığı altında ele alınmaktadır. Bu çalışmada, KÜMİ FRS standartları kapsamında stoklar standardı ile ilgili ve ayrıca diğer standartlarla ilgili yapılan akademik çalışmalar taranarak özetlenmiştir. Ardından, KÜMİ FRS 8 bölümleri hem kuramsal düzeyde hem de örnek uygulamalar üzerinden karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilmiştir.

Literatür Özeti

KÜMİ FRS 8 Stoklar bölümü için alanda yapılan literatür taramasında birkaç çalışmanın varlığı saptanmış ve bu çalışmalarda daha çok stoklarla ilgili işlemlerin standartlar arası (KÜMİ FRS, BOBİ FRS, TMS/TFRS, MUSGT/VUK) karşılaştırma yapılarak değerlendirilmesinin yapıldığı görülmüştür. Bu çalışmalar aşağıda özetlenmiştir.

Yazarkan (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, KÜMİ FRS Taslağı ile BOBİ FRS kapsamında stoklara yönelik düzenlemeler karşılaştırılmış; muhasebe uygulamaları üzerinden yapılan değerlendirmelerde ölçüm, vade farkı, değer kaybı ve borçlanma giderleri gibi unsurlar açısından farklılıkların bulunduğu ortaya konmuştur.

Tutkavul (2020) çalışmasında, stokların dönüştürme maliyetlerine dâhil edilen sabit genel üretim giderleri; TMS, BOBİ FRS, KÜMİ FRS Taslağı ve Vergi Usul Kanunu (VUK) çerçevesinde ele alınmıştır. Analiz sonucunda, üretim maliyetlerinin belirlenmesinde ve vergilendirme süreçlerinde önemli ayrımlar olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, VUK’un tam maliyetleme yöntemini benimsediği; TMS’nin ise normal maliyetleme yaklaşımını esas

aldığı görülmektedir. Öte yandan, BOBİ FRS ile KÜMİ FRS Taslağı'nda bu konuda net bir tercih sunulmamaktadır. VUK'a göre hesaplanan maliyetlerin, ilgili standartlara göre tespit edilen maliyetlerden daha yüksek olduğu belirtilmiş; satışların aynı dönemde yapılması halinde vergisel sonuçların benzer olduğu, farklı dönemlere yayıldığına ise ertelenmiş vergi gelir veya giderlerinin olduğu ifade edilmiştir.

Kıymetli Şen & Özbirecikli (2020) tarafından yapılan çalışmada, KÜMİ FRS'de yer alan standartlar, BOBİ FRS, TMS/TFRS ve MSUGT/VUK ile kapsamlı şekilde karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda, KÜMİ FRS'nin daha sade bir yapıda oluşturulduğu, ölçüm esasının çoğunlukla maliyet temelli olduğu ve uygulama açısından daha düşük maliyetli bir yaklaşım sunduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, KÜMİ FRS'nin karmaşık düzenlemelerden uzak durarak, uygulayıcılara kolaylık sağlayacak bir yapıda olduğu sonucuna varılmıştır.

Kaya & Utku (2021) tarafından yapılan çalışmada, stoklara dair muhasebeleştirme esasları ele alınmış; KÜMİ FRS ile VUK, MSUGT, TMS 2 Stoklar standardı ve BOBİ FRS'de yer alan düzenlemeler karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Özdemir, Hancıhasanoğlu, & Dalkılıç (2023) tarafından yapılan çalışma incelendiğinde; stok alımlarında oluşan vade farklarının ayrı olarak ele alınması ve stok değer düşüklüğünün belirlenmesi süreçlerinde, KÜMİ FRS'nin diğer muhasebe standartlarından farklılaştığı görülmüştür.

Özulucan & Doğan (2023), stoklarla ilgili borçlanma maliyetlerinin Türkiye'deki Vergi Usul Kanunu ve muhasebe standartları (TMS, BOBİ FRS, KÜMİ FRS) çerçevesinde nasıl ele alındığını incelemiştir. Çalışmada, finansal raporlama açısından standartlaşma gerekliliği vurgulanmakta ve bu bağlamda borçlanma maliyetlerinin muhasebeleştirilmesinin önemi ele alınmaktadır. Yazarlar, borçlanma maliyetlerinin, stokların maliyetine dahil edilmesi veya dönem gideri olarak kaydedilmesi konusundaki farklı yaklaşımları detaylandırarak, uygulayıcılara rehberlik etmiştir.

Bununla birlikte yapılan literatür taramasında KÜMİ FRS'de farklı standartları inceleyen çok sayıda çalışma olduğu (Özçelik & Yağmurlu, 2024; Özdemir, 2024; Çemrek, 2023; Keleş, 2022; Yücel, 2023; Demirkol, İkvan, & Velioğlu, 2023; Utku & Kaya, 2021; Parlak, 2021; Aytaç & Gençoğlu, 2020) görülmüştür.

Bu çalışmada ise başlı başına KÜMİ FRS açısından stoklar standardının değerlendirmesi yapılmıştır. Verilen uygulama örnekleriyle konunun uygulayıcılar açısından somutlaştırılmasına gayret edilmiştir.

Amaç ve Yöntem

Bu çalışmanın temel amacı, işletmelerin stok hareketlerinin muhasebeleştirilmesine ilişkin süreçlerin, KÜMİ FRS kapsamında nasıl ele alındığını analiz etmektir. Araştırma sürecinde, nitel araştırma yaklaşımlarından biri olan betimsel analiz yöntemi tercih edilmiştir. Betimsel araştırmalar, belirli bir olay ya da olgunun ne şekilde gerçekleştiğini ve nasıl işlediğini sistematik biçimde ortaya koymayı hedefler (Başol, 2008, s. 122). Bu bağlamda, çalışmada KÜMİ FRS’de yer alan stoklara yönelik düzenlemeler detaylı biçimde incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. KÜMİ FRS’ye göre teorik olarak açıklanan muhasebe uygulamaları, örnek olaylar üzerinden somutlaştırılmıştır. Bunun yanı sıra çalışmada yer alan uygulamalar KGK tarafından 30.04.2024 tarihinde yayınlanan FRSHP’ye uygun olarak çözümlenmiştir.

Bulgular

İşletmelerin stoklarla ilgili muhasebe uygulamaları, KÜMİ FRS’nin 8. Bölümünde ayrıntılı şekilde ele alınmaktadır. Bölüm 8’de stoklara ilişkin konular diğer standartlara göre benzer başlıklar altında incelenmiş olsa da içerik bakımından çeşitli farklılıklar mevcuttur. Bu çalışmanın ilgili bölümlerinde, KÜMİ FRS kapsamında stoklara dair düzenlemeler, standardın belirlediği alt başlık sırasına sadık kalınarak analiz edilmiştir.

Kapsam

KÜMİ FRS’nin bu bölümünde, işletmelerin stoklarla ilgili muhasebe uygulamalarına dair esaslar ele alınmaktadır. Bu düzenleme, tamamlanmamış inşaat projeleri ile tarımsal üretimde yer alan canlı varlıklar ve hasat edilmiş ürünleri kapsamaz. Bu standarda göre stoklar;

- a) Normal faaliyet süreci içinde satış amacıyla elde tutulan,
- b) Satış amacıyla üretim sürecinde bulunan,
- c) Üretimde ya da hizmet sunumunda kullanılmak üzere edinilen hammadde ve yardımcı malzemeler gibi varlıkları kapsamaktadır (KÜMİ FRS, 2022, p.8.1-8.3).

Ölçüm

Stokların finansal tablolarda yer alacak değeri, genellikle edinildikleri ya da üretildikleri maliyet esas alınarak belirlenir. Maliyet bedeli ölçüğü aynı zamanda MSUGT de esas alınır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, bu değerlendirme sürecini yalnızca başlangıçta değil, her raporlama döneminin sonunda da yeniden gözden geçirilmesidir. Bu çerçevede, KÜMİ FRS'nin 8.20 numaralı paragrafı doğrultusunda, işletmeler dönem sonlarında ellerinde bulunan stokların değerinde bir azalma olup olmadığını analiz etmekle yükümlüdür. Eğer stokların net gerçekleşebilir değeri, kayıtlı maliyet değerinin altına düşmüşse, aradaki fark kadar “stok değer düşüklüğü karşılığı” ayrılır. Diğer bir deyişle, stokların tahmini satış fiyatının maliyet bedelinden %10 ya da daha fazla düşük olması halinde stok değer düşüklüğü zararı kaydı yapılır. Bu sayede finansal tablolarda gerçeğe daha yakın bir değerlendirme yapılmış olur. Diğer yandan, bazı stok türleri, diğerlerinden farklı bir şekilde değerlendirilir. Özellikle organize borsalarda ya da belirli düzenlemelere tabi organize piyasalarda aktif olarak işlem gören altın, gümüş gibi diğer kıymetli madenler bu kapsamdadır. Bu tür stoklar, her raporlama dönemi sonunda maliyetleri yerine “gerçeğe uygun değer” üzerinden ölçülür. Gerçeğe uygun değer diğer bir deyişle piyasa değeri, söz konusu kıymetli madenlerin bilanço tarihindeki aktif piyasa fiyatlarını ifade eder. Bu stokların piyasa değerlerinde meydana gelen artış veya azalışlar, doğrudan ilgili dönemin kâr veya zarar tablosuna yansıtılır. Böylelikle söz konusu değerlemeler, işletmenin mali performansını daha doğru şekilde yansıtır (KÜMİ FRS, 2022, p.8.4-8.5). Bu durum aşağıda yer alan Örnek 1 üzerinden detaylı bir şekilde açıklanmıştır:

Örnek 1: Elektronik ev aletleri üretimi ve satışı yapan bir işletmede maliyeti 18.000 TL, satış fiyatı 24.000 TL olan bir ankastre fırın, firmanın teşhir alanında sergilenmektedir. 31.12.2024 tarihinde bu ürünün yeni yıl ürün gamından çıkarılmasına ve bu nedenle genel bakım sonrası satılmasına karar verilmiştir. Tahmini bakım masrafı 2.000 TL olarak belirlenmiş (peşin ödenmiş) ve satış fiyatının 22.000 TL olacağı tahmin edilmiştir. Gerekli bakım işlemlerinin ardından, ürün 20.01.2025 tarihinde %20 KDV hariç olmak üzere 22.000 TL bedelle peşin olarak satılmıştır.

Çözüm: KÜMİ FRS'de maliyet bedeli ölçüğü benimsenmiştir. Dolayısıyla ürünün maliyet bedeli; üretim maliyeti (18.000TL) ile tamamlanma maliyetinin (2.000 TL) toplanması sonucu 20.000 TL bulunur. 31.12.2024

tarihinde ürün aşağıdaki kayıtlarla mamuller hesabından diğer stoklar hesabına devredilir.

_____ 31/12/24 _____	
157 DİĞER STOKLAR	18.000
152 MAMULLER	18.000
_____ / _____	

Ürün satılmadan ürünün maliyetine 2.000 TL tamamlama maliyeti eklenir ve kaydı şu şekilde yapılır;

_____ / _____	
157 DİĞER STOKLAR	2.000
100 KASA	2.000
_____ / _____	

Son olarak ürün satıldığında yapılacak satış ve maliyet kaydı şöyledir;

_____ 20.01.2025 _____	
100 KASA	26.400
600 YURTIÇİ SATIŞLAR	22.000
391 HES. KDV.	4.400
_____ 20.01.2025 _____	
620 SATILAN MAMUL MALİYETİ	20.000
157 DİĞER STOKLAR	20.000
_____ / _____	

Sonuç olarak; Örnek 1'in çözümleri incelendiğinde KÜMİ FRS'de stokların ölçümü noktasında sadece maliyet bedelinin esas alındığı görülmektedir. Bu uygulama MSUGT ile uyumludur.

Stok Maliyetinin Belirlenmesi

İşletmelerde stok hareketlerinin muhasebeleştirilmesi ve raporlanması noktasında stokların maliyetinin doğru olarak belirlenmesi büyük önem taşımaktadır.

KÜMİ FRS’de stok maliyetleri üç unsurdan oluşmaktadır. Bunlar;

1. Satın alma maliyetleri,
2. Dönüştürme maliyetleri
3. Diğer ilgili giderler (diğer maliyetler) şeklindedir.

Satın alma maliyetleri içerisinde; stokların edinimi için ödenen fatura bedeli bu kapsamda yer alır. Ayrıca ithalat vergileri ve geri alınamayan diğer vergiler de maliyete dahil edilir. Stokların işletmeye ulaştırılması sürecinde oluşan nakliye, yükleme ve boşaltma giderleri de bu kapsamda değerlendirilir. Son olarak ticari iskontolar, nakit indirimleri, promosyonlar gibi alış bedelini azaltan kalemler ise satın alma maliyetinden düşülür. Dönüştürme maliyetlerini; ham madde veya yarı mamullerin mamul hale getirilmesi sırasında katlanılan doğrudan işçilik giderleri ve üretimle ilgili genel giderler oluşturur. Örneğin, üretim hattında çalışan personelin ücretleri, enerji tüketimi, bakım-onarım giderleri bu kapsamda değerlendirilir. Diğer maliyetler ise stokların mevcut durumuna ve kullanılacağı yere getirilmesi için katlanılan ve stoklarla doğrudan ilişkilendirilebilen maliyetler olarak stok maliyetine dahil edilir. Örneğin, özel ambalajlama, sigortalama veya kalite kontrol gibi giderler uygun koşullarda maliyete eklenebilir (KÜMİ FRS, 2022, p.8.6-8.11). Bununla birlikte satış fiyatının içine saklanan KDV gibi dolaylı vergiler malı satın alandan tahsil edileceği için maliyete eklenmez (Alp, 2025, s. 55).

Stokların vadeli olarak alınması durumunda özellikle enflasyonist dönemlerde stok fiyatına vade farkının eklenmesi durumu ortaya çıkmaktadır. KÜMİ FRS’ye göre vade farkı küçük ve mikro işletme ayrımı yapılarak iki farklı şekilde kayıt altına alınır. Eğer bir stok kalemi, işletme tarafından bir yıl veya daha kısa süre içerisinde ödeme yapılmak suretiyle temin ediliyorsa, bu durumda ilgili stok, herhangi bir faiz veya vade farkı ayrıştırması yapılmaksızın, fiilen ödenen ya da ödenmesi öngörülen nakit tutar esas alınarak değerlendirilir. Ancak ödeme süresi bir yılı aştığında ilgili stokun bedeli, vade farkı içeriğinden arındırılmış olan peşin değer (yani işletmenin aynı malı peşin satın alması halinde ödeyeceği tutar) dikkate alınarak ölçülür. Bu kapsamda ortaya çıkan vade farkı ise, finansman maliyeti niteliği taşıdığı için doğrudan stok maliyetine eklenmez. Bunun yerine, bu fark, KÜMİ FRS’nin Finansal Araçlar ve Özkaynaklar başlıklı 10. bölümünün 10.26 numaralı

paragrafında belirtilen kurallar doğrultusunda faiz gideri olarak muhasebeleştirilir ve finansal tablolarda bu şekilde yer alır.

Mikro ölçekteki işletmelerde ise daha sade bir yaklaşım benimsenmiştir. Mikro işletmeler, stokların maliyetini hesaplarırken ödeme vadelerinin süresine bakmaksızın, doğrudan ödedikleri veya ödemeyi planladıkları toplam tutarı esas alır. Yani mikro işletmelerde stok değerlemesinde vade farkı ayrıştırması yapılması zorunlu değildir. Satışa sunulmak ya da kullanım amacıyla hazır duruma getirilmesi bir yıldan fazla süren stokların üretim, inşa veya temin süreçlerinde kullanılan kredilere ilişkin finansman giderleri (kur farkları dâhil olmak üzere) söz konusu stoklar tamamlandıktan kullanıma ya da satışa hazır hâle gelinceye dek oluşan maliyete eklenir (KÜMİ FRS, 2022, p.8.8-8.10). KÜMİ FRS’de vade farkı uygulaması aşağıda örneklendirilmiştir.

Örnek 2: A firması, 01.06.2024 tarihinde rayiç bedeli 47.000 TL olan bir parti ürün alımını, 14 ay vadeli ve toplam değeri 58.000 TL olan bir borç senedi düzenleyerek gerçekleştirmiştir. İşlemle ilgili %20 oranındaki KDV, aynı gün nakit olarak ödenmiştir. Küçük ve mikro işletmelere göre yapılması gereken kayıtları ayrı ayrı gösteriniz.

KÜMİ FRS’ye göre yani mikro işletmeler için yapılması gereken kayıt şu şekildedir;

_____ 01.06.2024 _____	
153 TİCARİ MALLAR	58.000
191 İNDİRİLECEK KDV	11.600
100 KASA	11.600
421 BORÇ SENETLERİ	58.000
_____ / _____	

Sonuç olarak; KÜMİ FRS’de vade farkı ayrıştırması yapılmadığı için malın vadeli fiyatı olan 58.000 TL’nin tamamı 153 Nolu hesaba yazılmıştır.

Küçük işletmeler için yapılması gereken kayıt ise şu şekildedir;

Öncelikle işletme 14 ay vadeli bir senet kullanarak mal alımı yaptığı için, vade bir yıldan uzun olduğundan dolayı vade ayrıştırılmasının yapılması gerekmektedir. Bugünkü peşin fiyatı 47.000 TL olan ticari mallar için 14 ay

sonra 58.000 ödenecekse, bu işlemin faiz oranı aşağıda gösterildiği gibi hesaplanabilir.

$$\text{Gelecekteki Değer} = \text{Bugünkü Değer} \times (1 + i)^{14/12}$$

$$58.000 = 47.000 \times (1 + i)^{14/12}$$

$$i = (58.000/47.000)^{12/14} - 1 = 0.194$$

$$6 \text{ Ay Sonraki Değeri} = 47.000 \times (1 + 0.194)^{6/12} = 51.371$$

$$2024 \text{ Dönemine Ait Vade Farkı} = 51.371 - 47.000 = 4.371$$

$$2025 \text{ Dönemine Ait Vade Farkı} = 11.000 - 4.371 = 6.629$$

_____ 01.06.2024 _____	
153 TİCARİ MALLAR	47.000
191 İNDİRİLECEK KDV	11.600
328 ERTELENMİŞ VADE FARKI GİD.	4.371
428 ERTELENMİŞ VADE FARKI GİD.	6.629
100 KASA	11.600
421 BORÇ SENETLERİ	58.000
_____ / _____	

Küçük işletmeler için yapılması gereken kayıta, 1 yıldan uzun vadeli stok alımında vadenin ayrıştırılması gerekir. Örnek 2 verilerine göre 14 aylık vade vardır. Bu 14 aylık toplam vade farkı tutarı 11.000TL'nin, 2024 ve 2025 yıllarına dağıtılması gerekir. Bu nedenle öncelikle faiz oranı (i) hesaplanmış ve daha sonra bu faiz oranıyla vade farkı ait olduğu dönemde faiz gideri olarak muhasebeleştirilmiştir. Bir başka deyişle; 2024 yılına ilişkin muhasebe kayıtlarında, vade farklarının dönemsel dağılımı dikkate alınarak, 2024'e ait kısmı 328 numaralı hesapta, 2025 yılına ait olan kısmı ise 428 numaralı hesapta izlenmiştir. Bu hesaplar, geçerli finansal raporlama standartları doğrultusunda, senetli veya senetsiz ticari borçların itfa edilmiş maliyet yöntemiyle ölçülmesinde kullanılmak üzere düzenlenmiştir. Söz konusu hesaplar, gelecekteki dönemlerde gelir tablosuna gider olarak yansıtılacak olan, ancak henüz tahakkuk etmemiş vade farkı giderlerinin muhasebeleştirilmesini sağlar.

Bu hesaplarda yer alan tutarlar, ticari borçların dönem sonu itibarıyla itfa edilmiş maliyetle değerlendirilmesine olanak tanır. İlgili hesaplar, borçların nominal değeri ile etkin faiz yöntemi esas alınarak hesaplanan bugünkü değeri arasındaki farkı temsil eden gerçekleşmemiş faiz giderlerini göstermektedir.

Geçerli finansal raporlama çerçevesine göre, itfa edilmiş maliyetle ölçülen ticari borçlara ilişkin ve gelecek dönemlere ait olan vade farkı tutarları, 328 numaralı hesaba borç olarak kaydedilir. İlgili dönemlerde bu vade farklarının cari döneme düşen kısmı ise “650 Ticari Borçlara İlişkin Vade Farkı Giderleri ve Esas Faaliyetlerle İlgili Kur Farkı Zararları (-)” hesabına gider olarak yansıtılır ve bu tutar ilgili hesaba alacak olarak kaydedilir.

Bu çerçevede, 2024 yılı kapanış kayıtlarında yapılması gereken muhasebe işlemi aşağıdaki gibi olacaktır:

_____ 31.12.2024 _____	
650 TİC. BORÇ. İL. VADE FARKI GİD. E.F.İ.K.F.Z.	4.371
328 ERTELENMİŞ VADE FARKI GİD.	4.371
_____ / _____	

Sonuç olarak; Tek Düzen Hesap Planında (TDHP) henüz ertelenmiş vade farkı giderleri hesabı olmadığında 328 ve 428 kodlarıyla alacak kaydı yapılarak 780 Finansman Giderleri hesabına aktarılıyordu. Fakat güncelleme sonrasında FRSHP’de yer alan 650 nolu hesap kullanılarak muhasebeleştirme yapılır (FRSHP, 2023, s. 155).

KÜMİ FRS stok maliyetlerinin temelinde yer alan bir diğer maliyet olan dönüştürme maliyetleri, ham madde ve yardımcı malzemelerin üretim sürecinde işlenerek yarı mamul ya da mamul ürün haline getirilmesi sırasında ortaya çıkan doğrudan işçilik giderleri ile sabit ve değişken genel üretim giderlerinin planlı bir yöntemle dağıtılan kısımlarını kapsar. Üretimle doğrudan ilişkili olmayan faaliyet giderleri (örneğin genel yönetim giderleri ile pazarlama, satış ve dağıtım harcamaları) bu maliyet grubu içinde değerlendirilmez ve dönüştürme maliyetine herhangi bir oran dahil edilmez (KÜMİ FRS, 2022, p.8.11).

Dönüştürme maliyetleri hesaplanırken genellikle tam maliyet yöntemi kullanılır. Bu yöntemde, üretimle ilgili hem sabit hem de değişken genel giderlerin tamamı maliyete eklenir. Ancak üretimi durmuş ya da henüz

faaliyete başlamamış bölümlere ait sabit giderler bu hesaba katılmaz; bunlar doğrudan “Satışların Maliyeti” içinde gösterilir.

Alternatif olarak, normal maliyet yöntemi de kullanılabilir. Bu yöntemde sabit genel giderler, işletmenin normal şartlarda ulaşmayı hedeflediği ortalama üretim kapasitesine göre maliyete dağıtılır. Bu ortalama, belirli dönemlerde beklenen üretim miktarını ve planlı bakım gibi üretimi geçici olarak durduran nedenleri de içerir. Eğer gerçekleşen üretim, bu normal kapasiteye yakınsa, bu üretim düzeyi esas alınabilir. Ancak kapasite düşük diye birim başına düşen sabit gider miktarı artırılamaz. Dağıtılamayan giderler yine “Satışların Maliyeti” altında yer alır. Tersine, üretimin aşırı yüksek olduğu dönemlerde stokların gereğinden fazla değerlenmesini önlemek için sabit giderlerin birim başına dağılımı azaltılır. Değişken genel giderler ise üretimin gerçek kullanım miktarına göre dağıtılır (KÜMİ FRS, 2022, p.8.12-8.13). Tam maliyetleme ve normal maliyetleme yöntemleri daha detaylı bir şekilde aşağıda açıklanmıştır (Tutkavul, 2020, s. 350-351):

Tam maliyetleme yaklaşımı, üretim sürecinde ortaya çıkan tüm giderlerin – doğrudan ya da dolaylı, sabit ya da değişken ayırt edilmeksizin – mamullerin maliyetine dahil edilmesini ve bu şekilde stoklara yansıtılmasını esas almaktadır (Akdoğan, 2015, s. 40). Literatürde klasik maliyetleme yöntemi olarak da bilinen bu sistem, özellikle dış finansal raporlamalarda yaygın şekilde kullanılmaktadır (Elmacı, 2018, s. 22). Bu yöntemde göre mamul maliyeti aşağıdaki bileşenlerin toplamı ile hesaplanmaktadır:

$$\text{Mamul Maliyeti} = (\text{Direkt İlk Madde ve Malzeme} + \text{Direkt İşçilik} + \text{Değişken GÜG} + \text{Sabit GÜG})$$

Bu yöntemi benimseyen pek çok firma, maliyet muhasebesi uygulamalarında sabit ve değişken giderler arasında bir ayırım yapmamaktadır. Yöntemin öne çıkan avantajı, giderlerin ayrıntılı bir sınıflamaya tabi tutulmadan ürün maliyetlerine doğrudan yansıtılmasıdır. Ancak, bu özelliği nedeniyle, yönetime fiyatlandırma kararları için yeterli düzeyde bilgi sunamamaktadır. Ayrıca kapasite atıl kaldığında oluşan sabit maliyetleri göz ardı etmesi nedeniyle yöntemin bazı zayıf yönleri de bulunmaktadır (Kaygusuz & Dokur, 2009, s. 262). Çünkü sabit giderlerin üretim miktarıyla doğrudan bir ilişkisi bulunmadığından, üretim hacmindeki değişiklikler ürün başına maliyeti etkilemektedir. Üretimin yüksek olduğu dönemlerde bu giderler ürün başına daha az yansırken, üretimin düşük olduğu

dönemlerde maliyet yükü artmaktadır (Akdoğan, 2015, s. 41). Bununla birlikte, kısa vadeli planlama ve işletme içi performans değerlendirme açısından yeterli bilgi sağlamadığı da ifade edilmektedir (Gençoğlu, 2008, s. 25). Tüm bu sınırlamalarına rağmen, tam maliyet yöntemi halen en fazla tercih edilen uygulamalardan biridir; çünkü bu yöntemle hazırlanan mali tablolar, dış raporlama ve vergi beyannameleri için kabul görmektedir.

Normal maliyet yöntemi ise; üretim maliyetlerinin belirlenmesinde değişken giderlerin tamamının, sabit genel üretim giderlerinin ise kapasite kullanım oranına göre maliyetlere dahil edilmesine dayanmaktadır (Akdoğan, 2015, s. 42). Sabit giderler, kısa dönemde üretim miktarındaki değişimlerden etkilenmezken, değişken giderler iş hacmindeki değişimlerden doğrudan etkilenir (Çankaya & Yılmaz, 2014, s. 223). Sonuç olarak mamul maliyetinin formülü şu şekildedir:

$$\text{Mamul Maliyeti} = \text{Direkt İlk Madde ve Malzeme} + \text{Direkt İşçilik} + \text{Değişken GÜG} + (\text{Sabit GÜG} \times \text{KKO})$$

Bu yöntemde, sabit giderlerin sadece fiili kapasiteye düşen kısmı mamul maliyetine eklenir (Kaygusuz & Dokur, 2009, s. 267). Atıl kapasiteye isabet eden sabit giderler ise doğrudan gider yazılır (Akdoğan, 2015, s. 43). Kapasite kullanım oranı, fiili üretimin normal kapasiteye oranlanmasıyla hesaplanır (Kaygusuz & Dokur, 2009, s. 268). Normal kapasite; bakım, onarım gibi planlı duruşlar dikkate alınarak uzun vadede beklenen ortalama üretimi ifade eder (Akdoğan, 2015, s. 43). Bu yöntem, dönemsel üretim farklılıklarından kaynaklanan maliyet değişimlerini azaltarak karşılaştırılabilir ve planlamaya elverişli veriler sunar (Saban & Erdoğan, 2010, s. 50; Gençoğlu, 2008, s. 32). Aşağıda her iki yöntem için de uygulama örneği verilmiştir.

Örnek 3: Y işletmesi, çelik tencere üreten bir imalat işletmesidir. Firmanın yıllık normal üretim kapasitesi 58.000 adet iken, 2024 yılında gerçekleşen fiili üretim miktarı 47.560 adettir. Üretilen bu tencerelerin 45.000 adedi yıl içinde satılmıştır. Söz konusu üretim dönemine ait fiili üretim maliyetleri aşağıdaki gibidir:

- Direkt ilk madde ve malzeme giderleri: 9.500.000 TL
- Direkt işçilik giderleri: 8.280.000 TL
- Genel üretim giderleri: 6.000.000 TL (bu tutarın %75'i değişken, %25'i sabittir)

Bu verilere göre;

1. Tam maliyetleme yöntemine göre ürün maliyetinin hesaplanması ve muhasebe kaydı ve
2. Normal maliyetleme yöntemine göre ürün maliyetinin hesaplanması ve muhasebe kaydı aşağıdaki gibi yapılır.

Çözüm :

1. Toplam Üretim Maliyeti= DİMM+DİG+GÜG (Sabit+Değişken)=
23.780.000 TL

Birim Üretim Maliyeti = 23.780.000 TL / 47.560 br = 500 TL/br

Satılan Mamul Maliyeti(SMM) = 45.000 br x 500 TL/br = 22.500.000 TL

Dönem Sonu Stok Maliyeti = 2.560br x 500 TL= 1.280.000 TL

_____ / _____	
151 YARI MAMULLER	23.780.000
711 D.İ.M.M. GİD. Y. H.	9.500.000
721 D. İŞÇİLİK GİD. Y.H.	8.280.000
731 G.Ü.G. Y.H.	6.000.000
_____ / _____	
152 MAMULLER	23.780.000
151 YARI MAMULLER	23.780.000
_____ / _____	
620 SATILAN MAMUL MALİYETİ	22.500.000
152 MAMULLER	22.500.000
_____ / _____	

2. Kapasite Kullanım Oranı (KKO) = 47.560 br / 58.000 br = % 82

Toplam Üretim Maliyeti = DİMM + DİG + Değişken GÜG + (Sabit GÜG
x KKO)

= 9.500.000 + 8.280.000 + 4.500.000 + (1.500.000 x 0,82) = 23.510.000TL

Sabit GÜG Dağıtılmayan Kısmı = 1.500.000 x 0,18 = 270.000 TL

Birim Üretim Maliyeti = 23.510.000 TL / 9.500 br = 494,32 TL/br

Satılan Mamul Maliyeti = 45.000 br x 494,32 TL/br = 22.244.400 TL

_____ / _____	
151 YARI MAMULLER	23.510.000
624 DAĞITILMAYAN GÜG	270.000
711 D.İ.M.M. GİD. Y. H.	9.500.000
721 D. İŞÇİLİK. GİD. Y. H.	8.280.000
731 G.Ü.G. Y.H.	6.000.000
_____ / _____	
152 MAMULLER	23.510.000
151 YARI MAMULLER	23.510.000
_____ / _____	
620 SATILAN MAMUL MALİYETİ	22.244.400
152 MAMULLER	22.244.400
_____ / _____	

Muhasebe kaydından da görüleceği üzere, normal maliyet yöntemine göre dönüştürme maliyeti içerisine dahil edilmeyen Sabit GÜG 624 nolu hesaba yazılarak kayıt yapılmıştır. FRSHP'ye göre bu hesap, geçerli finansal raporlama standartlarına uygun olarak faaliyet gösteren işletmelerde, sabit genel üretim giderlerinin mamullere yüklenmesinde normal üretim kapasitesi dikkate alındığında, dağıtılamayan sabit gider tutarlarının kaydını sağlamak amacıyla kullanılır (FRS HP, 2023, s. 147).

Sonuç olarak aşağıda tam maliyetleme ve normal maliyetleme yöntemlerine göre hesaplanan üretim maliyetlerinin karşılaştırması yer almaktadır.

Yöntem	Toplam Maliyet	Birim Maliyet	Satılan Malın Maliyeti (SMM)	Dönem Sonu Stok
Tam Maliyet	23.780.000	500	22.500.000	1.280.000
Normal Maliyet	23.510.000	494,32	22.244.400	1.265.459

Stok maliyetinin hesaplanmasında dikkate alınan unsurların yanında, KÜMİ FRS'de stok maliyetine dahil edilmeyen unsurlar da ayrıca belirtilmiştir. Buradan hareketle aşağıda belirtilen gider türleri, stok maliyetine dâhil edilmeyip, oluştukları dönemde doğrudan gider olarak muhasebeleştirilir ve kâr ya da zarara yansıtılır (KÜMİ FRS, 2022, p.8.14).

a) Olağan seviyelerin üzerinde meydana gelen fireler, işçilik giderleri ve diğer üretimle ilgili maliyetler,

b) Üretim sürecinin devamı için zorunlu olmayan, isteğe bağlı depolama maliyetleri,

c) Stokların mevcut hâline ulaşmasında doğrudan katkısı bulunmayan idari harcamalar,

ç) Satış giderleri

Hizmet işletmelerinin stok maliyetine bakıldığında, aslında bu tür işletmelerin genellikle stok bulundurmadıkları ve hizmetin olduğu anda satıldığı ifade edilmektedir. Bununla birlikte hizmet sunumuna ilişkin işlemlerin tamamlanan bölümleri için yapılan harcamalar, eğer bu maliyetlerin geri kazanılması olasıysa ve ilgili gelirin henüz muhasebeleştirilmediği durumdaysa, hizmet işletmeleri açısından stok olarak kabul edilir. Ancak, satış faaliyetleriyle veya genel yönetimle görevli personelin ücretleri ile bunlara bağlı diğer harcamalar hizmet maliyetinin kapsamına girmez; bu tür giderler oluştukları dönemde doğrudan gider yazılır. Ayrıca, hizmet işletmelerinin stok maliyetlerine, kâr oranları ya da üretim sürecine doğrudan bağlı olmayan ve fiyatlara eklenen diğer giderler dâhil edilmez (KÜMİ FRS, 2022, p.8.15). Konuya ilişkin olarak aşağıdaki örnek uygulama geliştirilmiştir.

Örnek 4 (Kaya & Utku, 2021, s. 12): XYZ Teknoloji A.Ş., 10/10/2024 tarihinde bir müşterisiyle özel bir mobil uygulama geliştirme projesi için sözleşme imzalamıştır. Müşteri, projeyi 20/01/2025 tarihinde teslim alacağını belirtmiştir. Sözleşme kapsamında müşteri, projenin tamamı için 350.000 TL

ödeme yapmayı taahhüt etmiştir. Aşkın Teknoloji A.Ş., projenin üretimi sırasında toplamda 180.000 TL tutarında malzeme ve işçilik maliyetine katlanacağını öngörmektedir. 31/12/2024 tarihi itibarıyla, proje henüz tamamlanmamış olup 120.000 TL tutarında gider yapılmış ve bu harcamalar banka yoluyla ödenmiştir. Bu bilgiler ışığında, söz konusu tamamlanmamış hizmete ilişkin olarak yapılması gereken muhasebe kayıtları aşağıdaki gibi olacaktır.

Çözüm: Dönem içerisinde hizmet üretimi sürecinde yapılan harcamanın kaydı şu şekildedir:

_____XX//XX/2024_____	
740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ	120.000
102 BANKALAR	120.000
_____ / _____	

İşletme, yıl içerisinde hizmet üretimine yönelik giderlere katlanmıştır. Bu giderler doğrudan “740 Hizmet Üretim Maliyeti” hesabına kaydedilir. Bu işlemle, hizmet üretim sürecine yönelik katlanılan maliyet muhasebeleştirilmiş olur. Yıl sonuna gelindiğinde, tamamlanmamış hizmet maliyetlerinin aktifleştirilmesi diğer bir deyişle stoklanmasının kaydı yapılır. Bunun için FRSHP’de yer alan 154 nolu hesap kullanılır. Bu hesap, hizmet işletmelerinde henüz tamamlanmamış hizmet üretimleri için yapılan harcamaların, bu harcamalara ilişkin hasılat kaydedilene kadar izlenmesinde kullanılır. Bu hesap, “151 Yarı Mamuller” hesabının fonksiyonunu hizmet sektörü için yerine getirir (FRSHP, s. 40).

_____31/12/2024_____	
154 TAMAMLANMAMIŞ HİZMET MAL.	22.000
741 HİZMET ÜRETİM MAL. Y.H.	22.000
_____ / _____	

Son olarak; proje tamamlandığında bu tutar 155 Tamamlanmış Hizmet Maliyetleri hesabına aktarılır. Hasılatın gerçekleşmesiyle birlikte de 155 nolu hesap 622 Sunulan Hizmet Maliyeti (-) hesabının borcuna karşılık kapatılır.

Maliyet Ölçüm Teknikleri ve Hesaplama Yöntemleri

Üretim işletmeleri açısından mamul maliyetinin doğru şekilde hesaplanması; fiyat belirleme, planlama, kontrol süreçleri ile sağlıklı kararlar alınabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda maliyet ölçüm yöntemleri ele alındığında, KÜMİ FRS’de maliyetin belirlenmesinde üç temel yöntem esas alınmıştır (Yazarkan, 2022, s. 2161):

- Gerçekleşen (fiili) maliyet yöntemi,
- Standart maliyet yöntemi ve
- Perakende yöntemidir.

Mamul maliyetleri, genellikle üretim giderlerinin fiilen gerçekleşen tutarlarına göre belirlenir. Ancak, standart maliyet yöntemi veya perakende yöntemi gibi teknikler de sonuçları fiili maliyete yakınsa kullanılabilir. Standart maliyet yönteminde, ham madde, malzeme, işçilik, verimlilik ve kapasite kullanımı gibi unsurların normal seviyeleri esas alınır. Bu maliyetler düzenli aralıklarla gözden geçirilir ve gerektiğinde güncellenir. Perakende yönteminde ise, stokların maliyeti satış fiyatı üzerinden belirlenir. Bu hesaplamada satış fiyatından uygun bir brüt kâr oranı düşülerek maliyete ulaşılır (KÜMİ FRS, 2022, p.8.17).

KÜMİ FRS’de stokların maliyetinin belirlenmesinde iki yöntem benimsenmiştir. Bunlar;

- İlk giren ilk çıkar (FIFO) yöntemi
- Ağırlıklı ortalama maliyet yöntemidir.

İşletme, benzer türde ve aynı şekilde kullanılan stok grupları için tek ve tutarlı bir maliyet hesaplama yöntemini uygulamak zorundadır. Ancak, stokların nitelikleri veya kullanım şekilleri birbirinden farklılık gösteriyorsa, bu durumda söz konusu farklı stok grupları için ayrı maliyet yöntemleri kullanılabilir. Öte yandan, “son giren ilk çıkar” (LIFO) yöntemi, mevcut düzenlemeler gereği geçerli bir maliyetlendirme yöntemi olarak kabul edilmemektedir ve kullanımı yasaktır. Buna ek olarak, birbirinden tamamen farklı özellikteki stok kalemleri ile özel amaçlarla üretilen ve belirli bir projeye tahsis edilen mal veya hizmetlerin maliyeti, genel yöntemlerden ayrılarak her bir kalem için bireysel olarak hesaplanır. Bu durumda, her

varlığın maliyeti tek tek değerlendirilerek tespit edilir (KÜMİ FRS, 2022, p.8.18-8.19).

FİFO (İlk Giren İlk Çıkar) Yöntemi: Bu yöntemde, işletmeye giren stokların en önce alınanlarının ilk olarak tükendiği varsayılır. Yani satışa konu olan ürünlerin maliyeti, önceden edinilen, daha eski tarihlerde alınmış stoklara göre belirlenir. Dönem sonunda elde kalan stoklar ise daha yeni alımlarla oluştuğu için, güncel maliyetlerle değerlendirilmiş olur. Fiyatların artış eğiliminde olduğu, yani enflasyonun yaşandığı zamanlarda bu yöntem, satılan ürünlerin daha düşük maliyetli kalemlerden seçildiğini kabul ettiği için dönem kârını olduğundan yüksek gösterebilir. Öte yandan, stokların bilanço üzerindeki değeri daha gerçekçi bir görünüm sunar çünkü son alış fiyatlarına daha yakındır (Demiral, 2023, s. 37).

Ağırlıklı Ortalama Maliyet Yöntemi: Bu yöntemi tercih eden işletmeler, stok maliyetini belirlerken hem dönemin başındaki stokların ortalama maliyetini hem de dönem içinde yapılan alımların ortalamasını dikkate alır. Bu yöntemin uygulanma şekli, hesaplamının yapıldığı zamana bağlı olarak ikiye ayrılır:

• Dönem sonu ağırlıklı ortalama yöntemi: Stok maliyetleri yalnızca dönem sonunda hesaplanır.

• Hareketli ağırlıklı ortalama yöntemi: Her stok giriş ya da çıkış işleminden sonra maliyet ortalaması yeniden hesaplanır (Demiral, 2023, s. 38).

Örnek 5: Z İşletmesi, Şubat 2025 döneminde M ticari malı ile ilgili çeşitli alım-satım işlemleri gerçekleştirmiştir. Bu işlemler şöyledir;

İşlem Türü	Miktar (adet)	Birim Fiyat (TL)	Tutar (TL)
Devreden	1.500	20	30.000
Alış	1.000	25	25.000
Satış	1.900		
Alış	600	30	18.000
Satış	1.000		
Alış	1.000	40	40.000
Satış	600		

M malının satış maliyetinin FIFO (İlk Giren İlk Çıkar) ve Ağırlıklı Ortalama Maliyet yöntemlerine göre hesaplanması aşağıda gösterilmiştir.

Çözüm: Aşağıda ilk olarak FIFO, daha sonra ağırlıklı ortalama maliyet yöntemine göre satışların maliyeti hesaplanmıştır. FIFO yönteminde ilk alışlardan başlamak üzere satışların gerçekleştirildiği varsayılır bu yüzden satış maliyeti ilk stoktan itibaren satış miktarına göre belirlenir. Ağırlıklı ortalama maliyet yönteminde ise stokların karışık olarak satıldığı varsayılır ve bu yüzden stoklara her mal girişinde ortalama maliyet yeniden hesaplanır ve satışlar en son hesaplanan ortalama maliyet dikkate alınarak yapılır.

FİFO Yöntemine göre;

	Miktar(Adet)	Birim Fiyat (TL)	Tutar (TL)
Satılan Ticari Malın Maliyeti (STMM) (89.000 TL)	1.500	20	30.000
	400	25	10.000
	600	25	15.000
	400	30	12.000
	200	30	6.000
	400	40	16.000
Dönem Sonu Stok Maliyeti (24.000 TL)	600	40	24.000

Ağırlıklı Ortalama Maliyet Yöntemine göre;

	Miktar (Adet)	Birim Fiyat (TL)	Tutar (TL)
Satılan Ticari Malın Maliyeti (STMM) (90.400 TL)	1.900	22*	41.800
	1.000	26**	26.000
	600	37,66***	22.600
Dönem Sonu Stok Maliyeti (22.600 TL)	600	37,66	22.600

* $(30.000 + 25.000) / (1.500 + 1.000)$

** $(13.200 + 18.000) / (600 + 600)$

*** $(5.200 + 40.000) / (200 + 1.000)$

Stoklarda Değer Düşüklüğü

Her finansal raporlama döneminin sonunda, işletmeler ellerindeki stokların değerinde bir azalma olup olmadığını değerlendirmekle yükümlüdür. Stokların fiziksel olarak hasar görmesi, işlevlerini yitirmesi, modasının geçmesi, beklenenden düşük fiyata satılması veya stok edinme maliyetinin artması gibi durumlar, bu varlıkların değer kaybına uğramasına neden olabilir.

Eğer raporlama döneminde, stokların tahmini satış fiyatı, elde bulundurma maliyetinin %10 veya daha fazla altında kalıyorsa, bu durum değer düşüklüğü olarak kabul edilir. Oluşan bu değer düşüklüğü tutarı, finansal tablolarda “Satışların Maliyeti” başlığı altında gösterilir ve dönemin kâr-zarar hesaplarına dahil edilir. Değer düşüklüğüne uğradığı halde işletmenin envanterinde yer almaya devam eden stoklar, izleyen dönemlerde tekrar gözden geçirilir. Eğer geçmişte değer düşüklüğüne neden olan şartlar ortadan kalkar ya da ekonomik gelişmeler sonucu satış fiyatlarında iyileşme meydana gelirse ve bu artışa ilişkin güvenilir göstergeler mevcutsa, daha önce ayrılmış olan değer düşüklüğü zararı kısmen ya da tamamen iptal edilir. Ancak, değer artışı ne kadar olursa olsun, yeniden belirlenen stok değeri, o stok için başlangıçta kaydedilmiş maliyet bedelini geçemez (KÜMİ FRS, 2022, p.8.20-8.21).

Örnek 6: X işletmesinin 2024 yılı sonunda envanterinde bulunan ticari malların maliyet değeri 180.000 TL olarak kayıtlara alınmıştır. Dönem sonunda yapılan değerleme çalışmasında, söz konusu stokların tahmini satış fiyatı 140.000 TL olarak belirlenmiştir. Ancak, 2025 yılında piyasa koşullarında yaşanan olumlu gelişmeler nedeniyle bu tahmini satış fiyatı 200.000 TL’ye yükseltilmiştir. KÜMİ FRS hükümleri uyarınca, 2024 ve 2025 yıllarında yapılması gereken muhasebe kayıtları ve işlemleri nasıl olmalıdır?

Çözüm: Öncelikle yapılması gereken değer düşüklüğünün oranını belirlemektir. Çünkü değer düşüklüğünün oranı %10’un altında ise herhangi bir işlem yapılmasına gerek yoktur.

$$\text{Değer düşüklüğü tutarı} = 180.000 - 140.000 = 40.000 \text{ TL}$$

$$\text{Değer düşüklüğü oranı} = 40.000 / 180.000 = 0,22 = \% 22$$

Burada malların beklenen satış fiyatı maliyetinden %22 oranında bir değer düşüklüğü söz konusu olduğundan KÜMİ FRS’ye göre 2024 yılı dönem sonunda yapılması gereken değer düşüklüğü kaydı şöyledir:

_____ 31/12/2024 _____	
626 STOK DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIK GİD.	40.000
158 STOK DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞ.	40.000
_____ / _____	

Stoklar için daha önce ayrılmış olan değer düşüklüğü karşılıklarının iptali söz konusu olduğunda, bu işlem muhasebe kayıtlarına belirli hesaplar aracılığıyla yansıtılır. Önceden stokların değer kaybedeceği düşünülerek ayrılan karşılıklar, eğer artık bu risk ortadan kalkmışsa, yani stokların tahmini satış fiyatı maliyetin üzerine çıkmışsa, bu durumda karşılık iptal edilmelidir. Eğer karşılıkların iptali sonraki bir dönemde gerçekleşiyorsa, bu durumda iptal edilen tutar, ilgili dönemin gelirlerine yansıtılır (FRSHP, 2023, s. 148). Örneğin, aşağıdaki muhasebe kaydında 2024 yılında ayrılmış olan 40.000 TL'lik değer düşüklüğü karşılığı, 2025 yılı sonunda iptal edilmiştir. Bunun nedeni, ilgili stokların 2024 yılında satışa konu olabilecek tahmini fiyatlarının, maliyetin üzerinde gerçekleşmiş olmasıdır. Dolayısıyla artık değer düşüklüğü riski ortadan kalktığı için karşılık iptali yapılmıştır. Bu işlem şu şekilde kaydedilmiştir:

_____ 31/12/2025 _____	
158 STOK DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIKLARI	40.000
627 STOKLARA İL. KONUSU KAL. KARŞ.	40.000
_____ / _____	

SONUÇ

KÜMİ FRS'nin stoklara ilişkin bölümü, işletmelerde sıkça karşılaşılan işlemler dikkate alınarak belirli konular üzerinde durmaktadır. Bu konular; maliyetin belirlenmesine yönelik kullanılan yöntemler, dönem sonunda stokların nasıl ölçüleceği, vadeli alımlarda faiz benzeri vade farklarının nasıl ele alınacağı, stok alımlarına ilişkin borçlanma giderlerinin muhasebeleştirilmesi ve stok değerinin düşmesi durumunda yapılacak işlemlerdir. Bu çalışmada KÜMİ FRS'nin bahsi geçen konulardaki hükümleri uygulama örnekleriyle birlikte açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın odağını oluşturmamakla birlikte stoklarla ilgili işlemler, birçok işletmenin günlük faaliyetlerinin önemli bir parçasını oluşturduğundan, bu işlemlerin yalnızca KÜMİ FRS kapsamında değil, diğer muhasebe standartları ve Vergi Usul

Kanunu (VUK) çerçevesinde nasıl düzenlendiğini bilmek de büyük önem taşır. Çünkü her uygulama, bu konuları farklı şekilde ele alabilir ve işletmenin mali tablolarını farklı etkileyebilir. Bu nedenle, KÜMİ FRS hükümlerinin diğer standartlar ve VUK açısından karşılaştırılmasında yarar vardır.

Çalışmanın sonucu olarak bu karşılaştırmaları kısaca ifade etmek gerekirse ilk olarak dönem sonu ölçümü konusunda, KÜMİ FRS, BOBİ FRS, TMS/TFRS ve VUK arasında farklılıklar bulunmaktadır. KÜMİ FRS, BOBİ FRS, TMS/TFRS ve VUK'a göre stoklar, maliyet değeri ile ölçülür. Ancak BOBİ FRS'ye göre, stoklar gerçekleşebilir değerden düşük olanı üzerinden ölçülür.

Stok maliyetinin belirlenmesi konusunda da farklılıklar görülmektedir. KÜMİ FRS, BOBİ FRS ve VUK'a göre tam maliyet yöntemi kullanılırken, TMS/TFRS'ye göre normal maliyet yöntemi kullanılır.

Vade farkları konusunda da düzenlemeler arasında farklılıklar bulunmaktadır. KÜMİ FRS ve VUK'a göre vade farkları ayrıştırılmaz, BOBİ FRS'ye göre vade 1 yıldan uzunsa vade farkları ayrıştırılır ve TMS/TFRS'ye göre tüm vade farkları ayrıştırılır.

Borçlanma maliyetleri konusunda da farklılıklar söz konusudur. KÜMİ FRS ve VUK'a göre borçlanma maliyetleri kâr veya zarara yansıtılırken, BOBİ FRS ve TMS/TFRS'ye göre üretimi 1 yıldan uzun süren stokların maliyetine dahil edilir.

Son olarak, değer düşüklüğü konusunda da düzenlemeler arasında farklılıklar bulunmaktadır. KÜMİ FRS ve TMS/TFRS'ye göre, değerde %10'dan fazla düşüş olması durumunda değer düşüklüğü zararı oluşur. BOBİ FRS'ye göre ise, maliyetin altına düşme durumunda emsal bedel üzerinden ölçülür. VUK'a göre ise, değerde düşüş olması durumunda değer düşüklüğü zararı oluşur.

KAYNAKLAR

- Akdoğan, N. (2015). Tek Düzen Muhasebe Sisteminde Maliyet Muhasebesi Uygulamaları (9. b.). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Alp, E. (2025). Gelir ve Kurumlar Vergisinde Vergiyi Doğuran Olay: Elde Etme. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Aytaç, A., & Gençoğlu, Ü. G. (2020). Maddi Duran Varlıklar ve Amortismanlar Açısından TFRS, BOBİ FRS, KÜMİ FRS Taslağı ve MSUGT'daki Uygulamaların Karşılaştırılması. *Business and Economics Research Journal*, 11(3), 753-767.
- Başol, G. (2008). Bilimsel Araştırma Süreci ve Yöntem. O. Kılıç, & M. Cinoğlu içinde, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Çankaya, F. & Yılmaz, Z. (2014). Üretim Miktarına Göre Amortisman Yönteminin Değişken Maliyetler Ve Kârlılık Üzerine Etkileri. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), 221-242.
- Çemrek, N. (2023). Devlet Teşviklerinin TMS 20, KÜMİ FRS ve MSUGT Açısından Değerlendirilmesi ve Muhasebeleştirilmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 24(53), 107-1205.
- Demiral, H. (2023). Hasılat ve stokların BOBİ FRS, KÜMİ FRS, TFRS, US GAAP ve TDHP uyarınca incelenmesi ve farklılıklarının finansal tablolara etkileri. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Muhasebe Denetimi Bilim Dalı.
- Demirkol, Ö. F., İkvan, A., & Velioglu, H. (2023). KÜMİ FRS, BOBİ FRS (2021 Sürümü), TFRS 16 standartlarının kiralama işlemleri özelinde karşılaştırılması ve muhasebeleştirilme uygulamaları. *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, 7(2), 334-359.
- Elmacı, O. (2018). Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'ne Göre Maliyet Muhasebesi (6. b.). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı (FRS HP). (2023). 05 10, 2025 tarihinde Kamu Gözetimi Kurumu (KGK): https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/Kurul%20Kararları/Finansal%20Raporlama%20Standartlarına%20Uygun%20Hesap%20Planı%20_18.07.pdf adresinden alındı
- Gençoğlu, Ü. G. (2008). Türkiye Muhasebe Standartları ile Uyumlu Maliyet Muhasebesi ve Çözümlü Uygulamalar. Bursa: Marmara Kitap Merkezi Yayınları.
- Kaya, Y., & Utku, M. (2021). Stoklara İlişkin Hükümlerin KÜMİ FRS Kapsamında İncelenmesi ve Türkiye'deki Mevcut Uygulama ve Standartların Karşılaştırılması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(91), 1-19.
- Kaygusuz, S. Y., & Dokur, Ş. (2009). Maliyet Muhasebesi (1. b.). Bursa: Dora Yayınevi.
- Keleş, D. (2022). Türkiye'deki finansal raporlama çerçevesi kapsamında tarımsal faaliyetlere yönelik düzenlemeler: TMS/TFRS, BOBİ FRS, KÜMİ FRS ve VUK çerçevesinde bir karşılaştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 24(3), 620-640.
- KGK. (2023). Kamu Gözetimi Kurumu. 06 12, 2025 tarihinde KÜMİ FRS: <https://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/11692/Küçük-ve-Mikro-İşletmeler-için-Finansal-Raporlama-Standardı-KÜMİ-FRS> adresinden alındı

- Kıymetli Şen, İ., & Özbirecikli, M. (2020). KÜMİ FRS'nin iş dünyasına sağlayabileceği yararlar: BOBİ FRS, TMS/TFRS ve mevcut muhasebe sistemi ile mukayeseli bir inceleme. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*(Özel Sayı), 1-19.
- KÜMİ FRS. (2022). 05 08, 2025 tarihinde Kamu Gözetimi Kurumu (KGK): [https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/KUMI/KÜMİ%20FRS%20\(Web%20Kurul%20Kararı%20enf%20adj\).pdf](https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/KUMI/KÜMİ%20FRS%20(Web%20Kurul%20Kararı%20enf%20adj).pdf) adresinden alındı
- Özçelik , H., & Yağmurlu, N. (2024). Hasılatın KÜMİ FRS Kapsamında Muhasebeleştirilmesi ve TFRS, BOBİ FRS, MSUGT ve VUK Hükümleriyle Karşılaştırılması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(103), 1-20.
- Özdemir, N. (2024). TMS/TFRS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS çerçevesinde finansal araçların sınıflandırılması, ölçümü ve muhasebeleştirilmesi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 17(2), 151-177.
- Özdemir, N., Hancıhasanoğlu, T., & Dalkılıç, E. (2023). Küçük ve mikro işletmeler için finansal raporlama standardı ile büyük ve orta boy işletmeler için finansal raporlama standardının genel bir karşılaştırması.
- Özulucan, A., & Doğan, Z. (2023). Stoklarla ilgili borçlanma maliyetlerinin Vergi Usul Kanunu ve muhasebe standartlarına göre incelenmesi ve taslak hesap planına göre muhasebeleştirilmesi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(4), 1064–108.
- Parlak, N. (2021). Küçük ve mikro işletmeler için finansal raporlama standardı (KÜMİ FRS) taslağı çerçevesinde hasılatın muhasebeleştirilmesi ve diğer finansal raporlama standartları ile karşılaştırılması. *Muhasebe Enstitüsü Dergisi*, 65, 75-89. <https://doi.org/10.26650/MED.939802>.
- Saban, M., & Erdoğan, N. (2010). *Maliyet ve Yönetim Muhasebesi* (5. b.). İstanbul: Beta Yayınevi.
- Tutkavul, K. (2020). TMS, BOBİ FRS, KÜMİ FRS ve VUK perspektifinden dönüştürme maliyetleri: Üretim maliyetlerine ve vergilendirmeye etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(40), 347–365.
- Utku, M., & Kaya, Y. (2021). Küçük ve Mikro İşletmeler için Finansal Raporlama Standartları (KÜMİ FRS) Çerçevesinde Maddi Duran Varlıkların Muhasebeleştirilmesi. *Mali Çözüm*, 31(163), 123-139.
- Yazarkan, H. (2022). Stoklara ilişkin işlemlerin BOBİ FRS ve KÜMİ FRS açısından değerlendirilmesi. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* , 12(3), 2149–2170.
- Yazarkan, H. (2023). Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ FRS) Uygulamaları. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Yıldırım, Ş., & Yiğit, A. (2024). Kaizen Maliyetleme Yöntemi ile Maliyetlerin Düşürülmesi ve Bir Tekstil İşletmesinde Örnek Uygulama. *Alanya Akademik Bakış*, 8(2), 427-440.
- Yücel, S. (2023). Uluslararası değerlendirme standartları ve Türkiye finansal raporlama standartları çerçevesinde maddi olmayan duran varlıkların değerlendirme hükümlerinin incelenmesi. *16, 58–64*. <https://doi.org/10.17261/Pressacademia.202>. *PressAcademia Procedia*, 16, 58-64.

2. BÖLÜM

TİCARİ ALACAKLAR HESAP GRUBUNUN FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARINA UYGUN HESAP PLANI (FRSHP) ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Hakan YAZARKAN¹
Şule YILDIRIM²

Giriş

Türkiye’de muhasebenin temel kavram, ilke ve standartlarını düzenleyen ve uygulayan üç farklı muhasebe sistemi bulunmaktadır. Birincisi Maliye ve Gümrük Bakanlığı tarafından hazırlanan 1992 tarih ve 21447 sayılı kararla yayınlanan Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğidir (MSUGT). İkincisi Kamu Gözetimi Kurumu (KGK) tarafından hazırlanan ve 2006 tarihinden itibaren bağımsız denetime tabi olan ve Kamu Yararını İlgilendiren İşletmeler (KAYİK) tarafından uygulanmak üzere 25702 sayılı kararla yayınlanan Türkiye Muhasebe Standartları ve Türkiye Finansal Raporlama Standartlarıdır (TMS/ TFRS). Üçüncüsü ise KGK tarafından hazırlanan 2018 tarihinden itibaren uygulanmak üzere 30138 sayılı kararla yayınlanan Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardıdır (BOBİ-FRS). Bu standart bağımsız denetime tabi olup Türkiye Finansal Raporlama Standartlarını uygulamayan işletmelerin kullanacağı bir muhasebe sistemidir. Hem TMS/TFRS hem de BOBİ-FRS’de Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları (UMS/ UFRS) ile uyumlu esaslar yer almaktadır (Haberal, 2021: 331; Yazarkan, 2023: 1).

Muhasebe bilgi sisteminin çıktısı olan finansal tablolar, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri, muhasebe standartları ve bir hesap planı dahilinde oluşturulmaktadır. Ülkemizde kullanılan mevcut hesap planı (TDHP), Vergi Usul Kanunu (VUK) uyarınca, Maliye Bakanlığı’nın 1 sıra no’lu Muhasebe

¹ Prof. Dr., Ordu Üniversitesi, Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü,
ORCID: 0000-0001-6167-0559

² Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi, **ORCID:** 0000-0001-7134-0588

Uygulama Genel Tebliği ile 26/12/1992 tarihinde yayınlanmış ve 1994 yılından itibaren uygulanması zorunlu hale getirilmiştir (Sevilengül, 2016: 9).

TDHP muhasebe sistemi içerisinde önemli bir yükümlülüğü yerine getirmesine karşın TFRS ve BOBİ FRS uyum sürecinde yetersiz kalmıştır (Akdoğan, 2019: 153; Ataman ve Gökçen, 2021: 153). Bu nedenle muhasebe kayıtları çeşitli dönüştürme işlemleri yapılarak standartlara uygun hale getirilmektedir. Bu durum muhasebe sürecinin verimli bir şekilde işleminde sorun teşkil ettiği için KGK tarafından muhasebe standartlarıyla uyumlu bir hesap planı geliştirilmesi çalışmalarının başlatılmasına neden olmuştur (Yazarkan, 2025: 1859).

KGK tarafından uzun soluklu çalışmalar neticesinde 30.07.2024 tarihinde yayımlanan Finansal Raporlama Standartları ile Uyumlu Hesap Planı (FRSHP) incelendiğinde TFRS ve BOBİ FRS çerçevesindeki ihtiyaçlara göre düzenlendiği görülmektedir. THDP içerisinde sunulmayan ve yeni oluşturulmuş hesaplar dahil edilerek hesap planının kapsamı genişletilmiştir. KGK tarafından sunulan bilgiler doğrultusunda FRSHP işletmelerin finansal durumu ve faaliyet çıktılarını güvenilir şekilde finansal raporlama çerçevesinde hazırlanarak izlenmesine olanak sağlayan bir muhasebe sistemi oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır. Dikkat çeken önemli değişiklikler hesapların işleyiş kurallarının yenilenmesi ve bu işleyişin ilgili standartlarda yer alan ölçme ilkelerine göre yeniden düzenlenmesidir. FRSHP ve TDHP karşılaştırıldığında FRSHP nin kapsamı daha geniş olarak hazırlanmıştır. Hesap gruplarının başlıkları, yeni eklenen kodlarının yanı sıra çıkarılan hesap kodları açısından önemli farklılıklar mevcuttur.

Bu çalışmanın amacı FRSHP'nin "Ticari Alacaklar" grubunda yer alan hesapların işleyiş prensiplerinin açıklanmasıdır. Buradan hareketle çalışmada Ticari Alacaklar grubunda yer alan her bir hesabın FRSHP'deki tanımları verilerek örnek uygulamalar ile açıklanmaktadır. Konuya ilişkin literatür incelendiğinde FRSHP taslak metninin incelendiği çok sayıda çalışma olduğu, bununla birlikte bu hesap planının nihai hali henüz çok yeni olduğu için nihai haline ilişkin çalışmaların (Yazarkan, 2025; Cavlak, 2025; Özdemir, 2025; Cavlak, 2024) oldukça kısıtlı olduğu görülmüştür. Bu bağlamda çalışmanın FRSHP literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Ticari Alacaklar

MSUGT'ye göre bir yıl içinde paraya dönüşmesi öngörülen ve işletmenin ticari ilişkisi nedeniyle ortaya çıkan senetli ve senetsiz alacaklar bu hesap grubunda izlenir. (MSUGT, 1992, s.16). FRSHHP'de de bu grubun adı "Ticari Alacaklar" olarak değiştirilmeden sunulmuştur. FRSHHP'ye göre bu grup, on iki ay veya işletmenin normal faaliyet döngüsü içinde nakde dönüşmesi öngörülen ve işletmenin esas faaliyetleri sonucu elde ettiği hasılat karşılığında ortaya çıkan senetli ve senetsiz alacaklarının izlendiği hesaplardan oluşur. Esas faaliyet ilişkilerinden dolayı ana ortaklık, iştirak, iş ortaklığı, bağlı ortaklıklar ve kilit personel gibi ilişkili taraflardan olan alacaklar varsa, bu alacaklar bu grupta açılan ilişkili taraflardan alacaklar hesabında ilişkili taraf kimliğine göre ayrıntılı olarak alt hesaplarda izlenir. Meslek odaları, vakıf, dernek gibi kuruluşların kuruluş amaçlarına ilişkin esas faaliyet gelirlerinden olan alacakları da bu grupta izlenir (KGK, 2024, s 31). Açıkça görülmektedir ki ticari alacaklar hesap grubu FRSHHP'de daha geniş kapsamlı olarak ele alınmıştır. Bu grubun kapsamındaki farklılığın daha net görülebilmesi için TDHP ve FRSHHP Tablo 1 vasıtasıyla karşılaştırılmıştır

Tablo1. TDHP ve FRSHP Ticari Alacaklar Hesap Grupları

Ticari Alacaklar (TDHP)		Ticari Alacaklar (FRSHP)	
Hesap Kodu	Hesap Adı	Hesap Kodu	Hesap Adı
120	ALICILAR	120	ALICILAR
121	ALACAK SENETLERİ	121	ALACAK SENETLERİ
122	ALACAK SENETLERİ REESKONTU (-)	122	ALINAN İLERİ TARİHLİ ÇEKLER
		123	KREDİ KARTIYLA YAPILAN SATIŞLARDAN ALACAKLAR
124	KAZANILMAMIŞ FİNANSAL KİRALAMA FAİZ GELİRLERİ (-)	124	
		125	DİĞER TİCARİ ALACAKLAR
126	VERİLEN DEPOZİTO VE TEMİNATLAR	126	İLİŞKİLİ TARAFLARDAN TİCARİ ALACAKLAR
127	DİĞER TİCARİ ALACAKLAR	127	ŞÜPHELİ TİCARİ ALACAKLAR
128	ŞÜPHELİ TİCARİ ALACAKLAR	128	ERTELENMİŞ VADE FARKI GELİRLERİ (-)
129	ŞÜPHELİ TİCARİ ALACAK KARŞILIĞI (-)	129	TİCARİ ALACAKLAR DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIKLARI (-)

Tablo 1 ‘den görüleceği üzere FRSHP içerisinde yer alan Ticari Alacaklar hesap grubunun TDHP içerisindeki yer alan Ticari Alacaklar hesap grubundan daha kapsamlı ele aldığı sunulmaktadır. Günümüzde meydana gelen gelişmelerin katkısı ile TDHP içerisinde yer almayan yeni hesaplar FRSHP de yer alan ticari alacaklar grubuna dahil edilmiştir. Bu yeni hesapların ortaya çıkışındaki bir diğer etki de kredi kartı kullanımlarının günümüzde giderek yaygınlaşmasıdır. Bu bağlamda çalışmada Tablo 1’de sunulan FRSHP içerisinde yer alan Ticari Alacaklar hesap grubundaki her bir hesap örnek uygulamalar ile açıklanmıştır.

Alıcılar Hesabı

Bu hesap, işletmenin esas faaliyet konusunu oluşturan mal satışları ve hizmet sunumlarından kaynaklanan hasılat karşılığında ortaya çıkan ve on iki ay veya işletmenin normal faaliyet döngüsü içinde tahsili beklenen senetsiz alacaklarının izlenmesinde kullanılır. Senetsiz alacak oluştuğunda bu hesaba

borç yazılır; alacağın tahsil edilmesi durumunda ise, ödemeler, aktarmalar ve hesaben mahsuplar dâhil olmak üzere, hesaba alacak kaydı yapılır (KGK, 2024, s. 31). Bu hesap için TDHP ile FRSHP arasında hiçbir farklılık yoktur.

Uygulama 1: İşletme 140.000 TL + %20 KDV tutarındaki malı veresiye olarak işletmenin müşterisi A.B'ye satmıştır. İşletmenin müşterisi olan A.B borcunun yarısını nakit kalan yarısını da çek ile ödemiştir.

Cözüm: Bu uygulamada 140.000 TL tutarındaki satışın alıcılar hesabını borçlu, yurtiçi satışlar hesabını da alacaklı çalıştırmıştır. Yapılan satışın yarısının nakit yarısının çek ile tahsil edilmesi ile toplamda iki adet kayıt yapılması gerektiği görülmektedir. Yapılan kayıtlar şu şekildedir;

_____ / _____	
120 ALICILAR	168.000
120.01 A. B MÜŞTERİSİ	
600 Y.İ. SATIŞLAR	140.000
391 HES KDV	28.000
_____ / _____	
100 KASA	84.000
101 ALINAN ÇEKLER	84.000
120 ALICILAR	168.000
120.01 A. B MÜŞTERİSİ	
_____ / _____	

Alacak Senetleri Hesabı

Bu hesap, işletmenin esas faaliyet konusunu oluşturan mal satışları ve hizmet sunumlarından kaynaklanan hasılat karşılığında ve on iki ay veya işletmenin normal faaliyet döngüsü içinde tahsili beklenen senede bağlanmış alacaklarının izlenmesinde kullanılır. Alınan senet tutarları bu hesaba borç; tahsilinde, şüpheli alacaklarda olduğu gibi başka bir hesaba devrinde, ciro edildiğinde veya hesaben mahsubunda alacak kaydedilir (KGK, 2024, s 31-32). Görüldüğü üzere Alacak Senetleri Hesabı açısından da TDHP ile FRSHP

arasında bir farklılık söz konusu değildir. Alacak Senetleri Hesabına ilişkin uygulama örneği aşağıda sunulmuştur.

Uygulama2: İşletme 01.01.2025 tarihinde 80.000 TL değerindeki malı 6 ay vadeli %20 KDV hariç olarak senet karşılığı satmıştır. 15.01.2025 tarihinde elindeki senetlerden 10.000 TL'lik bir tanesini satıcılara olan borcu karşılığında ciro etmiştir.

Cözüm: Bu örnekte öncelikle alacak senetleri hesabı borçlu çalıştırılarak, Yurtiçi Satışlar hesabı ve Hesaplanan KDV tutarı alacaklı çalıştırılır. Daha sonra elde olan senet tutarının bir kısmı ciro edildiği için ilgili tutar Satıcılar hesabı kullanılarak kapatılır.

_____ 01/01/25 _____	
121ALACAK SENETLERİ	96.000
600 Y.İ. SATIŞLAR	80.000
391 HESAPLANAN KDV	16.000
_____ 15/01/25 _____	
320 SATICILAR	10.000
121 ALACAK SENETLERİ	10.000
_____ / _____	

Alınan İleri Tarihli Çekler Hesabı

Bu hesap, şekil açısından çek olmakla birlikte özü itibarıyla senetli alacak niteliği olan ve on iki ay veya işletmenin normal faaliyet dönemi içinde tahsil edilebilir hale gelecek ileri tarihli (vadeli) çeklerin izlenmesinde kullanılır. İşletme tarafından ileri tarihli çekler alındığında bu hesaba borç, çekler tahsil edildiğinde veya ciro edildiğinde alacak kaydedilir (KGGK, 2024, s 32). Görüldüğü üzere Alınan İleri Tarihli Çekler Hesabı Ticari Alacaklar hesap grubunda sınıflandırılmıştır. TDHP kapsamında 122 nolu hesap Alacaklar Senetleri Reeskontu (-) iken FRHSP' de bu hesap Alınan İleri Tarihli Çekler Hesabı olarak sunulmuştur. Alınan ileri tarihli çekler hesabının işleyişine örnek olarak aşağıdaki uygulama gösterilmiştir;

Uygulama 3: İşletme 01.01.2025 tarihinde %20 KDV tutarı hariç olarak 100.000 TL ye mal satışı yapmıştır. Karşılığında bir yıl vadeli bir çek tahsil etmiştir.

Cözüm: Bu örnekte işletme on iki ay vadeli çek karşılığı mal satışı gerçekleştirmiştir. Karşılığında alınan çek işletmenin faaliyet dönemi içerisinde tahsil edilebilir durumdadır. Bu nedenle satışı yapılan ürün karşılığında alınan çek FRHSP kapsamında muhasebeleştirildiğinde 122 nolu Alınan İleri Tarihli Çekler Hesabı kullanılmaktadır. 122 nolu hesap borçlu çalıştırılır. Şeklen çek olarak sunulan bu hesap vadesi henüz gelmediğinden alacak senetleri gibi çalışmaktadır.

_____ 01/01/25 _____	
122 ALINAN İLERİ TARİHLİ ÇEKLER	120.000
600 Y.İ. SATIŞLAR HESABI	100.000
391 HESAPLANAN KDV HESABI	20.000
_____ / _____	

Kredi Kartı ile Yapılan Satışlardan Alacaklar Hesabı

Bu hesap; kredi kartıyla yapılan satışlar dolayısıyla banka ya da ilgili diğer finansal kuruluştan tahsil edilecek olan ve işletmenin muhasebe politikası gereği nakit benzeri olarak nitelendirmediği dolayısıyla ticari alacaklar içerisinde sınıflandırdığı on iki ay veya işletmenin normal faaliyet döngüsü içinde tahsili beklenen alacakların izlenmesinde kullanılır. Bununla birlikte kredi kartıyla ödemeye benzer şekilde mal ve hizmet satışları sonucu ortaya çıkan alacakların doğrudan müşteriden değil de müşterinin hizmetinden faydalandığı üçüncü taraf niteliğindeki bir işletmeden tahsil edileceği durumlarda da bu hesap kullanılır. Kullanılan ödeme aracına (banka kartları, sanal pos hizmetleri, ön ödemeli kartlar gibi) bağlı olarak bu hesap alt hesaplara ayrılabilir. Bu hesabın işleyişi kredi kartı ya da diğer bir ödeme aracıyla yapılan mal ve hizmet satışlarından kaynaklanan alacaklar bu hesaba borç kaydedilir. Söz konusu alacaklar nakit veya hesaben tahsil edildiğinde bu hesaba alacak kaydedilir. Bu tür tahsilatlar nedeniyle ortaya çıkan komisyon giderleri “652 Esas Faaliyetlerle İlgili Komisyon Giderleri (-)” hesabına borç kaydedilir (KGK, 2024, s 32).

123 Kredi Kartı ile Yapılan Satışlardan Alacaklar Hesabı FRSHP de kullanılan yeni bir hesaptır. TDHP’de böyle bir işlem 108 Diğer Hazır Değerler hesabı altında alt başlıklar da incelenirken, FRHSP ile yeni bir hesap olan Kredi Kartı ile Yapılan Satışlardan Alacaklar Hesabı olarak yeni bir başlık altında değerlendirilmiştir. FRHSP’de yer alan bu hesap muhasebe sistemine birçok faydayı beraberinde getirmektedir.

Kredi kartı ile gerçekleştirilen satış işlemleri, TDHP de tahsilat henüz gerçekleşmemiş olmasına rağmen, doğrudan tahsil edilmiş gibi Hazır Değerler Hesabı içerisinde muhasebeleştirilmektedir. Fakat bu işlemlerin belirli bir vade süresi sonrasında tahsil edilecek olması bu işlemin gerçeğe uygunluğunu zedelemektedir. Doğrudan hazır değerler hesabı altında değerlendirmek yerine FRHSP de sunulan Kredi Kartı ile Yapılan Satışlardan Alacak Hesabının kullanımı gerçeğe uygunluğu artıracaktır.

İşletmelerin kredi kartı ile satışları taksitli ya da peşin olmak üzere ikiye ayrılır. Böylelikle FRHSP kredi kartı ile nakit benzeri olarak nitelendiremediği satışları (örneğin taksitli veya vadeli satış olmasından kaynaklı) Kredi Kartı ile Yapılan Satışlar hesabı altında incelemektedir. Yapılan taksitli işlemler belirli bir vadeye dayandığından ve işletme ilgili alacağını banka ya da ilgili finansal kurumlardan, belirlenen vade tarihi sonunda tahsil edeceği için yapılan işlemler ticari alacaklar olarak sınıflandırılır.

Bilindiği üzere, müşterilerin kredi kartı ile gerçekleştirdiği satış işlemlerine ilişkin tutarlar ilk olarak ilgili bankaya aktarılmaktadır. Bankalar, bu tutarları belirli bir vade boyunca imzalanan sözleşme gereği hesaplarında tutmaktadır. Bu süreçte bankalar, işletme ile arasında imzalanan sözleşmede belirtilen oranda, komisyon kesintisi yapmaktadır. Komisyonun düşülmesinin ardından kalan tutar, işletmenin banka hesabına iletilmektedir. Kredi Kartı ile Yapılan Satışlardan Alacaklar Hesabına örnek olarak aşağıdaki uygulama geliştirilmiştir.

Uygulama 4: İşletme 200.000 TL değerinde %20 KDV hariç olarak müşterisine ürün satışı gerçekleştirmiştir. Söz konusu ödeme müşteri tarafından kredi kartı ile gerçekleştirilmiştir. İlgili banka kredi kartı ile tahsilat gerçekleştirilmesinden kaynaklı olarak %1 komisyon kesintisi yaparak 28 gün vade sonunda işletmenin banka hesabına ilgili tutarı aktarmıştır.

Cözüm: Kredi kartı ile gerçekleştirilen mal ve hizmet satışından ortaya çıkan alacaklar ilk kayıta 123 nolu hesaba borç olarak kaydedilmektedir. Satış işlemi vadeli bir satış işlemi olduğundan FRHSP'ye göre Kredi kartı ile Yapılan Satışlar Hesabı kullanılacaktır. Yukarıda bahsedildiği gibi, banka ile işletme arasında yapılan sözleşme gereği kredi kartı ile olan satış işlemi 28 gün vade süresince belirli bir komisyon kesintisi karşılığında tutulmuştur. İlgili tutar, komisyon kesintisi uygulandıktan sonra işletmenin banka nezdindeki hesabına aktarılmıştır. Komisyon tutarı olan 2.400 TL (240.000 x %1) 652 nolu Esas Faaliyetlerle İlgili Komisyon Giderleri Hesabı ve bankaya iletilen tutar olan 237.600 TL (240.000 – 2.400) 102 Bankalar hesabında borçlandırılarak muhasebeleştirilir. Yapılan kayıtlar şu şekilde sunulmuştur;

_____ / _____	
123 K. K.Y. S. ALACAKLAR	240.000
600 Y.İ. SATIŞLAR	200.000
391 HESAPLANAN KDV	40.000
_____ / _____	
102 BANKALAR	237.600
652 ESAS FAAL. İLGİLİ KOM. GİD.	2.400
123 K. K.Y. S. ALACAKLAR	240.000
_____ / _____	

Diğer Ticari Alacaklar Hesabı

Bu hesap, işletmenin esas faaliyetleri sonucu ortaya çıkan ve yukarıda sunulan hesapların kapsamına girmeyen diğer çeşitli ticari alacakların izlenmesinde kullanılır. Hesabın işleyişine bakıldığında bu hesaba uygun alacaklar doğduğunda bu hesaba borç; nakden veya hesaben tahsil edilmesi halinde alacak kaydedilir (KGK, 2024, s 32).

İşletmenin diğer hesap grupları kapsamında değerlendirilemeyen çeşitli ticari alacakların izlenmesinde kullanılan bu hesap, müşteri ilişkisinden ziyade ticari nitelik taşıyan işlemlerde kullanılmaktadır. TDHP da karşılığı 127 nolu hesap olup, işletmenin ticari faaliyetleri sonucu vadesi dolduğu halde tahsil edilemeyen alacakları ve duran varlık satışından dolayı oluşan alacakları bu hesapta izlenir. TDHP'deki kullanımına bakıldığında benzer işlemlerle

birlikte kredi kartıyla yapılan satışlarda kullanıldığı görülmektedir. Yukarıda anlatıldığı üzere FRHSP kredi kartı kullanımına ilişkin işlemleri bu hesaptan ayırmıştır. Hesabın işleyişi ile ilgili aşağıda örnek uygulama sunulmuştur;

Uygulama 5: İşletme 2024 yılında 100.000 TL ye aldığı demirbaşı 2025 yılında %20 KDV hariç 70.000 TL'ye alıcı işletmeye satış tarihinden iki ay sonra ödenmek üzere satmıştır. KDV peşin olarak tahsil edilmiştir. Söz konusu taşınmazın birikmiş amortismanı 20.000 TL'dir.

Çözüm: FRHSP kapsamında sunulan bu hesap, alacağın doğduğu fakat fiili olarak tahsilatın henüz gerçekleşmediği, tahsilatın mümkün olduğu süre boyunca alacağın izlenmesi amacıyla kullanılmaktadır. İşletme sattığı demirbaşı satın alan işletmeye göndermiş olup, demirbaşın satış tahsilatına ilişkin belirli bir vade sunulmuştur. Burada demirbaşın tesliminin işletmeye yapılmamış olması 125 nolu Diğer Ticari Alacaklar Hesabını borçlu çalıştırmaktadır. Verilen bilgilere dayanarak aşağıdaki kayıt sunulmuştur.

100 KASA	14.000
125 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR	70.000
257 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR	20.000
255 DEMİRBAŞLAR	100.000
391 HES KDV	14.000

İlişkili Taraflardan Ticari Alacaklar

Bu hesap, işletmenin ilişkili taraflara (ortaklar, bağlı ortaklıklar, iştirakler, iş ortaklıkları, kilit yönetici personel vb. gibi) yaptığı esas faaliyet konusunu oluşturan mal satışları ve hizmet sunumlarından kaynaklanan hasılat karşılığında ortaya çıkan ve en fazla on iki ay veya işletmenin normal faaliyet dönemi içerisinde tahsil edilecek alacakların toplu olarak izlenmesinde kullanılır. Hesap, ilişkili tarafın kimliğine ve senetli veya senetsiz oluşuna göre alt hesaplara ayrılabilir. Bu hesabın işleyişini yukarıda belirtilen alacaklar doğduğunda bu hesaba borç; nakden veya hesaben tahsil edilmesi halinde alacak kaydedilir (KGK, 2024, s 32-33).

FRHSP kapsamında sunulan bu hesap daha önce TDHP içerisinde karşılığı olmayan, yeni oluşturulan bir hesaptır. Başka bir ifade ile ortaklar, bağlı ortaklar, iştirakler gibi işletme ile ilişkili taraflara yapılan vadeli veya senetli satışlar daha öncesinde 120 veya 121 hesabında izlenmekteydi. Bu hesapla birlikte işletmenin ilişkili tarafları ile gerçekleştirdiği ticari ilişkiler diğer müşterileri ile olan ticari işlemlerinden ayrılmış olacaktır. Böylelikle ilişkili taraf ile olan ticari işlemlerin ayrıca izlenmesi söz konusu olacaktır. Bu hesabın işleyişi ile ilgili örnek aşağıda sunulmuştur.

Uygulama 6: AB AŞ bağlı ortağı olan CD LTD ŞTİ ye 450.000 TL tutarında %20 KDV hariç 3 ay vadeli bir senet karşılığında mal satışı gerçekleştirmiştir.

Cözüm: CD LTD ŞTİ firması AB AŞ ye bağlı alt grup firmasıdır. Yani FRSHP de ifade edilen ilişkili taraf niteliğindedir. Bu ilişki yapılan mal satışında hem gelir hem de borç ilişkisi doğurmaktadır. Mevcut mal satışı bağlı ortaklığa yapıldığı için 126 nolu İlişkili Taraflardan Ticari Alacaklar hesabı kullanılacaktır. İlgili örneğin muhasebe kaydı şöyledir;

_____ / _____	
126 İLŞ.TAR. TİCARİ ALACAKLAR	540.000
126.01 CD LTD ŞTİ BAĞLI ORTAKLIĞI 3 AY VADELİ	
600 YURTIÇİ SATIŞLAR	450.000
391 HESAPLANAN KDV	90.000
_____ / _____	

Şüpheli Ticari Alacaklar

Bu hesap, tahsili şüpheli hale gelen ve olası tahsilatları on iki ay içerisinde gerçekleşmesi beklenen senetli ve senetsiz ticari alacakların izlenmesinde kullanılır. Tahsili şüpheli hale gelmiş alacaklara ilişkin tahsilatın on iki aydan daha uzun sürede gerçekleşmesinin beklendiği durumlarda bu tür şüpheli alacaklar bu hesapta değil “227 Şüpheli Ticari Alacaklar” hesabında izlenir. Hesabın işleyişi, şüpheli ticari alacaklar, buldukları hesapların alacağı karşılığında bu hesaba borç kaydedilir. Alacağın tahsil edilmesi, tahsil edilemeyeceğinin kesinleşmesi veya alacağı şüpheli hale getiren koşulların ortadan kalkması durumunda bu hesaba alacak kaydedilir (KGK, 2024, s 33). TDHP da Şüpheli Ticari Alacaklar Hesabı 128 nolu hesapta izlenirken FRHSP

de 127 nolu hesapta izlenmektedir. Hesabın kodu dışında TDHP ve FRSHP arasında hiçbir farklılık bulunmamaktadır. Bu hesabın işleyişi ile ilgili geliştirilen örnek aşağıda sunulmuştur.

Uygulama 7: İşletmenin elinde 500.000 TL değerinde vadesi dolmuş bir alacak senedi bulunmaktadır. İşletme senedin borçlusuna noterden protesto çekmiş fakat ihtar süresi doluncaya kadar borçlu ne borcuna itiraz etmiş ne de ödemiştir. Bunun üzerine ilgili senet için icra takibine başlanmıştır.

Cözüm: Görüldüğü ilgili alacağın şüpheli hale düşmesine ilişkin bütün durumlar gerçekleşmiştir. Bu durumda alacak tutarı 121 nolu hesaptan 127 nolu hesaba aktarılır.

_____ / _____	
127 ŞÜPHELİ TİCARİ ALACAKLAR	500.000
121ALACAK SENETLERİ	500.000
_____ / _____	

Ertelenmiş Vade Farkı Gelirleri (-)

Bu hesap; uygulanan geçerli finansal raporlama çerçevesine göre itfa edilmiş maliyeti üzerinden ölçülmesi gereken senetli veya senetsiz ticari alacakların tutarlarına ilave edilmiş; ancak gelecek aylarda kâr veya zarar hesaplarında gelir yazılacak vade farkı gelirlerinin izlenmesinde kullanılır. Bu hesaptaki tutar, ticari alacakları dönem sonu itibarıyla itfa edilmiş maliyetine indirger. Hesapta, ticari alacak tutarlarının nominal tutarları ile tahsilat dönemlerine göre etkin faiz oranı kullanılarak hesaplanmış bugünkü değerleri arasındaki farkı gösteren henüz gerçekleşmemiş olan faiz gelirleri (vade farkı gelirleri) izlenir. İşleyişine bakıldığında, uygulanan geçerli finansal raporlama çerçevesine göre itfa edilmiş maliyeti üzerinden ölçülen senetli veya senetsiz ticari alacaklara ilişkin vade farklarının gelecek aylara isabet eden tutarları bu hesaba alacak kaydedilir. İlgili dönemlerde o döneme düşen vade farkının tutarının “640 Esas Faaliyet Alacaklarına İlişkin Vade Farkı Gelirleri ve Esas Faaliyetlerle İlgili Kur Farkı Kazançları” hesabına aktarılmasında bu hesaba borç kaydedilir. Alacağın değersiz alacak haline gelmesi durumunda bu hesaptaki tutar alacak tutarından indirilir kalan tutar zarar kaydedilir (KGK, 2024, s 33). Görüldüğü üzere ertelenmiş vade farkı gelirleri hesabı tekdüzen hesap planındaki 122 nolu Alacak Senetleri Reeskontu (-) Hesabının görevini

yerine getirmektedir. Buradan hareketle itfa edilmiş maliyet kavramının tek düzen hesap planı açıklamalarında ifade edilen tasarruf değeri kavramına benzediği ifade edilebilir. TDHP uygulamasında reeskont tutarı ticari alacakların dönem sonunda gerçek değeri değerini göstermek için kullanılırken ertelenmiş vade farkı gelirleri hesabı ticari alacaklardaki vade farkının ayrıştırılmasında kullanılır. Bu hesabın işleyişi ile ilgili örnek aşağıda sunulmuştur.

Uygulama 8: İşletme 01.01.2025 tarihinde bir miktar malı 4 ay vadeli olarak 100.000 TL ye satmıştır. %20 KDV peşin tahsil edilmiş mal bedeli için senet alınmıştır. Aylık faiz oranı %2 olarak belirlenmiştir. İşletmenin mal satışından itibaren vade farkına ilişkin her ay yapacağı kayıtlar nasıl olmalıdır?

Cözüm: Yukarıda anlatıldığı üzere vadeli satışlarda malın peşin değeri ile vadeli değeri arasında fark varsa ve bu örnekte olduğu gibi mal satışı ticari alacaklar grubundaki bir hesapta muhasebeleştirilecekse vade farkı ayrıştırması yapılmalıdır. Malın peşin değeri ve aylar itibarıyla vade farkları aşağıdaki gibi hesaplanır.

$$\text{Peşin Değer} = \text{Vade Sonundaki Değer} / (1 + \text{Faiz Oranı})^{\text{vade}}$$

$$\text{Peşin Değer} = 100\ 000 / (1 + 0,02)^4 = 92.385 \text{ TL}$$

$$1. \text{ Ayın Faiz Tutarı} = 92.385 \times 0,02 = 1.848 \text{ TL}$$

$$2. \text{ Ayın Faiz Tutarı} = (92.385 + 1.848) \times 0,02 = 1.885 \text{ TL}$$

$$3. \text{ Ayın Faiz Tutarı} = (92.385 + 1.848 + 1.885) \times 0,02 = 1.922 \text{ TL}$$

$$4. \text{ Ayın Faiz Tutarı} = (92.385 + 1.848 + 1.885 + 1.922) \times 0,02 = 1.960 \text{ TL}$$

Yukarıdaki hesaplamalardan da görüleceği üzere malın peşin 92.385 TL olup, 4 aylık vade farkı 7.615 TL'dir. Buna göre yapılması gereken satış kaydı şöyledir;

_____ 01/01/25 _____	
100 KASA	20.000
121 ALACAK SENETLERİ	100.000
600 YURT İÇİ SATIŞLAR	92.385
128 ERTELENMİŞ VADE FARKI GEL.	7.615

_____ / _____
Bu kayıttan sonra her ayın sonunda tahakkuk eden vade farkı gelirleri 640 nolu hesaba aktarılır. Aşağıda 4 boyunca yapılacak kayıtlar gösterilmiştir.

_____ 31/01/25 _____
128 ERTELENMİŞ VADE FARKI GEL. 1.848
640 ESAS FAAL. ALACAKLARINA İL.
VADE FARKI GEL. VE ESAS FAAL. İL.
KUR FARKI KAZ. 1.848

_____ 28/02/25 _____
128 ERTELENMİŞ VADE FARKI GEL. 1.848
640 ESAS FAAL. ALACAKLARINA İL.
VADE FARKI GEL. VE ESAS FAAL. İL.
KUR FARKI KAZ. 1.848

_____ 31/03/25 _____
128 ERTELENMİŞ VADE FARKI GEL. 1.848
640 ESAS FAAL. ALACAKLARINA İL.
VADE FARKI GEL. VE ESAS FAAL. İL.
KUR FARKI KAZ. 1.848

_____ 30/04/25 _____
128 ERTELENMİŞ VADE FARKI GEL. 1.848
640 ESAS FAAL. ALACAKLARINA İL.
VADE FARKI GEL. VE ESAS FAAL. İL.
KUR FARKI KAZ. 1.848

_____ / _____
Yukarıdaki kayıtlardan anlaşılacağı üzere 128 nolu hesap esasen hasılatın gerçeğe uygun olarak sınıflandırılmasını sağlamaktadır. Daha açık bir ifadeyle

bu hesap kullanıldığında vade farkı satış hasılatında değil vade farkı gelirlerinde muhasebeleştirilmiş olur.

Ticari Alacaklar Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)

Bu hesap, bu grupta yer alan ticari alacaklar için ayrılan değer düşüklüğü karşılıklarının izlenmesinde kullanılır. Hesabın işleyişine bakıldığında hesaplanan karşılık tutarı bu hesaba alacak, “651 Esas Faaliyet Alacaklarına İlişkin Değer Düşüklüğü Karşılık Giderleri (-)” hesabına borç kaydedilir. Karşılık ayrılmış olan alacağın tahsilinde ya da tahmin değişikliklerine bağlı olarak ayrılan değer düşüklüğü zararının kısmen ya da tamamen iptali halinde bu hesaba borç kaydedilir. Tahsil ya da tahmin değişiklikleri sonucu yapılan değer düşüklüğü karşılığı iptalinin karşılığın ayrıldığı dönemde olması durumunda iptal işlemi “651 Esas Faaliyet Alacaklarına İlişkin Değer Düşüklüğü Karşılık Giderleri (-)” hesabına alacak kaydedilerek yapılır. Değer düşüklüğü zararının iptalinin değer düşüklüğü karşılığının ayrıldığı dönemden sonra olması durumunda iptal işlemi “641 Esas Faaliyet Alacaklarına İlişkin Konusu Kalmayan Karşılıklar” hesabına alacak kaydedilerek yapılır. Alacağın tahsilinin imkânsız olduğunun kesinleşmesi durumunda bu hesaba borç, ilgili hesaba da alacak kaydedilir. Gerçekleşen zararın ayrılan karşılıklardan fazla olması halinde, ayrılan karşılığı aşan zarar “654 Esas Faaliyetlerden Diğer Çeşitli Gider ve Zararlar (-)” hesabına borç kaydedilir. Görüldüğü üzere FRHSP’de 129 Ticari Alacaklar Değer Düşüklüğü Karşılığı(-) şeklinde düzenlenen hesap TDHP’deki 129 Şüpheli Ticari Alacak Karşılıkları (-) hesabına denk gelmektedir. Fakat TDHP’den farklı olarak ticari alacaklarda değer düşüklüğü olması durumunda da kullanılabilir. Hesabın uygulamasına yönelik örnek şöyledir;

Uygulama 9: Uygulama 7 de bahsi geçen 500.000 TL tutarındaki şüpheli ticari alacağa 2025 yılı dönem sonunda karşılık ayrılmıştır.

Çözüm: Şüpheli alacağın tahsil edilmesi ve tahsil edilememesi durumunda iki farklı kayıt yapılacaktır. Aşağıda ilk olarak dönem sonunda karşılık ayırma kaydı gösterilmiş, sonrasında tahsil edilme ve edilememe kayıtları yapılmıştır.

31/12/25

651 ESAS FAALİYET ALACAKLARINA
İLİŞKİN DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ

KARŞILIK GİDERLERİ	500.000
129 TİCARİ ALACAKLAR	
DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI	500.000
_____ / _____	

Karşılık ayrılan şüpheli alacağın 2026 yılı içinde banka aracılığı ile tahsil edilmesi durumunda yapılacak kayıt şöyledir;

_____ .../.../26 _____	
102 BANKALAR	500.000
129 TİCARİ AL. DEĞ. DÜŞ. KARŞ.	500.000
651 ESAS FAAL. ALACAKLARINA	
İL. KONUSU KALMAYAN KARŞ.	500.000
127 ŞÜPHELİ TİCARİ ALACAKLAR	500.000
_____ / _____	

Alacağın tahsilinin 2026 yılı içinde imkânsız olduğunun kesinleşmesi durumunda yapılacak kayıt ise şöyledir;

_____ .../.../26 _____	
129 TİCARİ AL. DEĞ. DÜŞ. KARŞ.	500.000
127 ŞÜPHELİ TİCARİ ALACAKLAR	500.000
_____ / _____	

SONUÇ

Mali tabloların genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ve standartları doğrultusunda hazırlanması gerekliliği, Türkiye'deki mevcut muhasebe sistemlerinin evrimini zorunlu kılmıştır. Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) ve Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) ile Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (BOBİ-FRS) gibi uluslararası standartlarla uyumlu çerçevelerin benimsenmesi süreci, Vergi Usul Kanunu'na dayalı olan geleneksel Tekdüzen Hesap Planı'nın (TDHP) yetersizliğini açıkça ortaya koymuştur. TDHP'nin güncel finansal raporlama gereklilikleriyle uyumsuzluğu, muhasebe kayıtlarının standartlara uygun hale

getirilmesi için karmaşık dönüştürme işlemlerini mecbur kılmış, bu durum ise muhasebe süreçlerinin verimliliğini olumsuz etkilemiştir.

Bu kapsamlı zorunluluktan hareketle, Kamu Gözetimi Kurumu (KGK) tarafından yürütülen uzun soluklu çalışmaların neticesinde 30 Temmuz 2024 tarihinde Finansal Raporlama Standartları ile Uyumlu Hesap Planı (FRSHP) yayımlanmıştır. FRSHP, TFRS ve BOBİ-FRS çerçevelerinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere tasarlanmış, hesapların işleyiş kurallarını ve ölçme ilkelerini ilgili standartlara göre yeniden düzenleyerek muhasebe sistemine bütüncül bir yaklaşımla entegre olmayı hedeflemiştir. Bu çalışma, söz konusu dönüşümün temel göstergelerinden biri olan Ticari Alacaklar Hesap Grubu'nu incelemiştir. Yapılan analizler, FRSHP'nin bu hesap grubuna getirdiği yeniliklerin sadece kapsamı genişletmekle kalmadığını, aynı zamanda finansal bilgilerin gerçeğe uygunluğunu artırmaya yönelik yapısal değişiklikler içerdiğini göstermektedir.

Ticari Alacaklar grubunun FRSHP'deki kapsamı, TDHP'ye kıyasla kayda değer ölçüde genişletilmiştir. Bu genişleme, esas faaliyetlerden kaynaklanan alacakların izlenmesinde daha detaylı ve şeffaf bir sınıflandırmayı mümkün kılmıştır. Özellikle kredi kartı kullanımlarının yaygınlaşması gibi modern ticari gelişmelerin etkisiyle ortaya çıkan yeni hesaplar, raporlama kalitesini yükseltmiştir. Örneğin, TDHP'de genellikle hazır değerler kapsamında ele alınan Kredi Kartıyla Yapılan Satışlardan Alacaklar Hesabı'nın FRSHP'de ayrı bir ticari alacak kalemi olarak sınıflandırılması, tahsilatın gecikmeli yapısı nedeniyle işlemin özünü daha doğru yansıtmaktadır; zira bu tür alacaklar nakit benzeri niteliğinden çok, ticari vade ilişkisi taşımaktadır.

Hesap planındaki bir diğer önemli yenilik ise İlişkili Taraflardan Ticari Alacaklar Hesabı'nın oluşturulmasıdır. Bu hesap, ana ortaklıklar, iştirakler, bağlı ortaklıklar ve kilit yönetici personel gibi ilişkili taraflarla gerçekleştirilen ticari işlemlerin genel müşterilerle olan işlemlerden ayrıştırılarak özel olarak izlenmesini sağlamaktadır. Bu ayırım, finansal raporlama kullanıcılarına işletmenin ilişkili taraf risklerini ve işlemlerini daha şeffaf bir şekilde değerlendirme olanağı sunmaktadır. Ayrıca, özü itibarıyla senetli alacak niteliği taşıyan ve geçmişte farklı şekillerde muhasebeleştirilen Alınan İleri Tarihli Çekler Hesabı'nın bu grupta yer alması, ticari alacakların doğru sınıflandırılmasına hizmet etmektedir.

Değerleme ve ölçme prensipleri açısından bakıldığında, Ertelenmiş Vade Farkı Gelirleri Hesabı'nın kullanımı, itfa edilmiş maliyet üzerinden ölçülmesi gereken alacaklarda vade farkının hasılattan ayrıştırılmasını sağlamaktadır.

Bu mekanizma, hasılatın ve faiz gelirlerinin doğru dönemlerde tanınmasını temin ederek, finansal tabloların etkin faiz oranı ilkesine uyumunu güçlendirmektedir. Son olarak, Ticari Alacaklar Değer Düşüklüğü Karşılığı Hesabı'nın kapsamının, şüpheli alacak karşılığının ötesine geçerek genel değer düşüklüğü karşılıklarını da içerecek şekilde genişletilmesi, ihtiyatlılık ilkesinin finansal raporlamada daha etkin uygulanmasına olanak tanımaktadır.

Netice itibarıyla, FRSHP, Türkiye'deki muhasebe standartları uyum sürecinde kritik bir kilometre taşını temsil etmektedir. Ticari Alacaklar hesap grubuna getirilen bu yapısal ve işlevsel iyileştirmeler, işletmelerin finansal durumu ve faaliyet sonuçlarına ilişkin bilgileri, uluslararası kabul görmüş standartlara uygun, güvenilir ve şeffaf bir şekilde raporlamasını sağlayacaktır. Bu dönüşüm, ulusal muhasebe uygulamalarının küresel finansal raporlama çerçevesiyle tam entegrasyonu yönünde atılmış önemli ve yerinde bir adımdır.

KAYNAKLAR

- Akdoğan, N. (2019). Finansal Raporlama Standartlarıyla Uyumlu Olması Amacıyla Tekdüzen Hesap Planının Güncellenmesine Yönelik KGK Tarafından Yayımlanan Taslak Metnin Değerlendirilmesi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 12(3), 745-785.
- Ataman, B., & Gökçen, G. (2021). Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı (FRSHP) ile Tekdüzen Hesap Planı (TDHP) Bilanço Hesap Gruplarının Karşılaştırılması ve Değerlendirmesi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 151-159.
- Cavlak, H. (2024). Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı (FRSHP) ile Tekdüzen Hesap Planı (TDHP) Karşılaştırması: Hesap Sınıfları, Hesap Grupları ve Hesaplar Hakkında Genel Bir Değerlendirme. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(3), 317-337.
- Cavlak, H. (2025). Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı (FRSHP) ile Tekdüzen Hesap Planı (TDHP) Karşılaştırması: Finansal Durum Tablosu (Bilanço) Hesaplarının İncelenmesi. *Mali Çözüm* 35(187), s. 41-82.
- Haberal, Z. (2021). Büyük ve Orta Ölçekli İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS), Küçük ve Mikro İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ FRS) Taslak Metni ile Vergi Usul Kanunu'nun Değerleme Hükümlerinin Karşılaştırılması, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 62, 329-344.
- KGK. (2024, Temmuz 30) *Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı*. Mart 3, 2025 tarihinde T.C Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu.
- MSUGT. (1992). *Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği, Sıra No:1*.Resmi gazete (Sayı 21447).
- Özdemir, N. (2025). Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planının Getirdiği Yeniliklerin Değerlendirilmesi ve Tekdüzen Hesap Planı ile Karşılaştırılması. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 18(1), 109-131.
- Sevilengül, O. (2016). *Genel Muhasebe*. Ankara: Gazi Yayınevi.
- Yazarkan, H. (2023). *Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ FRS) Uygulamaları*, Ankara: Gazi Yayınevi.
- Yazarkan, H. (2025). Finansal Raporlama Standartlarına Uygun Hesap Planı (FRSHP) Nakit ve Nakit Benzerleri Hesap Grubu Uygulamaları, *Mali Çözüm*, 35(192), 1857-1875.

3. BÖLÜM

TMS 29 KAPSAMINDA ENFLASYON MUHASEBESİ

Birsel SABUNCU¹

Giriş

Enflasyon, ekonomilerde paranın satın alma gücünü azaltmasıyla fiyatların sürekli olarak artması sorununu getirmektedir. Artan belirsizlik ortamı nedeniyle doğru kararlar alınması mümkün olmamaktadır. Yüksek enflasyonlu dönemlerde finansal tabloları enflasyon etkisinden arındırmak için kullanılan yöntem olan enflasyon muhasebesi, finansal tabloları daha gerçekçi ve güvenilir hale getirerek, karar verme sürecini kolaylaştırmaktadır.

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) tarafından yapılan değerlendirmeler sonucunda, Türkiye 2021 yılı itibarıyla UMS 29 kapsamında yüksek enflasyonlu ekonomi statüsüne alınmıştır. Bu çalışma, TMS 29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama Standardı'nın uygulanmasını kapsamlı bir biçimde inceleyerek, ilgili literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Literatür İncelemesi

Literatürdeki enflasyon muhasebesi ile ilgili çalışmaların bazıları aşağıda yer almaktadır.

Köroğlu ve Uçma (2005) çalışmalarında, enflasyon düzeltmesi ele alınarak şirketin bilanço kalemleri enflasyon etkisinden arındırılmış olarak bilanço hesaplarında oluşabilecek farklılıkların hesaplamalar sonucunda oluşan gelir ve giderlerin yevmiye kayıtları yapılmıştır.

Keleş (2015) çalışmasında, TMS 29 Standardı çerçevesinde finansal verilerin reel hale getirilmesi sürecini ele almış ve bu sürecin şirketlerin finansal analiz sonuçlarına olan etkilerini verimlilik analitiği açısından

¹ Pamukkale Üniversitesi, Honaz MYO, ORCID: 0000-0002-3785-5446

değerlendirmiştir. Çalışma, işletme faaliyet oranlarındaki farklılıkları ve bu farklılıkların sonuçlarını ortaya koymuştur.

Olarewaju, Mbambo ve Ngiba (2020) çalışmalarında, Güney Afrika Johannesburg Borsası'nda işlem gören 20 perakende şirketinin verilerini inceleyerek, enflasyon muhasebesi uygulamalarının yönetsel karar alma süreçleri ve finansal performans üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Çalışmada, enflasyon muhasebesinin doğru ve güvenilir finansal bilgi sunarak karar alıcılara katkı sağladığı ve perakende şirketlerinin mali yapısını nasıl etkilediği ortaya konulmuştur.

Tamimi ve Orban (2020) çalışmalarında, Venezuela'da faaliyet gösteren çok uluslu bir şirketin 2011–2019 yılları arasındaki finansal verilerini analiz ederek, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde görülen yüksek enflasyonun finansal sonuçlar üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Araştırma bulgularına göre, yüksek enflasyonun finansal çıktılar üzerinde önemli bir etkisi olduğu ortaya konmuştur. Özellikle enflasyon oranı ile net kâr arasında güçlü bir negatif korelasyon gözlemlenirken, toplam varlıklar ile enflasyon arasında ise orta düzeyde olumsuz bir ilişki tespit edilmiştir.

Kantar, Abar ve Öndeş (2021) yaptıkları çalışmada, enflasyonun şirketlerin finansal yapısı üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Elde ettikleri bulgulara göre, enflasyonun likidite, öz sermaye ve dönem kârının satışlara oranı üzerinde negatif etkiler yarattığı belirlenmiştir.

Arzova ve Şahin (2022) çalışmalarında, TMS 29 ve BOBİ FRS Bölüm 25'i" ele alarak uygulamaları bir örnek üzerinden karşılaştırmışlar ve enflasyonist ortamda tarihi maliyet esasına göre oluşturulan finansal tabloların gerçek durumu yansıtmadığını vurgulanmıştır. Etkin bir varlık-kaynak yönetimini sürdürülmesini engelleyebileceğini, olağanüstü kârların vergilendirme sürecini olumsuz yönde etkileyebileceğini belirtmişlerdir. Finansal tablodaki kalemlerin enflasyondan aynı düzeyde etkilenmediğinden farklı düzenlemelere gereksinim olduğunu belirtmişlerdir.

Gökten vd., (2023) çalışmalarında, BİST 30 imalat işletmeleri üzerinde stoklar ve enflasyon muhasebesi uygulamasına yönelik yaptıkları araştırma sonucunda işletmelerin enflasyon döneminde stok yapma eğilimlerinin arttığını ve stok kalemlerine yönelik uygulanan enflasyon muhasebesi sonucunun söz konusu işletmelerin kâr ve zarar tablosuna etkisinin olumlu yönde yansıdığını tespit etmişlerdir.

Akyol (2023) enflasyon muhasebesinin bilançoya etkisini belirlemek üzere yaptığı çalışmada, yüksek enflasyonun muhasebenin temel ilkelerinden parayla ölçme ve maliyet kavramını olumsuz yönde etkilediğini, bu durumun mali ve finansal tablolar üzerinde etkileri olduğunu tespit etmiştir.

Özdemir (2023) enflasyon muhasebesi düzenlemelerinde kullanılan uygulamaların değerlendirilmesine yönelik yapmış olduğu çalışmada, enflasyon ortamında finansal tablolarda yer alan finansal ve finansal olmayan bilgilerin geçerliliğini yitirdiğini bu nedenle söz konusu bilgilerin enflasyon oranına göre yeniden düzenlemesi sonucuna ulaşmıştır.

Koçak vd., (2023) enflasyon düzeltme işlemlerinin işletme performansına etkisini belirlemek üzere yapmış oldukları çalışmada, enflasyon düzeltmesinin işletmelerin finansal durumlarını daha gerçekçi bir şekilde yansıtacağı ve isabetli karar alınmasını sağlayacağı sonucuna ulaşmışlardır.

Enflasyon Kavramı ve Muhasebe Üzerine Etkileri

Enflasyon, ekonomik istikrarsızlığın bir biçimi olarak kabul edilir ve tarihi oldukça eskiye dayanmaktadır. Farklı dönemlerde ve çeşitli ekonomik sistemler ile siyasi rejimlerde, değişen derecelerde ve yoğunlukta etkili olmuştur ve olmaya devam etmektedir (Uzuner vd., 1999: 4).

Enflasyon, fiyatlar genel düzeyinin sürekli olarak artışıdır. Enflasyon tüm politik ve stratejik kararlarında dikkate alınması gereken bir parametredir (Yükçü ve Özkan, 2004: 15). Enflasyon, insanların ve ekonomilerin refah seviyeleri üzerine olan önemli etkileri olan, insanların, hükümetlerin, merkez bankalarının, şirketlerin yakından takip ettiği çok önemli bir ekonomik göstergedir (Bişit, 2023: 5).

Enflasyonun varlığında piyasalarda arzı aşan talep olup, söz konusu fiyatların yükselmesi bir sebep değil, bir sonuç olmaktadır. Dengesizliğin sonucu olarak ortaya çıkan fiyat yükselmesi, talebi aşan bir arz fazlasının varlığından kaynaklanmakta dolayısıyla, bu durumda fiyat artışları, talep ve arz dengesizliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Fiyatlar, talep toplamı ile arz toplamının daha fazla bir denge fiyat seviyesine ulaşması için artmaktadır. Bu nedenle, fiyatların yükselmesi, bu dengesizliğin bir sonucudur (Örten ve Karapınar, 2004: 1).

Enflasyonun bilanço üzerine etkisini parasal ve parasal olmayan kalemler olarak ayırmak gerekmektedir. Parasal kalemler, satın alma güçlerinde azalma

olan; parasal olmayan kalemler ise satın alma güçlerinde değişim olmayan fakat nominal değerleri değişim gösteren kalemlerdir. Parasal olmayan kalemler bilançoda maliyet değerleri ile yer aldığından enflasyon söz konusu olduğunda reel değerlerinin altında bilançoda yer almaktadırlar. Bu durumda alınacak yönetsel kararlar ve yapılan finansal analizler hatalı olacaktır (Açık, 2006: 349).

Enflasyondan gelir tablosu kalemleri de etkilenmektedir. Bunların içinde en çok etkilenen kalemlerden biri de gider olarak satılan malın maliyeti olmaktadır. Yapılan satıştan elde edilen gelirler enflasyonist ortamda, mevcutta yansıtılan maliyetten yüksek olacağı için, kâr oranı gerçekten daha fazla gözükecektir. Enflasyon muhasebesine duyulan ihtiyaç, bu noktada ortaya çıkmaktadır (Köroğlu ve Uçma, 2005: 4).

Enflasyon, şirketlerin finansal tablolarını farklı yönlerden olumsuz şekilde etkilemektedir (Bişit, 2023: 33). Enflasyonun finansal tablolar üzerindeki etkisi, enflasyon muhasebesi ile hedeflenen amaçlar, şu şekilde ifade edilmektedir (Lazol, 2000: 4):

- Varlık ve öz kaynak yapısının daha gerçek olması,
- Kredi talep değerlendirilmesindeki gerçekçilik,
- Dönemler arası karşılaştırmadaki anlamlılık,
- Düzeltilmiş değerler üzerinden amortisman ayrılması,
- Fiktif kardan arınmış gerçek karın belirlenmesi,
- Vergi ve temettü ödemelerinin gerçek kara dayandırılması,
- Kamuya doğru bilgi verilmesi

Enflasyona dayalı fiyat hareketlerinin finansal tablolar üzerindeki etkileri aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir (Epstein ve Mirza, 2002: 925-926):

- Finansal tablolardaki kar rakamları gerçeği yansıtmamaktadır,
- Bilançolar işletmenin ekonomik değerini yansıtamamaktadır
- Tarihi maliyet esasına göre hazırlanan finansal tablolar temel alınarak gelecek döneme ilişkin tahminler yapıldığından tahmini değer ile gerçekleşen değerler arasındaki farklar olumsuz yorumlanmaktadır.

- Parasal aktif ve parasal pasif kalemler üzerinde genel fiyat düzeyindeki değişikliklerin etkisi belirlenememektedir.

-Gelecekte gereksinim duyulacak sermaye miktarını tahmini zorlaşmakta ve bu da borçlanmaya yönelmeye sebep olmaktadır.

- Gerçek anlamda karın hesaplanamaması vergi hesaplanmasının yanlış yapılmasına sebep olmaktadır.

Yüksek enflasyon nedeniyle üretilen finansal ve mali veriler enflasyon muhasebesi düzeltmelerini gerektirmektedir. Finansal getirilerden kar/zarar hesaplamalarına kadar birçok alanda enflasyon düzenlemesi zorunlu hale gelmiştir. Muhasebe, finans vergi süreçlerinde fiyat artışları kaynaklı yansımalar enflasyon muhasebesi uygulaması ile düşürebilmek mümkün olmaktadır.

Enflasyon Muhasebesi

Enflasyon muhasebesi, şirketin finansal tablolarının enflasyondan arındırılmasını amaçlamaktadır. Şirketler için uygulanan enflasyon muhasebesi işleminde, mevcut muhasebe kayıtları için direkt bir değişiklik yapılmaz. Şirketin eski maliyet kayıtlarına yönelik işlemler yapılarak, gerçek değer yansıtılması amaçlanmaktadır (Hacırüstemoğlu, 1997: 15).

Firmaların yöneticileri karar alırken finansal tabloları referans alacaklarından enflasyonun söz konusu tablolar üzerinde yarattığı bu olumsuz etkiler alınacak kararların etkinliğini bozmaktadır. Enflasyonun muhasebecilerin araştırmalarına konu olmasının genel nedeni finansal tabloları gerçeği göstermekten uzaklaştırarak yanıltıcı duruma getirmesi, en önemli tablolardan olan gelir tablosunda enflasyon karı meydana getirmesi ve bilançonun aktif yapılarını anlamsız duruma düşürmesi gösterilebilir (Bilici, 2010: 65).

Enflasyon düzeltmesi ve enflasyon muhasebesi kavramları eş anlamlı olarak kullanılsa da aslında kapsam olarak enflasyon muhasebesinin daha geniş kapsamlı olduğu bilinmelidir (Ege, 2011: 37). Enflasyon dönemlerinde finansal tablolardaki tarihi maliyet kalemleri gelecek dönem maliyet tahminlerini doğru bir şekilde yansıtamamaktadır. Bu da enflasyon muhasebesini gerekli kılmaktadır. Bu sorunu çözmek için birinci çözüm, tarihi maliyet verilerini enflasyonun düşük olduğu bir dönemden alıp cari enflasyon oranına göre düzeltmektir.

Enflasyon muhasebesinin uygulanmasıyla bilançolarında yer alan parasal olmayan iktisadi kıymetlerin matematiksel işlemlerle yapılan düzeltmeler sonucu enflasyon etkisi ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Türkiye’de enflasyon muhasebesinin uygulanmasında gerek yasal mevzuat gerekse muhasebe standartları (TMS 29) genel fiyat düzeyi muhasebesi yaklaşımını benimsemiştir.

TMS 29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama Standardı Çerçevesinde Enflasyon Muhasebesi

TMS 29, yüksek enflasyon yaşayan ekonomilerde finansal raporlama için geçerli olan bir standarttır. Bu standart, yüksek enflasyonun etkisi altındaki ekonomilerde faaliyet gösteren şirketlerin, geçerli para birimi cinsinden konsolide finansal tablolar da dahil olmak üzere tüm temel finansal tablolarını düzenlemektedir. Yüksek enflasyon dönemlerinde, şirketlerin finansal durumları ve faaliyet sonuçları yerel para birimi üzerinden düzeltme yapılmadan raporlandığında, bu bilgiler anlamını ve faydasını büyük ölçüde yitirmektedir. Çünkü enflasyonun yükselmesiyle paranın satın alma gücü hızla azalır ve aynı hesap dönemi içerisinde dahi farklı zamanlarda gerçekleşen işlemler doğru ve tutarlı bir şekilde karşılaştırılmaz (TMS 29, Madde 1-2). Şirketler yüksek enflasyonlu ekonomideki para birimi üzerinden enflasyon ile aynı tarihten itibaren bu standardı uygulamalıdır. Bu standart yüksek enflasyonun tespit edildiği raporlama döneminin başından itibaren finansal tablolara uygulanmaktadır (TMS 29, Madde: 4).

Bu standart, yüksek enflasyon ortamındaki ekonomilerde faaliyet gösteren şirketlerin finansal tablolarının, cari ölçüm birimine göre düzeltilmesini zorunlu kılmaktadır. İster tarihi maliyet yöntemiyle ister cari maliyet yaklaşımıyla hazırlanmış olsun, yüksek enflasyonlu ekonomilerde finansal tablolar yalnızca raporlama döneminin sonunda geçerli olan cari ölçüm birimine göre sunulursa anlamlı ve faydalı olmaktadır (TMS 29, Madde: 7). Dolayısıyla, yüksek enflasyonlu ekonomilerde faaliyet gösteren şirketlerin hazırlayacakları finansal tablolar, enflasyon etkisi dikkate alınarak düzeltilmiş olarak sunulmalıdır.

Enflasyon muhasebesi, enflasyonun bir şirketin finansal tabloları üzerindeki etkilerini göz önünde bulundurarak, bu tabloların gerçek değerlerini daha doğru bir şekilde yansıtmasını sağlamayı amaçlayan bir muhasebe yöntemidir. Bu yöntem, para biriminin satın alma gücündeki

değişimleri dikkate alarak finansal tabloları düzeltmektedir. Zira, enflasyon, finansal raporların doğruluğunu etkileyebilmekte ve gerçeği yansıtmayabilmektedir. Enflasyon muhasebesi, özellikle yüksek enflasyon ortamlarında, şirketlerin mali durumlarını ve performanslarını daha doğru bir biçimde analiz etmek için önemli bir araçtır. Bu süreçte, endeks fiyatları gibi göstergeler kullanılarak finansal veriler düzeltilerek gelir ve giderler daha gerçekçi bir şekilde temsil edilmektedir. Ayrıca, bu sayede diğer şirketlerle ve geçmiş dönemlerle karşılaştırılabilirlik sağlanmakta, böylece daha anlamlı ve doğru finansal değerlendirmeler yapılabilmektedir (TMS 29 Uygulama Rehberi, 2024:2).

Finansal tabloların raporlama dönemindeki cari ölçüm birimine göre sunulabilmesi için, cari ölçüm birimi cinsinden ifade edilmeyen kalemlerin belirli bir fiyat endeksine göre düzeltilmesi gerekmektedir. Bu fiyat endeksinin genel satın alma gücündeki değişimi yansıtması beklenir. Bu doğrultuda, finansal tabloların enflasyon etkisinden arındırılmasında kullanılacak endeks olarak, TÜİK tarafından aylık olarak yayımlanan TÜFE endeksinin tercih edilmesi en uygun yöntem olacaktır. Parasal olmayan kalemler ile gelir ve giderlerin cari ölçüm birimiyle ifade edilebilmesi için, bu kalemlere ait tutarların işlem tarihi ile raporlama tarihi arasındaki fiyat endeksindeki değişim dikkate alınarak düzeltilmesi gerekir. Bu düzeltme işlemi, söz konusu tutarların işlem tarihindeki endeks ile raporlama tarihindeki endeks arasındaki oranı (düzeltme katsayısı) kullanarak yapılır. Düzeltme katsayısı, raporlama tarihindeki endeksin, işlem tarihindeki veya ilk kayıt tarihindeki endekse bölünmesiyle hesaplanır (TMS 29 Uygulama Rehberi, 2024: 3):

Düzeltme Katsayısı = Raporlama Dönemi Sonundaki TÜFE/ İşlem-Kayıt Ayındaki TÜFE (Düzeltme katsayısı hesaplanırken işlem tarihindeki aylık TÜFE kullanılacaktır.)

Yüksek Enflasyon Ortamlarında Finansal Raporlama Uygulamaları kapsamında, finansal tabloların enflasyona göre düzeltilmesinde parasal ve parasal olmayan kalemlerin birbirinden ayrılması büyük önem taşımaktadır. Parasal kalemler, doğrudan nakit akışlarını yansıtan nominal tutarlara sahip olduklarından, enflasyon düzeltilmesine tabi tutulmazlar. Bunun nedeni, bu kalemlerin cari ölçüm birimlerinin zaman içinde sabit kalması ve reel değer değişimi göstermemeleridir. Dolayısıyla, bu kalemlerin finansal tablolarda yer

alan değerlerinde herhangi bir güncellemeye gerek duyulmakta, ancak bu genel kuralın bir istisnası bulunmaktadır: Eğer parasal kalemler bir endekse bağlı olarak düzenlenmişse (endeksli tahviller veya krediler gibi) bu durumda enflasyon karşısında değerlerinin korunabilmesi için sözleşme koşullarına uygun biçimde düzeltme yapılır ve dönem sonundaki güncel değerleri esas alınır. Parasal olmayan kalemler ise, parasal olmayan nitelikteki tüm diğer varlık ve borç kalemlerini kapsar. Bu gruba stoklar, maddi duran varlıklar ve maddi olmayan duran varlıklar örnek olarak verilebilir. Öz kaynak kalemleri hariç tutulmak üzere, finansal durum tablosunda yer alan diğer tüm kalemlerin parasal veya parasal olmayan nitelikte olup olmadığı aşağıdaki tabloda özetlenmiştir (TMS 29 Uygulama Rehberi, 2024: 4):

Varlıklar	Parasal Kalemler	Parasal Olmayan Kalemler
Nakit ve Nakit Benzerleri	√	
Finansal Yatırımlar	√	
Gelir Tahakkukları	√	
Öz kaynak Araçlarına Yapılan Finansal Yatırımlar		√
Ticari ve Diğer Alacaklar	√	
Sözleşme Varlıkları	√	
Stoklar		√
Canlı Varlıklar		√
Peşin Ödenmiş Giderler		√
Verilen Avanslar		√
İştirakler, İş Ortaklıkları ve Bağlı Ortaklıklardaki Yatırımlar		√
Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller		√
Maddi Duran Varlıklar		√
Kullanım Hakkı Varlıkları		√
Şerefîye		√
Maddi Olmayan Duran Varlıklar		√
Yükümlülükler		

Finansal Yükümlülükler	√	
Gider Tahakkukları	√	
Kiralama İşlemlerinden Kaynaklanan Yükümlülükle	√	
Ticari ve Diğer Borçlar	√	
Çalışanlara Sağlanan Faydalar Kapsamında Borçlar	√	
Sözleşme Yükümlülükleri		√
Devlet Teşvik ve Yardımları		√
Ertelenmiş Gelirler		√
Alınan Avanslar		√
Dönem Kârı Vergi Yükümlülüğü	√	
Karşılıklar	√	

TMS 29 (Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama), enflasyon nedeniyle finansal tabloların gerçeği yansıtmadığı durumlarda uygulanması gereken bir muhasebe standardıdır. Yüksek enflasyon, işletmelerin varlık, yükümlülük ve gelirlerini olduğundan farklı gösterebilir. Bu nedenle, finansal tabloların cari satın alma gücüne uygun şekilde düzeltilmesi gerekmektedir. Bu standardın amacı, enflasyonun finansal tablolardaki etkisini ortadan kaldırarak, kullanıcılar için daha güvenilir bilgi sağlamaktır. TMS 29 kapsamında yapılan düzeltmeler, şirketlerin gerçek finansal durumu hakkında kaliteli değerlendirmeler yapılmasına imkan sağlamaktadır.

VUK uygulamasında yalnızca bilanço enflasyon düzeltmesine tabi tutulurken, TFRS ve BOBİ FRS uygulamasında finansal durum tablosu, kar veya zarar ve diğer kapsamlı gelir tablosu, nakit akış tablosu ve öz kaynak değişim tablosu dipnotlarıyla birlikte enflasyon düzeltmesine tabi olmaktadır. Vergi Usul Kanunu'nun Mükerrer 298. Maddesi'ne göre, bilanço esasına göre gelir ve kurumlar vergisi beyanı yapan mükellefler, eğer fiyat endeksi son üç yıl içinde %100 oranında bir artış gösterirse ve o dönemde %10'dan fazla bir artış meydana gelirse, finansal tablolarını enflasyon düzeltmesi yaparak güncellemek zorundadır. Enflasyon düzeltmesi uygulaması, bu iki şartın bir arada gerçekleşmemesi durumunda sona erer.

KGK, 27 Kasım 2023 tarihinde ilk kez "Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama Hakkında Uygulama Rehberi"ni yayımlamıştır. Ancak, 7352 sayılı Kanunla 29 Ocak 2022 tarihinde yürürlüğe giren Geçici 33. Madde uyarınca, 2021, 2022 ve 2023 hesap dönemleri ile bu yıllara ait geçici vergi dönemlerinde, Vergi Usul Kanunu'nun mükerrer 298. maddesinde belirtilen şartlar oluşsa dahi mali tablolar enflasyon düzeltmesine tabi tutulmayacaktır. Öte yandan, 31 Aralık 2023 tarihli mali tablolar, enflasyon düzeltmesi şartları sağlanıp sağlanmadığına bakılmaksızın enflasyon düzeltmesine tabi tutulacaktır.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), bankacılık sektöründe düzenleme yapma yetkisi çerçevesinde 12.12.2023 tarihinde aldığı kararla; bankalar ile finansal kiralama, faktoring, finansman, tasarruf finansmanı ve varlık yönetim şirketlerinin, 31.12.2023 tarihli finansal tablolarında TMS 29 kapsamında enflasyon düzeltmesi uygulamamasına hükmetmiştir.

Enflasyon Muhasebesi Uygulaması Aşamaları

TMS 29 kapsamında enflasyon muhasebesi uygulama aşamaları aşağıdadır (Sağlam, 2024):

<https://www.muhasabetr.com/yazarlarimiz/necdetsaglam/023/>);

- Endeksin belirlenmesi ve düzeltme katsayısının hesaplanması (Endeks TÜFE'ye göre)
- Parasal ve parasal olmayan kalemlerin ayrıştırılması işlemi
- Parasal olmayan kalemlerin değerlerinin enflasyon etkisine göre düzeltilmesi
- Fiyat değişikliklerine bağlı parasal kalemlerin değerlerinin düzeltilmesi
- Parasal pozisyonlardan kaynaklanan zarar veya karın hesaplanması
- Bilanço, kâr veya zarar, diğer kapsamlı gelir tablosu, nakit akış tablosu ve öz kaynak değişim tablosunun enflasyon etkisiyle düzeltilmesi
- Ertilenmiş vergi geliri veya giderinin hesaplanması işlemi
- Enflasyon etkisiyle düzeltilmiş açılış finansal durum tablosunun hazırlanması

- Enflasyon etkisiyle düzeltilmiş, önceki dönem veya dönemlere ait karşılaştırmalı finansal tabloların oluşturulması
- Önceki dönemlere ait finansal tabloların cari ölçüm birimine taşınması işlemi
- Enflasyon etkisiyle düzeltilmiş cari döneme ait finansal tabloların hazırlanması

Endeksin belirlenmesi ve düzeltme katsayısının hesaplanmasında, finansal tablolarda yer alan tutarlar, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayınlanan Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) gibi genel fiyat endeksleri kullanılarak düzeltilmelidir.

Parasal ve parasal olmayan kalemlerin ayrıştırılmasında, nominal değerleri cari ölçüm birimini yansıttığı için enflasyon düzeltmesine tabi tutulmayanlar parasal kalemlerdir. Finansal tablolara maliyet bedeli ile kaydedilen ve satın alma gücüne bağlı olarak değer kaybeden kalemler ise parasal olmayan kalemlerdir. Parasal olmayan kalemlerin enflasyona göre düzeltilmesinde, maddi duran varlıklar satın alma tarihinden itibaren TÜFE oranları dikkate alınarak düzeltilmelidir. Stokların maliyet hesaplamaları, enflasyon etkisini yansıtacak şekilde güncellenmelidir. Öz kaynaklar ise sermaye ve geçmiş yıllar karları enflasyon düzeltmesine tabi tutulmalıdır.

Fiyat değişikliklerine bağlı parasal kalemlerin düzeltilmesinde, endekse bağlı tahviller ve krediler, enflasyon düzeltmesi kapsamında yeniden değerlendirilmelidir. Finansal kiralama yükümlülükleri ve uzun vadeli sözleşmelere dayalı borçlanmalar düzeltilmelidir.

Parasal pozisyon kaybı veya kazancının hesaplanmasında, net parasal pozisyon (Parasal varlık-Parasal borç) x Enflasyon oranı. Bu hesaplama, şirketin net parasal kazanç veya kaybını belirlemek için kullanılmaktadır.

Enflasyona göre düzeltilmiş finansal tabloların hazırlanmasında, öncelikle finansal durum tablosundaki parasal olmayan varlıklar enflasyon oranlarına göre düzeltilmelidir. Öz kaynak kalemleri geçmiş yıllardan itibaren düzeltmeye tabi tutulmalıdır. Borçlar ve yükümlülükler raporlama tarihine uygun şekilde güncellenmelidir. Kar veya zarar ve diğer kapsamlı gelir tablosunda gelir ve giderler, işlem tarihlerine göre enflasyon farkları dikkate alınarak düzeltilmelidir. Amortisman giderleri, düzeltilmiş maddi duran varlık değerleri üzerinden hesaplanmaktadır. Nakit akış tablosunda nakit akışlarının

enflasyona göre düzeltilmesi gerekir. Nakit akış tablosundaki enflasyon etkisi şirketin, yatırım ve finansman faaliyetlerine göre ayrılmalıdır.

Karşılaştırmalı finansal tabloların düzeltilmesinde geçmiş dönem finansal tabloları, cari dönem sonundaki satın alma gücüne göre düzeltilmektedir. İlk kez TMS 29 uygulayan şirketler önceki dönemlere ait finansal tablolarını da düzeltmelidir. Karşılaştırmalı tutarlar, geçmiş yılların enflasyon düzeltme katsayıları dikkate alınarak hesaplanmaktadır.

Kullanım hakkı varlıkları ise, kiralanan varlıklar ve finansal kiralama sözleşmelerine tabi varlıklar enflasyon düzeltmesine dahil edilmektedir. Sermaye artırımları ve kar payı dağıtımlarında sermaye artış ve azaltımları, kayıt tarihinden itibaren enflasyon etkisine göre düzeltilmelidir. Kar payı ödemeleri, karar tarihine göre enflasyon düzeltmesine tabi tutulmalıdır. Ertelenmiş vergi yükümlülükleri ve varlıkları, enflasyon düzeltmesi sonrası hesaplanmalıdır. Vergiye tabi geçici farklar yeniden hesaplanmalıdır. Finansal tabloların yabancı para birimine çevrimi ise şirketin raporlama para birimi yabancı bir para birimi ise, finansal tablolar önce enflasyon düzeltmesine tabi tutulur, ardından döviz kuru ile çevrilir.

SONUÇ

TMS 29, yüksek enflasyonlu ekonomilerde finansal raporlamanın gerçek ekonomik koşulları yansıtmasını sağlayan kritik bir standarttır. Enflasyon düzeltmesi uygulanmazsa, finansal bilgiler yanıltıcı olabilmektedir. Bu nedenle, şirketlerin TMS 29'un kurallarına eksiksiz uyması gerekmektedir. Standart, finansal tabloların doğru, tutarlı ve karşılaştırılabilir olmasını sağlayarak, yatırımcılar ve diğer finansal tablo kullanıcıları için güvenilir bilgi sunmaktadır.

Finansal raporlamada karşılaştırılabilirlik, temel ilkeler arasında yer almaktadır. Bu nedenle, finansal tablolarda yer alan tüm dönemlere ilişkin veriler, karşılaştırılabilirliği sağlamak amacıyla, raporlama döneminin sonundaki parasal satın alma gücü esas alınarak düzeltilmelidir.

Yüksek enflasyon ortamında, şirketler maliyetlerini enflasyon oranında güncellemedikleri takdirde, yanlış kâr açıklamaları oluşabilmektedir. Fiyatlardaki genel artış, gelirleri artırırken aynı zamanda giderleri de yükseltir. Ancak, giderler enflasyon oranına göre revize edilmediğinde, artan gelirler aslında gerçek bir kârlılığı yansıtmamaktadır. Bu durumda, şirketin

bilançosunda görünen yüksek kâr, aslında gerçek bir kârlılıktan ziyade, sadece enflasyon etkisiyle şişmiş bir rakamdan ibaret olmaktadır. Bu tür fiktif kârlılık, yalnızca yüzeysel bir bakışla değerlendirildiğinde yanıltıcı olabilmektedir. Profesyonel finansal analizler ve detaylı bilanço incelemeleri yapılmadığı sürece, yatırımcılar ve diğer paydaşlar yanlış değerlendirmelere yol açabilmektedir.

Enflasyonist dönemlerde, aktif ve öz kaynak kalemlerinin değerinin gerçek durumu yansıtacak şekilde düzeltilmesi, şirketlerin finansmana erişimini önemli ölçüde kolaylaştırabilir. Özellikle yüksek stok seviyeleriyle faaliyet gösteren ve fazla sayıda duran varlık bulunduran firmalar için yapılan enflasyon düzeltmesi, bilançolarda daha güçlü bir varlık tabanı oluşturur. Bu da şirketlerin finansal yapılarını daha sağlam ve şeffaf bir şekilde ortaya koyar, dolayısıyla dış kaynaklardan borçlanma olanaklarını artırabilir.

KAYNAKLAR

Kitap

- Bişit, S. (2023). *Enflasyon Muhasebesi Ve Enflasyonun Finansal Tablolara Etkisinin Tms-29 Kapsamında Değerlendirilmesi: Örnek Bir Uygulama*. Ankara.
- Ege, U. (2011). *Enflasyon Düzeltmesinin Türk Vergi Sistemindeki Yerinin Değerlendirilmesi*. Ankara.
- Epstein, B., Mirza A. A. (2002). *Interpretation and Application of IAS*, John Wiley&Sons, 2002. 925-926.
- Hacırüstemoğlu, R. (1997). *Enflasyon Muhasebesi Uygulamaları (Türkiye Muhasebe Standardı-2; Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama)*. İstanbul: Ders Kitapları A.Ş.
- Lazol, İ. (2000). *Mali Analiz ve Enflasyon Muhasebesi Uygulamaları*. Ekin Kitabevi, Bursa.
- Örten, R. ve Karapınar, A. (2004). *Enflasyon Muhasebesi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Uzuner, M. T., ve Tunay, B. K. (1999). *Yüksek Oranlı Enflasyondan Düşük Oranlı Enflasyona Geçiş Sürecinin Bankalara Etkisi ve Bu Etkilenmeyi Olumluya Çevirmek Amacıyla Bankalarca Alınması Gereken Tedbirler*, İstanbul.
- Yükçü, S. ve Özkan, S. (2004). *Vergi Mevzuatı ve SPK Mevzuatına Göre Enflasyon Muhasebesi, Yaklaşım Yayınları*, Ankara.

Dergi Makalesi

- Açık, S. (2006). Enflasyonun Finansal Tablolar Üzerindeki Etkilerini Giderici Bir Tedbir Olarak Enflasyon Muhasebesi ve Türkiye'deki Yasal Düzenlemeler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 345-360.
- Akyol, M. (2023). Enflasyon ve Enflasyon Muhasebesi Çerçevesinde Bilançolara Etkiye Dair Genel Bakış. *Mali Çözüm Dergisi*, 33(175), 279-290.
- Arzova, S. B. ve Şahin, B. Ş. (2022). Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama Süreçleri ve Enflasyon Muhasebesinin Finansal Tablolara Etkisi, *Mali Çözüm Dergisi*, 32(170), 13-31.
- Bilici, N. (2010). Enflasyonun Mali Tablolar Üzerindeki Etkilerini Azaltmak İçin Türkiye'de Uygulanan Önlemler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1-2): 66-85.
- Gökten, S., Gökten, P. O. ve Mollaoğulları, B. F. (2023). Stoklar Ve Enflasyon Muhasebesi Uygulaması: Bist30 İmalat İşletmeleri Üzerine Bir Değerlendirme. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 718-731.
- Kantar, M. A. Abar, H. ve Öndeş, T. (2021). Enflasyonun İşletmelerin Finansal Oranlarına Etkisi: BİST İmalat Sektöründe Bir Uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (90), 1-18.
- Keleş, D. (2015). TMS 29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama Standardı Çerçevesinde Finansal Tabloların Düzeltilmesi ve Finansal Analiz Sonuçları Üzerine Etkileri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(3), 31-52.
- Koçak, H. Kısakürek, M. M. ve Babacan, A. (2023). Enflasyon Düzeltme İşlemlerinin İşletme Performansına Etkisi Bist'te Bir Uygulama. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 58(2), 1525-1546.
- Köroğlu, Ç. ve Uçma, T. (2005). Enflasyonun Mali Tablolar Üzerine Etkisi Ve Enflasyon Düzeltmesinin İşletmelere Uygulanması. *Mevzuat Dergisi*, 90, 1-14.

- Olarewaju, O., Mbambo, M., and Ngiba, B. (2020). Effects of inflation accounting on organizational decisions and financial performance in South African retail stores. *Problems and Perspectives in Management*, 18(4), 85-95.
- Özdemir, Ö. (2023). Enflasyon Muhasebesi Düzeltmelerinde Kullanılan Uygulamaların Değerlendirilmesi. *Journal of Business Administration and Social Studies*, 7(1), 56-68.
- Tamimi, O., and Orbán, I. (2020). Hyperinflation and Its Impact on the Financial Results. *Intellectual Economics*, 14(2), 5-16.

İnternet

- Sağlam N. (2024). TMS 29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama Standardına Göre Yapılan İşlemlerin Finansal Tablolar ve Dipnotlarında Gösterilmesi (555 Nolu VUK Tebliğ-TMS-29 Farkları). <https://www.muhasibetr.com/yazarlarimiz/necdetsaglam/023/>
- TMS 29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama (2025). chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TMS_TFRS_Setleri/2022/Kirmizi_Kitap/tms/TMS%2029.pdf
- TMS 29 Uygulama Rehberi (2024). chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TDS/TMS_29_Uygulama_Rehberi.pdf

4. BÖLÜM

KİRALAMA İŞLEMLERİNİN VERGİ MEVZUATI, MSUGT VE KÜMİ FRS KAPSAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI

Naim VAROL¹

ÖNSÖZ

İşletmelerin faaliyetlerini sürdürebilmeleri için ihtiyaç duydukları üretim araçlarının ve hizmetlerin zamanında temini büyük önem taşımaktadır. Bu araçların edinimi, özellikle yüksek maliyetli varlıklar söz konusu olduğunda, işletmelerin finansal yapıları üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Krediyeye erişimin sınırlı olduğu ya da öz kaynakların yetersiz kaldığı durumlarda kiralama yöntemleri, işletmelere hem esneklik hem de finansal sürdürülebilirlik sunmaktadır. Kiralama, bu yönüyle yalnızca bir finansman tekniği değil, aynı zamanda muhasebe ve raporlama düzenlerinde özel hükümlerle şekillendirilen bir uygulamadır.

Bu çalışmada Türkiye’de geçerli üç farklı düzenleme olan Vergi Usul Kanunu (VUK), Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT) ve Küçük ve Mikro İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ FRS) kapsamında kiralama işlemleri incelenmiştir. Çalışmanın amacı, bu düzenlemelerin kiracı ve kiraya veren açısından muhasebeleştirme, ölçüm, sunum ve açıklama yükümlülüklerini karşılaştırmalı olarak analiz etmektir. Analizler örnek uygulamalarla desteklenmiş, mevzuatlar arası benzerlik ve farklılıklar ortaya konmuştur. Sonuç olarak, mevzuatların ortak yönleri olmasına rağmen, uygulama detayları ve kapsam açısından önemli farklılıklar bulunduğu gözlemlenmiştir.

1. GİRİŞ

Küresel ölçekte artan rekabet, ekonomik dalgalanmalar ve finansman maliyetlerindeki yükseliş, işletmeleri geleneksel finansman yöntemlerinin ötesinde çözümler aramaya yöneltmiştir. Bankalardan kredi kullanımı ve öz

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Kapadokya Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-6040-2752

kaynakların seferber edilmesi, işletmelerin yatırımlarını finanse etmede ilk akla gelen seçeneklerdir. Ancak bu yöntemlerin maliyetli olması ve finansal esnekliği sınırlaması, alternatif finansman yöntemlerini öne çıkarmıştır. Bu yöntemlerden en önemlilerinden biri kiralama işlemleridir.

Kiralama, bir varlığın mülkiyet hakkını devretmeden belirli süreliğine kullanım hakkının kiracıya verilmesini ifade eder. İşletmeler, kiralama yoluyla büyük maliyetli varlıklara sahip olmadan kullanım imkânına kavuşur ve böylece nakit akışlarını daha verimli yönetebilirler. Özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler için kiralama, kısa vadede yatırım maliyetini düşürmekte ve finansal sürdürülebilirliği desteklemektedir.

Türkiye’de kiralama işlemlerinin yasal dayanağı 1985 tarihli 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu ile atılmıştır. Daha sonra bu düzenleme yürürlükten kaldırılarak 6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu kabul edilmiştir. Vergi Usul Kanunu’na 2003 yılında eklenen hükümlerle finansal kiralamanın muhasebeleştirilmesine dair esaslar belirlenmiş, MSUGT ve en güncel olarak 2023 yılında yürürlüğe giren KÜMİ FRS ile uygulama alanı genişletilmiştir.

Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, söz konusu üç düzenleme çerçevesinde kiralama işlemlerinin nasıl tanımlandığını, ölçüldüğünü ve raporlandığını incelemektir. Ayrıca, bu düzenlemeler arasında ortaya çıkan farklılıkların işletmelerin finansal tablolarına nasıl yansıdığı analiz edilmektedir. Bu amaçla öncelikle konuya ilişkin literatür taranmıştır. Daha sonra kiralama işlemleri ile ilgili düzenlemeler vergi mevzuatı ve KÜMİ FRS açısından ele alınmış ve son olarak örnek bir uygulama ile mevzuat ve standart uygulamasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konmuştur. Uygulamada KGK tarafından finansal raporlama standartlarına uygun olarak hazırlanan hesap planı taslağı kullanılmıştır.

2. KİRALAMA İŞLEMLERİ

Kiralama kavramının kelime anlamı, taşınmaz bir varlığın belirli bir süre ve belli bir kira karşılığında bir başkasına kullanılmak üzere devredilmesidir. Zamanla kiralama kavramı genişlemiş, taşınmaz mallar ile alet, makine, teçhizat gibi taşınır mallar da kiralama kavramı içine girmiştir (Şentürk, 2016: 620). Kiralama işlemleri mevzuat açısından iki gruba ayrılmaktadır:

- Faaliyet kiralaması (Operational Leasing),
- Finansal kiralama (Financial Leasing),
- Sat ve geri kiralama.

KÜMİ FRS’de sat ve geri kiralama işlemine yer verilmediğinden bu çalışmada ele alınmamıştır.

2.1. Faaliyet Kiralaması

Faaliyet kiralaması, bir işletmenin, bir varlığı satın alma yoluna gitmeden, belirli bir süre boyunca kullanım hakkını elde ettiği bir finansman ve operasyon yönetimi aracıdır. Finansal yönetim literatüründe faaliyet kiralaması, varlığın mülkiyetine ilişkin temel risk ve getirilerin kiralayanda (lessor) kaldığı, kiracının (lessee) ise sadece varlığın operasyonel faydalarından yararlandığı bir sözleşme türü olarak tanımlanır (Akar, 2021: 285). Bu yapısı itibarıyla, kısa ve orta vadeli varlık ihtiyaçlarını karşılamak ve teknolojik eskime riskinden kaçınmak isteyen işletmeler için stratejik bir esneklik sunar. Ekonomik nitelikler ve finansal kiralamadan ayrılan yönleri şunlardır:

- **Mülkiyet ve Risk Transferi:** Faaliyet kiralamasında temel ilke, varlığın ekonomik ömrü boyunca ortaya çıkabilecek değer kaybı (eskime, yıpranma, teknolojik demode olma) riskinin kiralayan tarafından üstlenilmesidir. Kiralama dönemi sonunda varlığın mülkiyeti kiracıya geçmez ve genellikle kiralayana iade edilir.

- **Kiralama Süresi:** Faaliyet kiralamalarının süresi, genellikle ilgili varlığın ekonomik ömrünün önemli bir bölümünü kapsamaz. Bu özellik, işletmelere yalnızca ihtiyaç duydukları süre kadar varlığı kullanma imkânı tanır (Güneş, 2020: 154).

- **Sözleşmenin İptali:** Faaliyet kiralama sözleşmeleri, çoğu zaman kiracıya belirli koşullar altında sözleşmeyi cezasız veya düşük bir ceza ile feshetme hakkı tanır. Bu durum, finansal kiralamanın genellikle iptal edilemez doğasından ayrışır.

- **Bakım ve Sorumluluk:** Bilgisayarlar, taşıtlar veya özel makine parkurları gibi varlıkların kiralandığı durumlarda, bakım, onarım ve sigorta gibi operasyonel sorumluluklar genellikle sözleşme gereği kiralayana ait olur. Bu da kiracı için idari yükü azaltan bir avantajdır.

Çağdaş finansal raporlama felsefesi, işletmenin kontrolü altındaki tüm ekonomik kaynakları ve gelecekteki tüm yükümlülüklerini bilançoda göstermesi gerektiğini savunur. Bu doğrultuda, faaliyet kiralamaları artık kiracı tarafından bir "kullanım hakkı varlığı" ve bunu finanse eden bir "kira yükümlülüğü" olarak bilançoya yansıtılmaktadır. Bu dönüşüm, işletmelerin borçluluk oranlarını, varlık devir hızını ve EBITDA (Faiz, Amortisman ve Vergi Öncesi Kâr) gibi performans göstergelerini doğrudan etkileyerek finansal analizi daha gerçekçi bir zemine oturtmuştur (Demir ve Çelik, 2022: 415).

2.2. Finansal Kiralama

Finansal kiralama işletmelerin faaliyetlerini yürütebilmeleri amacıyla gerekli olan sermayeye ulaşabilme yöntemlerinden biridir. Finansal kiralama, varlığa ait mülkiyetin kiralaayan tarafında, varlığın kullanım hakkı ise kiracıda olacak şekilde yapılan bir yatırım aracı olarak tanımlanabilmektedir. Bu yöntemde kiracı kiralaanan malın ekonomik ömrünün büyük bir kısmını kullanma yetkisini elde etmekte ve mülkiyet dışındaki bütün riskleri ve faydaları üstlenmektedir (Yakut, 2016: 98). Finansal kiralama şirketi ilgili malı satıcı veya üreticiden satın almakta ve tarafların mutabık kaldığı sözleşme ile kiracı işletmeye kiralamaktadır.

Ülkemizde finansal kiralamanın tanımı 2012 tarihinde yayınlanan 6361 Sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu'nda şöyle tanımlanmaktadır:

- Bir finansal kiralama sözleşmesine dayalı olmak koşuluyla, bu Kanun veya ilgili mevzuatı uyarınca yetkilendirilen kiralaayan tarafından finansman sağlamaya yönelik olarak bir malın mülkiyetinin kira süresi sonunda kiracıya devredilmesi,
- Kiracıya kira süresi sonunda malın rayiç bedelinden düşük bir bedelle satın alma hakkı tanınması;
- Kiralama süresinin malın ekonomik ömrünün yüzde sekseninden daha büyük bir bölümünü kapsaması veya finansal kiralama sözleşmesine göre yapılacak kira ödemelerinin bugünkü değerlerinin toplamının malın rayiç bedelinin yüzde doksandan daha büyük bir değeri oluşturması hâllerinden herhangi birini sağlayan kiralama işlemidir.

Bir kiralama sözleşmesinin, basit bir operasyonel kiralamadan ziyade bir finansal kiralama olarak nitelendirilmesine neden olan temel ekonomik

göstergeler bulunmaktadır. Bu göstergeler, işlemin bir finansman anlaşması olduğunun kanıtları olarak kabul edilir (Akar, 2021: 288):

- **Risk ve Getirilerin Devri:** Finansal kiralamanın en temel ayırt edici özelliği, varlığın mülkiyetine bağlı risklerin (örneğin, teknolojik olarak eskimesi, hasar görmesi, beklenenden düşük performans göstermesi) ve getirilerin (örneğin, varlığın değer artışından faydalanma, kesintisiz kullanım hakkı) büyük ölçüde kiracıya devredilmesidir.

- **Süre ve Değer İlişkisi:** Sözleşme süresi, genellikle varlığın ekonomik ömrünün büyük bir bölümünü kapsar. Buna ek olarak, kira ödemelerinin bugünkü değeri (iskonto edilmiş nakit akışları), kiralama başlangıcında varlığın piyasa değerine (gerçeğe uygun değerine) oldukça yakındır. Bu durum, kiracının aslında kiralama süresi boyunca varlığın maliyetinin tamamını faiziyle birlikte ödediğini gösterir (Brealey, Myers, ve Allen, 2020: 23).

- **Mülkiyet Opsiyonları:** Sözleşmeler genellikle kiracıya, kiralama dönemi sonunda varlığı "piyasa değerinin oldukça altında bir bedelle satın alma opsiyonu" (bargain purchase option) tanır. Bazı durumlarda ise kiralama sonunda mülkiyetin otomatik olarak kiracıya geçeceği en baştan belirtilir. Bu tür maddeler, işlemin en başından beri bir satın alma niyeti taşıdığına en güçlü işaretlerdir.

- **İptal Edilemezlik (Non-Cancellable) Özelliği:** Finansal kiralama sözleşmeleri, genellikle kiracı tarafından tek taraflı olarak feshedilemez niteliktedir ve bu yönüyle uzun vadeli bir kredi sözleşmesine benzer bir yükümlülük yaratır.

Finansal yöneticiler açısından finansal kiralama, geleneksel borçlanmaya karşı önemli bir alternatiftir:

- **%100 Finansman Olanğı:** Birçok banka kredisi, varlık değerinin belirli bir yüzdesine kadar finansman sağlarken, finansal kiralama genellikle varlık maliyetinin %100'ünü kapsar. Bu, özellikle özkaynakları veya nakit pozisyonu kısıtlı olan işletmeler için büyük bir avantajdır (Akar, 2021: 291).

- **Nakit Akışı Yönetimi:** Varlık alımı için gereken yüksek başlangıç maliyetinden kaçınarak, ödemeleri uzun bir vadeye yayma imkânı sunar. Ödeme planları, şirketin nakit akış döngüsüne göre daha esnek bir şekilde yapılandırılabilir.

- **Vergi Planlaması:** Kiracı, finansal kiralama yoluyla edindiği varlık için amortisman ayırabilir ve kira ödemelerinin içindeki faiz tutarını gider

olarak gösterebilir. Bu durum, işletmeler için vergi kalkanı (tax shield) yaratarak vergi planlaması açısından fırsatlar sunabilir (Demir & Çelik, 2022: 418).

Finansal kiralamanın ekonomik özü, finansal tablolara yansıtılma biçimini doğrudan belirler. Operasyonel kiralamanın klasik muhasebe yaklaşımının aksine, finansal kiralama her zaman bir bilanço kalemi olarak görülmüştür:

▪ **Bilanço Gösterimi:** İşlemin başlangıcında, kiracı bilançosunun aktif tarafında kiralanan varlığın değeri kadar bir duran varlık, pasif tarafında ise aynı tutarda uzun vadeli bir "finansal kiralama borcu" kaydeder. Bu, şirketin varlık tabanını ve aynı zamanda borçluluk seviyesini (kaldıraç oranlarını) doğru bir şekilde yansıtır (Öztürk & Yılmaz, 2019, s. 152).

▪ **Gelir Tablosu Etkisi:** Kiracı, kira ödemesinin tamamını tek bir gider olarak kaydetmez. Bunun yerine, bilançoda aktifleştirdiği varlık için "amortisman gideri" ve kiralama borcu üzerinden hesaplanan "faiz gideri" olmak üzere iki ayrı gider kaydı yapar. Bu durum, Faaliyet Kârı (EBIT) ve Faiz, Amortisman ve Vergi Öncesi Kâr (EBITDA) gibi önemli kârlılık göstergelerini etkiler.

2.3. Mevzuat Açısından Kiralama İşlemleri

Türkiye’de kiralama işlemleri hukuki alt yapıya 28.06.1985 tarihinde yayınlanan 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu ile girmiştir. Daha sonra 13.12.2012 tarihinde yayınlanan 6361 sayılı “Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu ile 3226 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmıştır. 6361 sayılı kanunun 14 ve 16. Maddelerine istinaden 24.12.2013 tarihinde Finansal Kiralama, Faktoring, Finansman ve Tasarruf Finansman Şirketlerinin Muhasebe Uygulamaları ile Finansal Tabloları Hakkında Yönetmelik ve Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketlerince uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ yürürlüğe girmiştir.

Finansal kiralama uygulamalarına ilişkin mevcut muhasebe sistemini vergi yasaları ile uyumlu hale getirmek için 2003 yılında çıkartılan 4842 sayılı Kanunun 25. maddesiyle Vergi Usul Kanunu’na (VUK) “Finansal Kiralama İşlemlerinde Değerleme” başlığıyla mükerrer 290. madde eklenmiştir. Söz konusu bu maddeye istinaden 319 seri no.lu VUK Genel Tebliği ile 11 sıra no.lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği yayınlanmıştır.

2.3.1. VUK'a göre finansal kiralama

Finansal kiralama (leasing), işletmelerin yatırım mallarını doğrudan satın almak yerine belirli bir süre için kiralarak kullanmalarına imkân tanıyan uzun vadeli bir finansman yöntemidir. Vergi Usul Kanunu'na göre finansal kiralama, 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu ve müteakiben 6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu ile uyumlu biçimde ele alınmaktadır. Bu kapsamda finansal kiralama, kiracıya varlığın kullanım hakkını verirken, mülkiyetin kiralama süresince kiralayanda kalması esasına dayanmaktadır (VUK, md. 290).

VUK'un 290. maddesine göre finansal kiralama işlemlerinde, kiracı tarafından kiralanmış iktisadi kıymet, sözleşme süresine bağlı olarak kiracının aktifine kaydedilmekte ve amortisman uygulaması kiracı tarafından yapılmaktadır. Bu düzenleme ile, finansal kiralama faaliyet kiralamalarından en önemli farkı ortaya çıkmaktadır. Zira faaliyet kiralamasında varlık kiracının aktifine alınmazken, finansal kiralamada iktisadi kıymet ve buna bağlı yükümlülükler kiracının mali tablolarına yansıtılmaktadır (Gökçen, Ataman & Çelik, 2017: 214).

Finansal kiralama sözleşmelerinde kiracının yaptığı kira ödemeleri, anapara ve faiz unsurlarına ayrılmaktadır. VUK, finansal kiralamalarda kiralanmış varlığın iktisadi kıymet olarak kiracının aktifine kaydedilmesini, dolayısıyla kira ödemelerinin sadece gider değil aynı zamanda borç ödeme niteliği taşımasını öngörmektedir (VUK, md. 290).

Bu kapsamda:

- Anapara kısmı, kiralanmış varlığın maliyetine eklenir ve kiracının bilançosunda finansal kiralama borcunu azaltıcı unsur olarak kaydedilir.
- Faiz kısmı ise finansman gideri olarak doğrudan ilgili dönemin giderlerine intikal ettirilir (Örten, Kaval & Karapınar, 2019: 334).

VUK'un bu düzenlemesi ile finansal kiralama, faaliyet kiralamalarından farklı bir muhasebeleştirme sürecine tabi tutulmuştur. Faaliyet kiralamasında kira ödemelerinin tamamı gider yazılırken; finansal kiralamada kira ödemelerinin yalnızca faiz kısmı giderleştirilir, anapara kısmı ise varlığın maliyetine eklenerek amortisman yoluyla giderleştirilir (Gökçen, Ataman & Çelik, 2017: 215).

Dolayısıyla, VUK açısından finansal kiralama kira ödemeleri hem dönemsellik ilkesi hem de maliyet esası çerçevesinde değerlendirilir. Bu durum, kiracının finansal tablolarında hem varlık hem de yükümlülük yansımalarının sağlanmasına ve kiralamanın bir finansman yöntemi olarak işletmenin mali yapısına doğru biçimde aktarılmasına hizmet etmektedir (Yılmaz, 2020: 76).

Finansal kiralama sözleşmesinde yapılacak kira ödemelerinin bugünkü değeri, kiralanın iktisadi kıymetin maliyet bedelini oluşturmaktadır (VUK, md. 290). Başka bir ifadeyle, kiracı tarafından üstlenilen toplam kira borcu, belirli bir iskonto oranı ile bugünkü değere indirgenerek muhasebeleştirilir.

Bugünkü değer hesaplamasında genellikle sözleşmede yer alan faiz oranı veya kiralayan tarafından belirlenen iskonto oranı kullanılır. Bu yöntemle, gelecekteki kira ödemeleri faiz ve anapara unsurlarına ayrılarak kiracının bilançosuna yansıtılır. Anapara kısmı varlığın maliyetine eklenirken, faiz kısmı ise dönemsel finansman gideri olarak kaydedilir (Örten, Kaval & Karapınar, 2019: 334).

Finansal kiralamada kira ödemelerinin bugünkü değeri, kiracının bilanço'ya kaydedeceği varlığın maliyetini belirlemekte ve kira ödemelerinin doğru şekilde anapara ile faiz bileşenlerine ayrılmasına imkân tanımaktadır. Bu yaklaşım hem muhasebenin ihtiyatlılık hem de dönemsellik ilkeleriyle uyumlu olup, kiralama işlemlerinin ekonomik özünü finansal tablolara yansıtmaktadır.

VUK'a göre kiralamada kullanılan faiz oranı kira ödemeleri ile garanti edilmemiş kalan değer toplamının bugünkü değerini, kiralamaya konu iktisadî kıymetin rayiç bedeline eşitleyen iskonto oranıdır.

2.3.2. VUK'a göre finansal kiralama işlemlerinde değerlendirme esasları

VUK'a göre finansal kiralama işlemlerinin değerlendirme esasları farklılıklar göstermektedir: (VUK, Md. 290):

Kiracı açısından değerlendirme esasları

Finansal kiralama yoluyla edinilen iktisadi kıymetler kiracı tarafından maliyet bedeliyle değerlendirilir (VUK, md. 290). Maliyet bedeli, finansal kiralama sözleşmesine göre gelecekte yapılacak kira ödemelerinin bugünkü değerini ifade etmektedir. Dolayısıyla, kiracı açısından değerlendirme, gelecekteki toplam kira borcunun belirlenen iskonto oranıyla indirgenmesi yoluyla yapılır (Örten, Kaval & Karapınar, 2019: 334).

Kiracı, finansal kiralama yoluyla edindiği varlığı aktifine almakta ve bu varlık için amortisman ayırmaktadır. Amortisman uygulaması, varlığın iktisadi ömrü veya sözleşme süresi dikkate alınarak yapılır. Böylelikle kiracı, kira ödemelerinin anapara kısmını varlığın maliyetine eklerken, faiz kısmını doğrudan gider yazar (Gökçen, Ataman & Çelik, 2017: 216). Bu durum, VUK'un dönemsellik ve ihtiyatlılık ilkeleriyle uyum göstermektedir.

Kiracının borç tarafında ise finansal kiralama yükümlülüğü gösterilir. Bu yükümlülük, kira ödemeleri yapıldıkça azaltılır. Böylece kiracının bilançosunda hem iktisadi kıymet hem de buna bağlı finansal borç aynı anda yer almaktadır (Yılmaz, 2020: 80).

Kiralayan açısından değerlendirme esasları

Kiralayan, finansal kiralama konusu iktisadi kıymeti kendi aktifinde göstermemekte, bunun yerine kiracıya yönelik alacağını finansal kiralama alacakları hesabında izlemektedir (VUK, md. 290). Böylece, finansal kiralama işlemi kiralayan açısından bir alacak-borç ilişkisi olarak değerlendirilir.

Kiralayanın alacağı, sözleşmeye göre kiracıdan tahsil edeceği kira ödemelerinin bugünkü değeri üzerinden muhasebeleştirilir. Bu değer, kira ödemelerinin anapara ve faiz unsurlarına ayrılmasıyla belirlenir. Anapara kısmı, finansal kiralama alacakları hesabında izlenirken; faiz kısmı ise dönemsel gelir olarak kaydedilir (Örten, Kaval & Karapınar, 2019: 335).

VUK'un bu yaklaşımı, finansal kiralamanın ekonomik özünü yansıtmaktadır. Zira kiralayan, sözleşme süresi boyunca varlığın mülkiyetini elinde bulundurmakla birlikte, muhasebe açısından asıl önem taşıyan unsur, kiracının yapacağı kira ödemelerinden doğacak nakit akışıdır (Gökçen, Ataman & Çelik, 2017: 217). Dolayısıyla kiralayan, varlığı değil, alacaklarını değerlendirme konusu yapmaktadır.

Bu bağlamda, kiralayan açısından değerlendirme esasları tahakkuk esası ile uyumludur. Zira faiz gelirleri, gerçekleştiği dönemlere dağıtılarak muhasebeleştirilir; anapara ise tahsil edildikçe alacak bakiyesinden düşülür (Yılmaz, 2020: 84).

Gelir İdaresi Başkanlığının 02.03.2018 tarih ve B.07.1.GİB.4.34.19.02-105[290-2015/VUK1-18995]-213349 özelgesinde, bir işletme, 6361 sayılı kanun ile kurulan finansal kiralama şirketi olmasa bile kiralama ile ilgili

yapılan faaliyetin VUK hükümlerine göre finansal kiralama sayılabileceği belirtilmektedir. Ayrıca aşağıdaki hususlar vurgulanmıştır:

- Arsa, arazi ve binalarla ilgili kiralama sözleşmeleri, sadece, sözleşmede kira süresi sonunda mülkiyet hakkının kiracıya devri öngörülmüşse veya kiracıya kira süresi sonunda kiralama konusu taşınmazı düşük bir bedelle satın alma hakkı tanınmışsa bu madde kapsamında değerlendirilir.

- Doğal kaynakların araştırılması veya kullanılmasına yönelik kiralama sözleşmeleri ile sinema filmleri, video kayıtları, patentler, kopyalama hakları gibi kıymetlerle ilgili lisans sözleşmeleri bu madde kapsamında değerlendirilmez.

2.3.3. VUK'a göre finansal kiralama işlemlerinde kullanılan muhasebe hesapları

31.07.2003 tarihinde yayınlanan MSUGT 11 seri nolu tebliğde Tekdüzen Hesap Çerçevesi, Hesap Planı ve Hesap Planı Açıklamaları ile ilgili olarak aşağıdaki düzenlemeler yapılmıştır:

- **124-224 KAZANILMAMIŞ FİNANSAL KİRALAMA FAİZ GELİRLERİ (-)**

Bu hesap finansal kiralamanın yapıldığı tarihte kiralama işlemlerinden doğan alacaklar ile kira ödemelerinin bugünkü değeri arasındaki farkı gösteren henüz kazanılmamış finansal kiralama faiz gelirlerinin izlendiği hesaptır. Bu gelirlerin hesaplanmasına ilişkin bilgiler bilanço dipnotlarında yer alır.

- **301-401 FİNANSAL KİRALAMA İŞLEMLERİNDEN BORÇLAR**

Bu hesap, kiracıların finansal kiralama yapanlara olan ve vadesi 1 yılı geçmeyen borçlarının izlendiği hesaptır.

- **302-402 ERTELENMİŞ FİNANSAL KİRALAMA BORÇLANMA MALİYETLERİ (-)**

Finansal kiralamanın yapıldığı tarihte kiralama işlemlerinden doğan borçlar ile kiralanan varlığa ilişkin kira ödemelerinin bugünkü değeri arasındaki farkı gösteren henüz ödenmemiş finansal kiralama borçlanma maliyetlerinin izlendiği hesaptır.

Finansal kiralamaaların muhasebeleştirilmesinde, yukarıdaki hesap kalemlerinden 124 ve 224 kiralayan; 301, 302, 401 ve 402 kiracı tarafından kullanılmaktadır.

2.3.4. MSUGT açısından kiralama işlemleri

Türkiye’de muhasebe uygulamalarının temelini oluşturan Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT), kiralama işlemlerini tekdüzen hesap planı çerçevesinde ele almaktadır. MSUGT’de kiralama işlemleri, işletmelerin finansman yöntemleri arasında görülmekte ve esas olarak faaliyet kiralaması ve finansal kiralama şeklinde sınıflandırılmaktadır (Yalçın, 2019: 54).

MSUGT’de faaliyet kiralamasına ilişkin özel hesaplar öngörülmemiştir. Bu tür işlemlerde kiracı, yaptığı kira ödemelerini tahakkuk esasına göre dönem gideri olarak kaydeder; bilançoda varlık veya borç yaratılmaz (Çelik, 2018: 92). Kiraya veren ise kiralanan varlığı aktifinde tutmaya devam eder ve kira gelirlerini gelir tablosunda, tahakkuk esasına göre muhasebeleştirir (Yalçın, 2019: 56).

Bu yaklaşım, faaliyet kiralamasının kullanım hakkı temelli bir sözleşme olmasına dayanmaktadır. Dolayısıyla kiracı mülkiyetle ilgili haklara sahip olmadığı için MSUGT’de herhangi bir aktifleştirme yapılmaz.

Finansal kiralama, MSUGT’de daha ayrıntılı düzenlenmiştir. 11 Sıra No’lu Tebliğ ile tekdüzen hesap planına finansal kiralamaya özgü hesaplar eklenmiştir.

Kiracı Açısından:

- **İlk Ölçüm:** Kiracı, finansal kiralama yoluyla edinilen varlığı kira ödemelerinin bugünkü değeri üzerinden aktifleştirir. Bu varlık genellikle 260 Haklar hesabında izlenir. Karşılığında yükümlülük, kısa vadeli için 301 Finansal Kiralama İşlemlerinden Borçlar, uzun vadeli için ise 401 Finansal Kiralama İşlemlerinden Borçlar hesabında kaydedilir (MSUGT, 11 Sıra No’lu Tebliğ; Yalçın, 2019: 58).

- **Sonraki Ölçüm:** Kira ödemeleri faiz ve anapara olarak ayrılır. Anapara kısmı borç hesaplarından düşülürken, faiz kısmı 780 Finansman Giderleri hesabında giderleştirilir. Varlık ise sözleşme süresi boyunca itfa edilir (Gökçen, Ataman & Çelik, 2017: 215).

Kiraya Veren Açısından:

- **İlk Ölçüm:** Kiraya veren, finansal kiralamaya konu varlığı aktifinden çıkarır; bunun yerine kira ödemelerinden doğacak alacaklarını “Finansal Kiralama Alacakları” hesaplarında izler.
- **Sonraki Ölçüm:** Kira ödemeleri tahsil edildikçe anapara kısmı alacaklardan düşülür, faiz kısmı ise dönemsel olarak gelir tablosuna aktarılır. Bu gelirler, “Kazanılmamış Finansal Kiralama Faiz Gelirleri” hesabında izlenir ve dönemsellik ilkesi gereği ilgili dönemlere dağıtılır (MSUGT, 11 Sıra No’lu Tebliğ; Örtten, Kaval & Karapınar, 2019: 336).

MSUGT’nin kiralama işlemlerine yaklaşımı, uluslararası standartlardaki gibi ayrıntılı ilke bazlı bir sistem yerine, tekdüzen hesap planı ve hesap işleyiş açıklamaları üzerinden kural koyucu bir yapıya sahiptir. Faaliyet kiralamalarında basitlik, finansal kiralamalarda ise alacak–borç yaklaşımı benimsenmiştir (Çelik, 2018: 95). Bu yönüyle MSUGT, özellikle vergi mevzuatı ile uyumlu ve uygulayıcılar için anlaşılır bir sistem oluşturmayı hedeflemektedir.

2.4. KÜMİ FRS Açısından Kiralama İşlemleri

Kiralama işlemleri KÜMİ FRS Bölüm 13’te “Kiralamalar” başlığı altında anlatılmıştır. Bu bölümün kapsamı, kiralama sözleşmesine konu varlıkların kullanım hakkının kiracıya devredildiği sözleşmeler ve söz konusu varlıkların kullanımı ve bakımıyla ilgili önemli hizmetlerin kiraya verenden talep edilebildiği sözleşmelerdir.

Bu bölüm, sözleşme konusu varlığın kullanım hakkının devredilmediği hizmet sözleşmelerine uygulanmaz ve doğal kaynakların araştırılması veya kullanılmasına yönelik kiralama sözleşmeleri, sinema filmleri, video kayıtları, patentler, kopyalama hakları gibi kıymetlerle ilgili lisans sözleşmelerine ilişkin kiralamalar ve ekonomik açıdan dezavantajlı sözleşme niteliğindeki faaliyet kiralamaları bu bölüm kapsamında değildir.

2.4.1. Kiralama işlemlerinin sınıflandırılması

KÜMİ FRS’ye göre bir kiralama işleminin sınıflandırılmasındaki temel ilke, kiralanana varlığın mülkiyetine sahip olmaktan kaynaklanan risk ve faydaların ne ölçüde kiralayandan (lessor) kiracıya (lessee) devredildiğidir (KÜMİ FRS, Bölüm 15.4). Bu ilke, işlemin hukuki biçiminden ziyade ekonomik özünün ve muhteviyatının esas alınmasını gerektirir. Eğer

sözleşme, mülkiyetin getirdiği risk ve faydaların önemli bir bölümünü kiracıya aktarıyorsa işlem finansal kiralama; aksi takdirde faaliyet kiralaması olarak sınıflandırılır. Bu sınıflandırma, kiralama sözleşmesinin başlangıcında yapılır ve kiralama süresi boyunca değiştirilmez (Yılmaz, 2023: 112).

KÜMİ FRS, risk ve faydaların devredilip devredilmediğini değerlendirmek için bir dizi yol gösterici kriter sunmaktadır. Standarda göre, aşağıda belirtilen durumlardan birinin veya birkaçının varlığı, işlemin genellikle finansal kiralama olarak sınıflandırılması için güçlü birer göstergedir (KÜMİ FRS Bölüm 15.5):

- **Mülkiyetin Devri:** Kiralama sözleşmesi, kira süresi sonunda varlığın mülkiyetinin kiracıya devredilmesini öngörüyorsa.
- **Piyasa Değerinden Düşük Satın Alma Opsiyonu:** Kiracıya, kira süresi sonunda varlığı o tarihteki gerçeğe uygun değerinden (piyasa değerinden) önemli ölçüde daha düşük bir fiyattan satın alma hakkı tanınıyorsa ve bu hakkın kullanılacağına sözleşme başlangıcında makul ölçüde kesin olması durumu.
- **Sürenin Ekonomik Ömre Oranı:** Kiralama süresi, varlığın ekonomik ömrünün büyük bir bölümünü kapsıyorsa.
- **Ödemelerin Bugünkü Değerinin Varlık Değerine Oranı:** Kiralama başlangıcında, asgari kira ödemelerinin bugünkü değerleri toplamı, kiralanan varlığın gerçeğe uygun değerinin tamamına ya da tamamına yakınına eşitse.
- **Varlığın Özel Niteliği:** Kiralanan varlıkların, yalnızca kiracı tarafından önemli bir değişiklik yapılmaksızın kullanılacak özel bir yapıda olması.

Faaliyet kiralaması, KÜMİ FRS'de finansal kiralama tanımını karşılamayan tüm diğer kiralama işlemleri olarak tanımlanır (KÜMİ FRS Bölüm 15.6). Bu tür kiralamalarda mülkiyete ilişkin önemli risk ve faydalar (örneğin, varlığın teknolojik olarak eskimesi riski veya beklenmedik onarım maliyetleri) kiralayanda kalmaya devam eder. Tipik olarak kısa süreli ofis, makine veya araç kiralamaları bu kategoriye girer.

2.4.2. Kiralama işlemlerinin kiracı tarafından finansal tablolara alınması ve ölçümü

KÜMİ FRS, kiralama işlemlerini kiracı açısından finansal kiralama ve faaliyet kiralaması olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Bu ayırım, varlığa ilişkin

risk ve faydaların kimde olduğuna göre belirlenmektedir (KÜMİ FRS, Bölüm 20.1).

1. Finansal Kiralama

KÜMİ FRS'ye göre finansal kiralama, kiralama konusu varlığa ilişkin risk ve yararların önemli ölçüde kiracıya devredildiği kiralama sözleşmeleridir (KÜMİ FRS, md. 20.3). Kiracı, bu durumda kiralanan varlığı ve borcunu finansal tablolarına yansıtmak zorundadır.

- **İlk ölçüm:** Varlık, kira ödemelerinin bugünkü değeri üzerinden maliyet bedeliyle aktifleştirilir. Aynı tutar bilançonun pasifinde “finansal kiralama borçları” olarak gösterilir (Çelik, 2021:115).

- **Sonraki ölçüm:** Varlık, ekonomik ömrü veya kiralama süresi boyunca amortismanına tabi tutulur. Borçlar ise kira ödemeleri yapıldıkça azaltılır. Kira ödemelerinin faiz kısmı gider yazılırken, anapara kısmı yükümlülüğü azaltıcı olarak kaydedilir (Örten, Kaval & Karapınar, 2019: 336).

2. Faaliyet Kiralaması

Faaliyet kiralaması, risk ve yararların kiralayanda kaldığı kiralama sözleşmeleridir (KÜMİ FRS, md. 20.4). Bu durumda:

- Kiracı, kiralanan varlığı bilançoya almaz.
- Yapılan kira ödemeleri, tahakkuk esasına göre doğrudan gider olarak gelir tablosuna yansıtılır.

Dolayısıyla faaliyet kiralaması, yalnızca dönemsel gider kaydı yaratır ve bilanço dışında kalır (Aydın, 2021,

Kiracı, raporlama dönemi sonlarında finansal kiralamaya konu varlığa, bu varlığın kapsamına girdiği bölümde (örneğin; Bölüm 11 Maddi Duran Varlıklar ve Bölüm 12 Maddi Olmayan Duran Varlıklar) yer alan ölçüm ve sunum hükümlerini uygular. Bu kapsamda, finansal kiralamaya konu varlığın uygulanan bölüme göre amortismanına veya itfaya tâbi tutulması gerekiyorsa amortisman tutarı veya itfa payı hesaplanır. Kiracının kiralama süresi sonunda varlığın sahipliğini elde edeceğine dair bir kesinlik yoksa ilgili varlık, kiralama süresi veya faydalı ömürden kısa olanı dikkate alınarak amortismanına veya itfaya tâbi tutulur. Kiralamaya konu varlığın değer düşüklüğüne uğrayıp

uğramadığını belirlemek için Bölüm 16 Varlıklarda Değer Düşüklüğünde yer alan hükümler uygulanır.

KÜMİ FRS'nin bu yaklaşımı, küçük ve mikro işletmelerin raporlama yükünü hafifletmeyi amaçlamaktadır. Standart, finansal kiralamalarda kiracının bilançoya varlık ve yükümlülük kaydetmesini zorunlu tutarak ekonomik özün hukuki biçimden üstünlüğü ilkesini ön plana çıkarırken; faaliyet kiralamalarında yalnızca gider kaydına izin vererek raporlama basitliği sağlamaktadır (Çelik, 2021: 118).

2.4.3. Kiralama işlemlerinin kiraya veren tarafından finansal tablolara alınması ve ölçümü

KÜMİ FRS'de kiralama işlemleri, kiralayan (kiraya veren) açısından da finansal kiralama ve faaliyet kiralaması olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu sınıflandırma, kiralanan varlığa ilişkin risk ve yararların hangi tarafta kaldığına göre belirlenmektedir (KÜMİ FRS, md. 20.1).

1. Finansal Kiralama

Finansal kiralamada risk ve yararlar önemli ölçüde kiracıya devredildiği için, kiraya veren varlığı aktifinde göstermeye devam etmez. Bunun yerine, sözleşme kapsamında kiracıdan doğacak kira alacaklarını finansal tablolara yansıtır.

- **İlk ölçüm:** Kiraya veren, finansal kiralamadan doğacak alacaklarını kira ödemelerinin bugünkü değeri üzerinden kaydeder. Bu tutar, kiralayanın bilançoda “finansal kiralama alacakları” kalemi altında gösterilir (KÜMİ FRS, md. 20.5).

- **Sonraki ölçüm:** Tahsil edilen kira ödemeleri, anapara ve faiz unsurlarına ayrılır. Anapara kısmı finansal kiralama alacaklarını azaltırken, faiz kısmı gelir tablosuna faiz geliri olarak kaydedilir (Çelik, 2021, s. 119).

Bu yöntem, kiraya verenin finansal tablolarında kiralamanın özünün “varlık devri değil, alacak yaratma” olduğu gerçeğini yansıtmaktadır (Örten, Kaval & Karapınar, 2019: 337).

2. Faaliyet Kiralaması

Faaliyet kiralamasında risk ve yararlar kiralayanda kaldığı için, kiraya veren varlığı kendi aktifinde göstermeye devam eder.

- **İlk ölçüm:** Kiralanan varlık, maliyet bedeli veya varsa yeniden değerlendirme tutarı üzerinden bilançoda taşınır.
- **Sonraki ölçüm:** Kiracıdan elde edilen kira gelirleri, kira dönemi boyunca tahakkuk esasına göre gelir tablosuna yansıtılır (KÜMİ FRS, md. 20.6). Varlığa ilişkin amortisman ve diğer giderler de kiralaayan tarafından muhasebeleştirilir (Aydın, 2021: 69).

KÜMİ FRS’de kiraya veren açısından getirilen bu ayırım, muhasebenin “ekonomik özün önceliği” ilkesine dayanmaktadır. Finansal kiralalarda kiralaayanın finansal tablosunda varlığın yerini alacaklar alırken; faaliyet kiralalarında varlık kiralaayanın aktifinde kalmaya devam eder. Bu durum, küçük ve mikro işletmeler için raporlama sürecini sadeleştirirken, finansal tabloların güvenilirliğini de artırmaktadır (Çelik, 2021: 120).

2.5. Kiralama İşlemlerinin Vergi Mevzuatı ve KÜMİ FRS Açısından Karşılaştırılması

Kiralama işlemlerinin vergi mevzuatı ve KÜMİ FRS açısından karşılaştırılması Tablo 1’de özetlenmiştir:

Tablo 1. Kiralama İşlemlerinin Vergi Mevzuatı ve KÜMİ FRS Açısından Karşılaştırılması

Kriter	Vergi Mevzuatı	KÜMİ FRS (Küçük ve Mikro İşletmeler İçin FRS)
Amaç	Vergi matrahının doğru hesaplanması ve vergisel düzenlemelerin uygulanması (Saraçoğlu, 2020: 120).	Küçük ve mikro işletmeler için şeffaf, anlaşılır ve karşılaştırılabilir finansal tablolar sunmak (KGK, 2023).
Sınıflandırma	Finansal kiralama – Faaliyet kiralaması (VUK, md. 290).	Finansal kiralama – Faaliyet kiralaması (KÜMİ FRS, md. 20.1).
Kiracı Açısından İlk Ölçüm	Finansal kiralamada kira ödemelerinin bugünkü değeri üzerinden aktifleştirilir. Faaliyet kiralamasında doğrudan	Finansal kiralamada varlık maliyet bedeliyle aktifleştirilir; borç yükümlülüğü kaydedilir. Faaliyet kiralamasında kira

	gider yazılır (Örten, Kaval & Karapınar, 2019: 334).	ödemeleri gider yazılır (Çelik, 2021:115).
Kiracı Açısından Sonraki Ölçüm	Varlık amortismanına tabi tutulur, faiz gider yazılır, anapara borçtan düşülür (Gökçen, Ataman & Çelik, 2017: 214).	Finansal kiralamada amortisman ayrılır, yükümlülük azaltılır. Faaliyet kiralamada yalnızca dönemsel gider kaydı yapılır (KÜMİ FRS, md. 20.6).
Kiralayan Açısından Muhasebeleştirme	Finansal kiralamada varlık aktiften çıkarılır, alacak kaydedilir. Faaliyet kiralamasında varlık aktifinde kalır, kira gelirleri tahakkuk esasına göre kaydedilir (VUK, md. 290).	Finansal kiralamada “finansal kiralama alacakları” olarak kaydedilir; faiz gelirleri dönemsel gelir olur. Faaliyet kiralamasında varlık aktifinde kalır, kira gelirleri gelir tablosuna yansır (Çelik, 2021: 119).
Yaklaşım	Daha çok vergisel uygunluk ve vergi güvenliği odaklıdır.	Ekonomik özün önceliği ve raporlama kolaylığı ön plandadır.
Kullanıcı Odaklılık	Vergi idaresi ve maliye otoritesi.	İşletme sahipleri, finansal bilgi kullanıcıları ve kredi verenler

3. KİRALAMA İŞLEMLERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİYLE İLGİLİ ÖRNEK UYGULAMA

Bu bölümde finansal kiralama ve faaliyet kiralaması işlemleri kiraya veren ve kiracı açısından örnek uygulama ile ele alınmıştır. Muhasebeleştirme işlemleri vergi mevzuatı ve KÜMİ FRS yönünden düzenlenmiştir. Uygulamada KGK tarafından finansal raporlama standartlarına uygun olarak hazırlanan hesap planı taslağı ve BDDK tarafından yayınlanan ve ilgili şirketler tarafından kullanımı zorunlu olan tekdüzen hesap planlarındaki hesaplar kullanılmıştır.

3.1. Finansal Kiralama İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesiyle İlgili Örnek Uygulama

Beta A.Ş. üretimde kullanılmak amacıyla Alfa Leasing A.Ş.'den aşağıdaki koşullar doğrultusunda CNC torna tezgâhı kiralamıştır:

CNC Torna Tezgâhı KDV Hariç Piyasa Değeri	2.000.000.-TL.
Faiz Oranı	Aylık %2,5
Kiralama Tarihi	01.07.2023
Kira Süresi	36 Ay Eşit Taksitler
CNC Torna Tezgâhı Faydalı Ömrü	10 yıl
KDV Oranı	% 18

Kira ödemelerinin aylık tutarları hesaplanırken aşağıdaki formül kullanılacaktır.

$$\text{Taksit Tutarı} = \left\{ 1 - \frac{1}{(1+0,30^{1...36})} \right\}$$

Tablo 2. Finansal Kiralama Ödeme Planı

FİNANSAL KİRALAMA ÖDEME PLANI						
SIRA	TARİH	KİRA TUTARI	KİRA ANAPARA	FAİZ	KALAN ANAPARA	KDV %18
1	1.08.2023	84.903,15	34.903,15	50.000,00	1.965.096,85	15.282,57
2	1.09.2023	84.903,15	35.775,73	49.127,42	1.929.321,11	15.282,57
3	1.10.2023	84.903,15	36.670,13	48.233,03	1.892.650,99	15.282,57
4	1.11.2023	84.903,15	37.586,88	47.316,27	1.855.064,11	15.282,57
5	1.12.2023	84.903,15	38.526,55	46.376,60	1.816.537,56	15.282,57
6	1.01.2024	“	“	“	“	“
7	1.02.2024	“	“	“	“	“
35	1.06.2026	84.903,15	80.812,04	4.091,11	82.832,34	15.282,57
36	1.07.2026	84.903,15	82.832,34	2.070,81	0	15.282,57
TOPLAM			2.000.000,00	1.056.513,53	0	550.172,41

3.1.1. Vergi mevzuatı kapsamında kiralayan açısından finansal kiralama işleminin muhasebeleştirilmesi

Çalışmanın bu bölümünde kiralayan işletme finansal kiralama şirketi olduğu için, muhasebe kayıtlarında, BDDK tarafından yayınlanan ve ilgili şirketler tarafından kullanımı zorunlu olan tekdüzen hesap planlarında yer hesaplar kullanılmıştır.

a) Finansal kiralama şirketi tarafından kiralanacak varlığı edinilmesi kaydı

01.07.2023	2.000.000,00	
226 KİRALAMA KONUSU YAPILMAKT. OLAN YATIRIMLAR-T.P.	360.000,00	
22600 Finansal Kiralama Konusu Yat.		2.360.000,00
260 PEŞİN ÖDENMİŞ VERGİLER		
26003 İndirilecek KDV		
010 KASA HESABI		
/	2.360.000,00	2.360.000,00

b) Sözleşme tarihinde yapılacak kiralama kaydı

01.07.2023	3.056.513,53	
150 KİRALAMA İŞLEMLERİNDEN ALACAKLAR-T.P.		1.056.513,53
15000 Finansal Kiralama Alacakları		2.000.000,00
150 KİRALAMA İŞLEML. ALACAKLAR – T.P.		
15001 Kazanılmamış Finansal Kir. Gelirleri		
226 KİRALAMA KONUSU YAP. OLAN. YATIR.		
22600 Finansal Kirala. Konusu Yatırımlar		
/	3.056.513,53	3.056.513,53

c) 1. Takside ait faiz gelirinin gelir kaydedilmesi

01.08.2023		
150 KİRALAMA İŞLEMLER. ALACAK.	50.000,00	50.000,00
15001 Kazanılmamış Finansal Kiralama Gelirleri		
582 FİNANSAL KİRALA. GELİRLERİ HESABI		
/	50.000,00	50.000,00

d) 1. Takside ait alacağın vade tarihinde tahsili kaydı

01.08.2023		
010 KASA HESABI	100.185,72	84.903,15
150 KİRALAMA İŞLEMLERİNDEN ALACAKLAR- T.P.		15.282,57
15000 Finansal Kiralama Alacakları.		
380 ÖDENECEK VERGİ, RESİM HARÇ PRİM VE FONLAR-T.P.		
380104 Ödenecek KDV		
/	100.185,72	100.185,72

e) 2023 dönemine ait finansal kiralama gelirinin dönem kârına aktarılması kaydı

31.12.2023		
582 FİNANSAL KİRALAMA GELİRLERİ – T.P.	241.053,32	241.053,32
440 KÂR VE ZARAR - T.P.		
44001 Kâr		
/	241.053,32	241.053,32

3.1.2. Vergi mevzuatı kapsamında kiracı açısından finansal kiralama işleminin muhasebeleştirilmesi

a) Sözleşme tarihinde yapılacak kiralama kaydı

01.07.2023	2.000.000,00	
260 HAKLAR	241.053,33	
302 ERTELENMİŞ. FİN. KİRALAMA. BORÇLANMA. MAL.(-)	815.460,20	424.515,75
402 ERTELENMİŞ. FİN. KİRALAMA. BORÇLANMA. MAL.(-)		2.631.997,78
301 FİNANSAL KİR. İŞL. BORÇLAR		
401 FİNANSAL KİR. İŞL. BORÇLAR		
/	3.056.513,53	3.056.513,53

b) Ağustos ayına ilişkin faiz giderinin dönem gideri olarak muhasebeleştirilmesi kaydı

01.08.2023		
780 FİNANSMAN GİDERLERİ	50.000,00	
302 ERTELENMİŞ. FİN. KİRALAMA. BORÇLANMA. MAL.(-)		50.000,00
/	50.000,00	50.000,00

c) Ağustos ayına ait borcun vade tarihinde ödenmesi kaydı

01.08.2023		84.903,15	
301 FİNANSAL KİRALAMA		15.282,57	
İŞLEMLERİNDEN BORÇLAR			100.185,72
191 İNDİRİLECEK KDV			
102 BANKALAR			
/		100.185,72	100.185,72

d) Amortisman giderlerinin muhasebeleştirilmesi

Amortisman tutarı = 200.000,00 / 10 yıl: 200.000,00

31.12.2023			
730 GENEL ÜRETİM GİDERLERİ		200.000,00	
268 BİRİKMİŞ			200.000,00
AMORTİSMANLAR (-)			
/		200.000,00	200.000,00

e) 2023 dönem sonu itibariyle yapılacak dönemsel aktarma kayıtları

31.12.2023		1.492.893,19	
401 FİNANSAL KİR. İŞL.			474.055,39
BORÇLAR			1.018.837,80
302 ERTELENMİŞ FİN.			
KİRALAMA. BORÇLANMA. MAL.			
(-)			
402 ERTELENMİŞ FİN.			
KİRALAMA. BORÇLANMA MAL.(-)			
301 FİNANSAL KİRALAMA			
İŞLEMLERİNDEN BORÇLAR			
/		1.492.893,19	1.492.893,19

3.1.3. KÜMİ FRS kapsamında kiracı açısından finansal kiralama işleminin muhasebeleştirilmesi

a) Sözleşme tarihinde yapılacak kiralama kaydı

01.07.2023	2.000.000,00	
253 TESİS, MAKİNE VE CİHAZLAR	241.053,33	
308 ERTELENMİŞ BORÇLANMA MALİYETLERİ (-)	815.460,20	424.515,75
408 ERTELENMİŞ BORÇLANMA MALİYETLERİ (-)		2.631.997,78
303 KİRALAMA İŞLEML KAYNAKLANAN YÜKÜMLÜLÜKLER		
403 KİRALAMA İŞLEML KAYNAKLANAN YÜKÜMLÜLÜKLER		
/	3.056.513,53	3.056.513,53

b) Ağustos ayına ait borcun vade tarihinde ödenmesi kaydı

01.08.2023		
303 KİRALAMA İŞLEML KAYNAKLANAN YÜKÜMLÜLÜKLER	84.903,15	
191 İNDİRİLECEK KDV	15.282,57	100.185,72
102 BANKALAR		
/	150.185,72	150.185,72

c) Ağustos ayına ilişkin faiz giderinin dönem gideri olarak muhasebeleştirilmesi kaydı

31.12.2023		
780 FİNANSMAN GİDERLERİ	50.000,00	
308 ERTELENMİŞ BORÇLANMA MALİYETLERİ (-)		50.000,00
/	50.000,00	50.000,00

d) Amortisman giderlerinin muhasebeleştirilmesi

Amortisman tutarı = 200.000,00 / 10 yıl: 200.000,00

31.12.2023	200.000,00	
730 GENEL ÜRETİM GİDERLERİ		200.000,00
258 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR (-)		
/	200.000,00	200.000,00

e) 2023 dönem sonu itibariyle yapılacak dönemsel aktarma kayıtları

31.12.2023	474.055,39	
308 ERTELENMİŞ BORÇLANMA MALİYETLERİ (-)	1.018.837,80	474.055,39
403 KİRALAMA İŞLEMLERİ KAYNAKLANAN YÜKÜMLÜLÜKLER		1.018.837,80
303 KİRALAMA İŞLEM KAYNAKLANAN YÜKÜMLÜLÜKLER		
408 ERTELENMİŞ BORÇLANMA MALİYETLERİ		
/	1.492.893,19	1.492.893,19

3.2. Faaliyet Kiralaması İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesiyle İlgili Örnek Uygulama

Faaliyeti rulman imalatı olan Bilya A.Ş. esas faaliyeti gayrimenkullerden değer artış kazancı ve kira geliri elde etmek olan Gayrimenkul A.Ş.’den fabrika binası kiralamıştır. Kira bedeli 3. yılın sonunda TÜFE artış oranına göre belirlenecektir ve bu oran %21,5 iken %25 olarak beklenmektedir. KDV oranı %18’dir.

Kira Başlangıcı	01.01.2023
Kira Süresi	Altı Yıl
Kira Bedeli İlk Üç Yıl	100.000.-TL.
Kira Bedeli Son Üç Yıl	116.279.-TL. (100.000 x (%25- %21,5 / 21,5))

3.2.1. Vergi mevzuatı ve KÜMİ FRS kapsamında faaliyet kiralaması işleminin kiraya veren tarafından muhasebeleştirilmesi

Kiraya veren işletmenin esas faaliyeti gayrimenkullerden değer artış kazancı ve kira geliri elde etmek olduğu için elde edilen kira gelirleri 600 YURTİÇİ SATIŞLAR hesabında izlenmiştir. Eğer kiralayan işletme fabrika binasını yatırım amaçlı olarak iktisap etmiş olsaydı elde ettiği kira gelirini 647 YATIRIM AMAÇLI GAYRİMENKULLERDEN ELDE EDİLEN GELİR VE KAZANÇLAR hesabına kaydedecekti.

a) Kiralayanın tanzim ettiği kira faturası kaydı

31.12.2023		
120 ALICILAR	118.000,00	
600 YURT İÇİ SATIŞLAR		100.000,00
391 HESAPLANAN KDV		18.000,00
/	118.000,00	118.000,00

b) Kira taksiti tahsil kaydı

31.12.2023		
102 BANKALAR	118.000,00	
120 ALICILAR		118.000,00
/	118.000,00	118.000,00

3.2.2. Vergi mevzuatı ve KÜMİ FRS kapsamında kiracı açısından faaliyet kiralaması işleminin muhasebeleştirilmesi

Kiracının kira faturası kaydı

31.12.2023			
730 GENEL ÜRETİM GİDERLERİ		100.000,00	
191 İNDİRİLECEK KDV		18.000,00	
102 BANKALAR			118000,00
/		118.000,00	118.000,00

4. SONUÇ

Bu çalışmada kiralama işlemlerinin vergi mevzuatı ve KÜMİ FRS açısından benzerlik ve farklılıkları incelenmiştir. Bu amaçla, finansal kiralama şirketinden finansal kiralama ile ilgili ile ödeme planı alınmış, kiralayan ve kiracı açısından muhasebe kayıtları yapılmıştır. Ayrıca faaliyet kiralaması işlemlerinin muhasebe uygulamaları kiralayan ve kiracı tarafından nasıl yapılacağı örnek olarak gösterilmiştir.

Çalışmanın sonunda aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır:

- KÜMİ FRS'nin Kiralamalar başlıklı 13. bölümünde kiralama işlemlerinin sınıflandırılması, ölçülmesi, muhasebeleştirilmesi, raporlanması ve kiralama süresi süreçlerini finansal kiralama-geleneksel kiralama başlıklarında ayrı olarak düzenlemiştir. Vergi mevzuatında ise sadece finansal kiralamadan bahsedilmiştir.

- VUK mük. Md. 290/1'e göre ise kiracı tarafından finansal kiralama konusu varlık kullanım hakkı ve sözleşmeye ilişkin borç, kiralama konusu varlığın rayiç bedeli veya sözleşmeye göre yapılacak kira ödemelerinin bugünkü değerinden düşük olanı ile değerlendirilir. VUK mük. Md. 290/2'ye göre kiracı tarafından aktifleştirilen finansal kiralama konusu varlık kullanım hakkı, yeniden değerlemeye ve amortismanına tâbi tutulur. Kiracı tarafından sözleşme doğrultusunda yapılan kira ödemeleri, borç anapara ödemesi ve faiz gideri olarak ayrıştırılır. Bu işlem, her dönemin sonunda kalan borç tutarına sabit bir dönemsel faiz oranı uygulanmasını sağlayacak şekilde yapılmalıdır. KÜMİ FRS Bölüm 13 uygulamaları ile vergi mevzuatı arasında farklılık yoktur.

- VUK mükerrer md. 290/1’de finansal kiralama ile elde edilen varlığın bir hak olduğunu belirtmektedir. Bu itibarla varlığın maddi olmayan duran varlıklarda “260 Haklar” hesabında izlenmesi gerekir. Ancak KÜMİ FRS kapsamında yatırım amaçlı gayrimenkul veya maddi duran varlıklarda ilgili kalemlerde raporlanması gerekmektedir.

- KÜMİ FRS’ye göre kiraya veren finansal kiralama konusu varlığı finansal tablolarından çıkartarak, varlığın gerçeğe uygun değer (GUD)’si ile başlangıç maliyetlerinin toplamı kadar alacak kaydeder. Varlığının GUD’si ile defter değeri arasındaki farkı kâr/zarara yansıtır. Alınan kira ödemelerini ilk kayda almadan sonra finansman gelirleri ve anapara geri ödemesi olarak ayrıştırır. Finansman gelirleri kalan alacak tutarına sabit bir dönemsel getiri oranını yansıtacak şekilde kaydedilir. Şarta bağlı kira ödemeleri ise ortaya çıktıkları dönemin kâr/zararına aktarılır. Üretici veya satıcı niteliğindeki kiraya veren, finansal kiralamalarını normal satış işlemi şeklinde kayıtlarına alır. Kiralamanın başlangıcında kaydedeceği hasılatı varlığın GUD’si veya kira ödemelerinin piyasa faiz oranıyla indirgenmiş bugünkü değerinden düşük olanı üzerinden hesaplar. Kiralama süresinin başlangıcında kayda alacağı satılan malın maliyeti tutarı ise varlığın defter değerinden garanti edilmemiş kalıntı değerinin bugünkü değeri çıkarılarak bulunur. Satış hasılatı ile satışların maliyeti arasındaki fark, işletmenin normal bir satış işleminden elde edilen kâr/zarar olarak Brüt Kâr/Zarar içinde raporlanır. Bu konuda da vergi mevzuatı ile KÜMİ FRS arasında farklılık yoktur.

- KÜMİ FRS uygulayan ve varlığını faaliyet kiralaması çerçevesinde kiraya veren yapılan kira ödemelerini doğrusal olarak kiralama süresi boyunca gelir kaydederek kâr/zarara yansıtacaktır. Kiraya veren faaliyet kiralamasının başlangıç maliyetlerini ise kiralanan varlığın defter değerine ekleyerek kiralama süresi boyunca gider olarak kâr/zarara yansıtacaktır. Faaliyet kiralamasına konu varlığa dönem sonlarında, türüne göre, maddi duran varlık, maddi olmayan duran varlık veya yatırım amaçlı gayrimenkuller gibi, ilgili varlığın kapsamına girdiği bölümde yer alan ölçüm ve sunum hükümlerini uygulayacaktır. Bu kapsamda faaliyet kiralamasına konusu varlığına gerekiyorsa amortisman yada itfa payı hesaplayacak ve değer düşüklüğünün tespiti için varlıklarda değer düşüklüğü bölümü doğrultusunda işlem yapacaktır. Faaliyet kiralaması konusunda KÜMİ FRS ile vergi mevzuatı arasında farklılık gözlenmemiştir.

- KÜMİ FRS’de kiracı, faaliyet kiralaması kapsamında yapılan kira ödemelerini doğrusal bir şekilde (eşit tutarlarda) kiralama süresi boyunca gider olarak kâr veya zarara yansıtır. Bu uygulama vergi mevzuatı ile uyumludur.

Sonuç olarak kiralama uygulamalarında vergi mevzuatı ve KÜMİ FRS açısından kayda değer bir farklılık gözlenmemiştir.

KAYNAKLAR

Kitap

- Akar, Y. (2021). Finansal Yönetim ve Analiz. Beta Yayınevi. İstanbul.
- Brealey, R. A., Myers, S. C., & Allen, F. (2020). Principles of Corporate Finance (13th ed.). McGraw-Hill Education.
- Gökçen, B. A., Ataman, B. ve Çelik, O. (2017). Türkiye Muhasebe/Finansal Raporlama Standartları Uygulamaları. Beta Yayınları. İstanbul.
- Güneş, H. (2020). İşletmelerde Stratejik Finansman Kararları. Detay Yayıncılık. Ankara.
- Demir, A., Çelik, B. (2022). Şirketler Finansmanı: Teori ve Uygulama. Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara.
- Örten, R., Kaval, H.- Karapınar, A. (2019). Türkiye Muhasebe Standartları – TMS/IFRS Uygulamaları. Gazi Kitabevi. Ankara.
- Yılmaz, A. (2023). Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ FRS) Uygulama Rehberi. Seçkin Yayıncılık. Ankara.

Dergi Makalesi

- Cavlak, H.- Ataman, B. (2023), “Türkiye’deki Finansal Raporlama Standartlarının Son Parçası KÜMİ FRS (Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı): Genel Değerlendirme ve BOBİ FRS, TFRS ile Karşılaştırma”, Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(1), 225-260.
- Çelik, M. (2021). “KÜMİ FRS’de Kiralama İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi.” Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 23(1), 109-124.
- Gökçen, G.- Öztürk, E- Güleç, Ö. F. (2019), “KÜMİ FRS Seti Taslağı, BOBİ FRS Seti ve Tam Set TMS/IFRS’nin Temel Konular Açısından Karşılaştırılması”, Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(3), 413-430.
- Karahan, M. (2019), “Finansal Kiralama İşlemlerinin Vergi Usul Kanunu ile Büyük ve Orta Boy İşletmeler (BOBİ) Açısından Karşılaştırılması Üzerine Bir Değerlendirme”, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 13(19), 2259-2285.
- Karahan, M.- Ayvalıoğlu, A. B. (2019), “The Differences Between LMSE FRS And TFRS Comparison And Accounting On Financial Leasing Transactions”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 19, 1-14.
- Kaya, U.- Atasel, O. Y.- Bayraktar, Y. (2020), “Türkiye’deki Muhasebe Düzenlemeleri Çerçevesinde Faaliyet Kiralaması İşlemlerinin İncelenmesi ve Muhasebeleştirilmesi”, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(2), 64-286.
- Kıymetli Şen, İ.- Özbirecikli, M. (2020), “KÜMİ FRS’nin İş Dünyasına Sağlayabileceği Yararlar: BOBİ FRS, TMS/IFRS ve Mevcut Muhasebe Sistemi ile Mukayeseli Bir İnceleme”. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 22 (Özel Sayı), 1-19.
- Yakut, M. (2016), “Finansal Kiralama İşlemlerinin Türkiye Muhasebe Standardı 17 Kiralama İşlemleri Ve Vergi Mevzuatı Açısından Değerlendirilmesi Ve Muhasebeleştirilmesi.” Muhasebe ve Denetim Dünyası, 1(2), 95-122.
- Yalçın, S. (2019). “MSUGT–TFRS 16–BOBİ FRS Karşılaştırması Çerçevesinde Kiralama İşlemleri.” Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, 58, 50-70.
- Yenisu, E. (2022), “VUK/MSUGT, TMS/IFRS ve BOBİ FRS Kapsamında Finansal Kiralama İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 8(2) 31- 355.

Yılmaz, İ. (2020). "Finansal Kiralama İşlemlerinin Vergisel Açından İncelenmesi." Mali Çözüm Dergisi, 32(2), 70-85.

İnternet

Finansal Kiralama, Faktoring, Finansman ve Tasarruf Finansman Şirketlerinin Muhasebe Uygulamaları ile Finansal Tabloları Hakkında Yönetmelik, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/yonetmelik/7.5.19152.doc>, (02.02.2023).

Gelir İdaresi Başkanlığının 02.03.2018 tarih ve B.07.1.GİB.4.34.19.02- 105[290-2015/VUK1-18995]-213349 özelgesi, https://www.gib.gov.tr/arac-kiralama-faaliyetinin-finansal-kiralama-olarak-de-7586_cvbnm_mklçşzxcvghnjmkbhnmkçş.i.rlendirilip-degerlendirilemeyecegi, (20.02.2023).

Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ FRS) [https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/KUMI/KU%CC%88MI%CC%87%20FRS%20\(Web%20Kurul%20Karar%C4%B1%20enf%20adj\).pdf#page=78.09](https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/KUMI/KU%CC%88MI%CC%87%20FRS%20(Web%20Kurul%20Karar%C4%B1%20enf%20adj).pdf#page=78.09), (20.01.2023).

Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği, <https://www.ismmmo.org.tr/Mevzuat/Muhasebe-Sistemi-Uygulama-Genel-Tebliğleri-Tek-Duzen-Hesap-Plani---3988>, (22.01.2023).

VUK (1961), Vergi Usul Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.4.213.pdf>, (10.01.2023).

319 Sıra Numaralı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği, <https://www.turmob.org.tr/mevzuat/Pdf/19803>, (20.01.2023).

3226 Sayılı Finansal Kiralama Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3226.pdf>, (20.01.2023).

6361 Sayılı Finansal Kiralama, Faktoring, Finansman ve Tasarruf Finansman Şirketleri Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6361.pdf>, (20.01.2023)

5. BÖLÜM

MÜŞTERİ EDİNME MALİYETİ ÖLÇÜM MODELİNİN HESAPLANMASINDA STRATEJİK YÖNETİM MUHASEBESİ YAKLAŞIMI VE DİJİTAL ANALİTİKLERİN ENTEGRASYONU: BİR RESTORAN İŞLETMESİ UYGULAMASI

Taner EKEN¹

Giriş

Gelişen teknolojiyle beraber müşteri istek ve ihtiyaçları da değişmektedir. Bu sebeple işletmelerin teknolojilerini, süreçlerini ve kültürlerini yeniden gözden geçirerek düzenlemeleri gerekmektedir. Bu bakımdan günümüz modern pazarlama anlayışı daha çok ürün odaklı bir yaklaşımdan müşteri odaklı bir yaklaşıma evrilmiştir. İşletmeler, günümüz pazar koşullarında yaşanan yoğun rekabetin üstesinden gelebilmek ve hayatta kalabilmek için, uzun vadede, müşteriden kâr elde etmesi gerekmektedir. İşletmeler müşterisini, tek seferlik kazanç getiren bir yabancı olarak görmemeli, bunun aksine yaşamlarının devamlılığını sağlayabilmek için onları birer fırsat olarak görüp onlarla uzun vadede iyi ilişkiler kurabilmesi gerekmektedir.

Dinamik ve rekabetçi bir sektörde faaliyet gösteren restoran işletmeleri müşteri taleplerini karşılamak, maliyetlerini etkin bir şekilde yönetmek ve bunun yanında kârlılıklarını arttırmak için stratejik kararlar almak durumundadır. Uygulanabilecek iyi bir stratejik yönetim muhasebesi, bu işletmelerin finansal durumlarını analiz etmelerine, veri temelli karar almalarını sağlamalarına ve belirlemiş oldukları stratejik hedeflere ulaşmalarına yardımcı olacaktır. Yönetim muhasebesi, karar vericilerin doğru strateji geliştirmesine olanak tanıyarak, işletmelerin finansal sağlığını izleyebilmesine, gelirleri artırarak maliyetleri kontrol altına almalarına yardımcı olmaktadır.

Müşteri edinme maliyeti (Customer Acquisition Cost- CAC), bir işletmenin belirli bir dönemdeki toplam satış ve pazarlama maliyetinin o

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-2132-0591

dönemde kazanılan müşteri sayısına bölünmesiyle elde edilen bir değerdir. Bir başka deyişle bir işletmenin yeni bir müşteri kazanmak için harcadığı toplam para olarak tanımlanmaktadır. Kısaca müşteri edinme maliyeti, bir müşteri elde etmek için harcanan toplam maliyeti ifade etmektedir (Majka, 2024).

Müşteri sadakati ve müşteri edinme maliyeti, işletmelerin başarısında kritik rol oynayan iki önemli faktördür. İki unsuru da doğru bir şekilde dengelemek ve yönetmek, uzun vadeli sürdürülebilir başarı için hayati önem taşımaktadır. Müşteri sadakati, bir işletmenin mevcut müşterilerini elinde tutma ve onları tekrarlı alışverişlere yönlendirme kapasitesini ifade etmektedir (Çatı ve Koçoğlu, 2008). Müşteri edinme maliyeti ise yeni bir müşteri kazanmanın maliyetini temsil etmektedir. İlk bakışta bu iki kavram arasında bir denge kurmak zor gibi görünse de uzun vadeli perspektiften bakıldığında sadık müşterilerin müşteri edinme maliyeti üzerinde olumlu bir etkisi olduğu görülebilmektedir.

Bu çalışmanın temel amacını, bir restoran işletmesinin online sipariş platformları, Google reklamları, sosyal medya gibi dijital ortamda yürüttüğü pazarlama faaliyetlerinden elde edilen verileri kullanarak müşteri edinme maliyetini ölçmek ve bu verileri stratejik yönetim muhasebesi yaklaşımıyla entegre ederek, karar verme sürecinde kullanılacak bir analitik model geliştirmektir. Böylece bu model sayesinde restoran yöneticileri, hangi dijital kanalın daha verimli olduğunu ve pazarlama bütçesinin nasıl optimize edilmesi gerektiğini görebilecektir.

Müşteri Edinme Maliyeti

Düşük maliyetle kârlılığı artırmak için çözümler üreten müşteri edinme maliyeti, işletmeler açısından önemli bir iş ölçümüdür. Büyümek için daha fazla müşteri gerektiği esasını içeren müşteri edinme maliyeti, müşteri kazanma süreçlerinin iyileştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu bakımdan işletmenin pazarlama stratejilerinin etkinliğini ölçebilmek ve büyüme stratejilerini belirleyebilmek için müşteri edinme maliyeti değerini anlamak son derece önemlidir (İkas, 2025).

İşletmelerin müşteri kazanımları, iş tecrübesine bağlı olarak değişebilmektedir. Ayrıyeten müşteriler öznel bir şekilde işletmeleri değerlendirirler. Bu sebeple işletmelerin, müşteriyi merkeze alan, maliyetine katlanılması gerekse bile kaliteden ödün vermeyen bir şekilde yönetilmesi önemli olmaktadır. Bu halde işletmelerin her yeni bir müşteri kazanabilmeleri

için parasal maliyete katlanması gerekecektir. İşletmelerin yeni bir müşteri edinmeleri için katlandıkları parasal maliyete müşteri edinme maliyeti denilmektedir. İşletmenin ortalama maliyeti ne kadar düşükse, pazarlama, edinme ve müşteri yönetimi o kadar verimli olur. İşletmeler satın alma veya verilen siparişe ilgili tek seferlik harcamalar yapabilmektedir. Fakat gelecekte olası onarım, bakım, servis, acil durum gerekli güncellemeler vs. gibi masrafları da hesaba katmaları gerekmektedir. Bu şekilde mal ve hizmetlerin fiyatlarında farklılıklar yaşanabilmektedir. Bu anlamda müşteri edinme maliyeti, doğrudan yeni müşteri edinmek için yapılan ve müşterilerin tercihlerini öğrenmek ve memnuniyet oluşturmak amacıyla dağıtılan toplam maliyetleri içermektedir. Müşteri edinme maliyeti, aynı faaliyet alanına sahip işletmeler olsa bile; yöneticiden yöneticiye, dönemden döneme, yapılan faaliyetten faaliyete değişiklik gösterebilmektedir (Rotem, 2021).

Stratejik Yönetim Muhasebesi Anlamı ve Önemi

Stratejik yönetim muhasebesi, geleneksel yönetim muhasebesi ile stratejik karar alma arasındaki boşluğu dolduran önemli bir disiplin olarak ortaya çıkmıştır. Öncelikle iç finansal ölçütlere odaklanan geleneksel yaklaşımların aksine, stratejik yönetim muhasebesi, kuruluşlara rekabet avantajı için kapsamlı bir çerçeve sağlayarak dış pazar odaklı bakış açılarını entegre eder (Rahuman, 2025).

Modern iş ortamı giderek daha karmaşık ve dinamik hale gelmektedir. Bu da yönetim muhasebesine daha stratejik bir yaklaşım gerektirmesini zorunlu kılmaktadır. Geleneksel yönetim muhasebesi yöntemleri, küreselleşmenin pazarları genişletmesi, teknolojik gelişmelerin sektörleri yeniden şekillendirmesi ve veri odaklı karar alma süreçlerinin vazgeçilmez hale gelmesiyle birlikte artık yetersiz hale gelmiştir. Bu yetersizlik karşısında stratejik yönetim muhasebesi, uzun vadeli stratejik karar alma süreçlerini desteklemek için hem finansal hem de finansal olmayan verileri entegre eden bir çerçeve olarak ortaya çıkmıştır (Langfield-Smith, 2008). Tarihsel maliyetlere ve iç verimliliğe odaklanan geleneksel yönetim muhasebesinin aksine stratejik yönetim muhasebesi, rakip davranışı, müşteri tercihleri ve sektör trendleri gibi dış pazar faktörlerini dikkate almaktadır (Bromwich, 1990). Stratejik yönetim muhasebesi, stratejik karar almayı yönetim muhasebesi uygulamalarıyla ilişkilendirerek kuruluşların rekabet avantajını sürdürmesine yardımcı olma önemli bir rol oynamaktadır.

Küresel iş ortamında yaşanan hızlı değişimler, teknolojik gelişmeler ve pazarların artan rekabet gücünden etkilenen stratejik yönetim muhasebesi, son kırk yılda önemli ölçüde gelişmiştir. İşletmeler 1980'lerin başlarında, küreselleşme, pazar bilgilerine erişimin kolaylaşması ve hızlanan teknolojik ilerleme nedeniyle artan rekabetle karşı karşıya kalmıştır. Bu faktörler, ürün yaşam döngülerinin kısalmasına ve müşteri farkındalığının artmasına yol açmış, firmaların maliyet yönetimi ve performans değerlendirmesine daha stratejik bir yaklaşım benimsemesini gerekli kılmıştır (Al Maryani & Sadik, 2012).

Stratejik yönetim muhasebesi gelişmeye devam ettikçe, stratejik bir çerçeve içinde pazarlama ile bütünleşip yeni bir boyuta ulaşacaktır. Bu bakış açısı, stratejik yönetim muhasebesinin geleneksel sınırlarının ötesine uzanan ve pazarlama ve yönetim muhasebesinin unsurlarını içeren, işlevler arası bir disiplin olarak konumlandıracaktır (Roslender & Hart, 2002).

Dijital Pazarlama

Dijitalleşme artık içinde bulunduğumuz yüzyılın en önemli unsurlarından biri haline gelmiş durumdadır. Dijitalleşme; sosyal hayatta, günlük yaşamda ve çalışma hayatında tüketici davranışlarını, insan ilişkilerini, işletmelerin pazarlama kanallarını düzenleyen ve değiştiren önemli bir güç olmuştur. Her alanda dijitalleşmenin yansımalar görüldüğü gibi, pazarlama alanında da dijitalleşme ile karşılaşmak yadsınamaz bir gerçektir (Kaplan & Haenlein, 2010). Çünkü artık karşımızda dijitalleşmenin etkisinde olan dijital bir tüketici kitlesi vardır.

Dijital pazarlama, geleneksel olarak bilinen medyadan farklı yöntemlerle, markanın ve yapılan işin tanıtımını yapmak ve tüm pazarlama faaliyetlerine destek vermek amacı ile internet, mobil ve interaktif platformlar kullanılarak yapılan pazarlama faaliyetlerini kapsamaktadır. Bunlardan en önemlisi de internetin, en ucuz şekilde büyük kitlelere ulaşabilecek bir ortam sağlaması ve pazarlama stratejilerini baştan aşağı değiştirmesidir (Chaffey et al., 2013). Dijital pazarlama, işletmelerin internet, sosyal medya, web siteleri, e-postalar, televizyon vb. iletişim araçlarını kullanarak belirlemiş oldukları satış hedeflerine ulaşabilmeleri için hedef kitleye ulaşmasına imkan yaratan pazarlama yöntemi olarak ifade edilmektedir (Karahasan, 2014). Yani, dijital unsurların kullanılmasıyla gerçekleştirilen ve bütün pazarlama faaliyetlerinin

dijital ortamda gerçekleşmesini sağlayan pazarlama yöntemi olarak tanımlanabilir.

Dijital pazarlama, geleneksel pazarlama faaliyetlerinin dijital alanda gerçekleştirilmesi olarak tanımlanmasına karşın geleneksel pazarlama uygulamalarına oranla çok daha büyük avantajlara sahip olmaktadır (Dholakia & Bagozzi, 2001). Dijital pazarlamanın diğer pazarlama yöntemlerine göre en önemli avantajı, düşük maliyete sahip olmasıdır. Herhangi bir işletme ekstra bir ek ödeme ve kira bedeli olmaksızın ürünlerini web sayfasını ziyaret eden müşterilerine tanıtabilir veya onlara satış yapabilir (Akar ve Kayahan, 2010). Bunun yanında, dijital platformların sunduğu imkanlardan faydalanan işletmeler, dijital kanallar sayesinde çok daha büyük kitlelere daha düşük maliyetler ile ulaşarak sundukları ürünler ve hizmetleri tanıtmakta, satış sonrası da hizmet olanakları sunmakta ve tüketicilerin rahatlıkla düşüncelerini iletebileceği kuruma erişim imkanı sağlamaktadırlar. Teknolojinin hızla gelişmesi, mobil cihazların kullanımının artması, insanların yaşam şeklini değiştirdiği gibi alışveriş alışkanlıklarını da değiştirmiştir. Dolayısıyla teknoloji sayesinde ürünlerin pazarlanması ile işletmeler artık bütçelerinde dijital pazarlamaya da yer ayırmak durumunda kalmaktadır (Ryan, 2014).

Pazarlama Odaklı Dijital Analitikler

Veri analitiği pazarı, stratejik kararları bilgilendirmek için karmaşık veri kümelerinin çıkarılmasını, analiz edilmesini ve yorumlanmasını sağlayan teknolojileri ve hizmetleri kapsamaktadır. Dünya çapındaki veri analitiği pazarının 2034'te 797,3 milyar dolara çıkarak yaklaşık %28,1'lik bir bileşik yıllık büyüme oranıyla büyümesi beklenmektedir (Global Information [GII], 2025). Bu büyüme esasen verilerden kaynaklanmaktadır (Chen et al., 2012). Bu pazar, ham verileri eyleme geçirilebilmekte, iç görüleri dönüştüren yazılım, donanım ve danışmanlık hizmetlerini içermektedir. Büyük verinin yaygınlaşması ve gerçek zamanlı analitiğe duyulan ihtiyaçla yönlendirilen bu pazar, finans, sağlık ve perakende gibi sektörlerde hayati önem taşımaktadır. Bunun yanında, gelişme gösteren trendler arasında, tahmini analitik ve veri görselleştirme yeteneklerini geliştiren ve böylece önemli büyüme fırsatları sunan yapay zekâ, makine öğrenimi ve bulut bilişimin entegrasyonu da yer almaktadır (GII, 2025).

Veri analitiğinin en ilginç ve pratik uygulamalarının çoğu, pazarlama alanında görülmektedir. Büyük ölçekli kurumsal veri tabanları, mobil

uygulamalar, web analitiği verileri ve sosyal medya yaygın olarak pazarlama alanında kullanılabilen uygulamalardandır. Uluslararası Veri Grubu'nun (International Data Group- IDG) bilgi sistemleri ve analitik yöneticilerine yönelik bir veri analitiği anketine göre, analitik uygulamalarının en önemli amacı, pazarlamanın temel bir yönü olan müşteri ilişkilerini iyileştirmektir. Buna ek olarak, analitik uygulamaları için en önemli zorluklar ise, birden fazla farklı veri kaynağı arasında korelasyon bulma, müşteri davranışını tahmin etme ve ürün veya hizmet satışlarını tahmin etmedir (International Data Group [IDG], 2016). Genel olarak yukarıda açıklananlar göz önüne alındığında, hem uygulayıcılar hem de akademik araştırmacılar açısından pazarlamada veri analitiğinde giderek artan bir çalışma alanı ortaya çıkmaktadır.

Veri analitiği pazarlama uygulamalarında uzman ve akıllı sistemlerin önemi giderek artmaktadır. Uzman sistemler, insan davranışının ve karar alma süreçlerinin bazı yönlerini bünyesinde barındıran ve geliştiren ve hem alan bilgisini hem de makine öğrenimini veya yapay zekâ algoritmalarını kullanan bilgisayar sistemleri olarak düşünülebilir. 1970'lerin başlarında, pazarlama akademisyenleri pazarlama modelleri ve yöntemlerinin işletmeler için entegre karar destek sistemlerinin bir parçası olarak uygulanması gerektiğini fark etmişlerdir. Daha sonra, pazarlama karar destek sistemleri pazarlama araştırmasının önemli bir parçası olmaya devam etmiş ve promosyon planlaması (Silva-Risso et al., 1999), hizmet pazarlaması (Sisodia, 1992) ve ürün tasarım planlaması (Thieme et al., 2000) dahil olmak üzere, bir dizi pazarlama alanında kullanılmıştır. Modern uzman sistemler araştırma alanı oldukça farklı uygulama alanlarının birlikte oluşturduğu çeşitli yöntemleri kapsamaktadır. Bununla birlikte, pazarlamada uygulanan uzman sistemlerin, diğer tüm alanlardaki kullanımlarından daha etkili olduğu söylenebilir (Wagner, 2017).

Veri analitiği pazarı, sektörler genelinde veri odaklı karar alma ihtiyacının artmasıyla birlikte güçlü bir büyüme yaşamaktadır. Yazılımların gelişmesi, analitik platformları ve iş araçlarının performanslarının artması, doğrudan büyümeyi arttırmaktadır. Yapay zeka, makine öğrenme ve tahmini analitik çözümler, trendleri tahmin etme ve operasyonların etkili bir şekilde optimize etme imkanı sağlayarak kritik görev üstlenmektedirler. Hizmet sektörü de bu büyümeyi yakından takip edip, analitik çözümleri uygulamada ve sürdürmede önemli bir fayda sağlamaktadır. Bundan sonraki süreçte özellikle yazılım alanında, yapay zeka odaklı analitik ve gerçek zamanlı veri işleme de dahil

olmak üzere, gelişmiş analitik araçların önemli bir büyüme kaydetmesi beklenmektedir. Bununla birlikte karmaşık veri kümelerinin yorumlanabilirliğini artıran veri görselleştirme araçlarının da bu büyümeden olumlu etkilenmesi beklenmektedir (GII, 2025).

Uygulama

Uygulamaya konu olan restoran işletmesine ait veriler hipotetik verilerden oluşmakla birlikte; bu verilerin 2024 yılı sonunda, işletmenin Google Analytics, Meta Ads Manager sistemlerinden ve online sipariş platformlarından alındığı varsayılmıştır.

Veriler; Rotem, (2025) ve Majka, (2024) kaynaklarından uyarlanarak hesaplamaya konu edilmiştir.

Mevcut restoran işletmesinin ismi “X Restoran” işletmesi olarak geçecektir. X Restoran işletmesinin dijital verileri, 2024 yılı verilerini kapsamaktadır. Bu verilerin her biri, stratejik yönetim muhasebesi verileriyle entegre edilerek, müşteri edinme maliyeti hesaplanacak ve bulunan hesaplar karşılaştırılacaktır. İşletme yönetimi her yıl yaptığı hasılatın % 6’sını dijital pazarlama bütçesi olarak ayırmaya karar vermiştir. Pazarlama bütçesinden, elektronik posta pazarlama için %10, Instagram Hikâyeleri, Facebook Reklamları ve Google Reklamları için %30 oranında pay verilecektir. Bunun yanında ayrıca online sipariş platformlarına ait ayrılacak yıllık bütçe verileri Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. X Restoran İşletmesinin Online Sipariş Platformu Verileri

Online Sipariş Platformu	Yemek Sepeti	Trendyol Yemek	Getir Yemek
Yıllık Paket Tutarı (TL)	3.450	3.000	3.150
Yıllık Premium Görünürlük (TL)	2.250	2.850	1.950
Yıllık Toplamı (TL)	5.700	5.850	5.100

Tablo 1’e göre; yemek sepeti platformunun yıllık paket tutarı 3.450 TL’dir. Bununla birlikte yemek sepeti platformuna öne çıkarma ücreti olarak 2.250 TL ödenmiştir. Böylece yıllık yemek sepeti platformuna toplamda 5.700 TL ödenmiştir. Aynı şekilde trendyol yemek platformunun yıllık paket tutarı 3.000 TL’dir. Bununla birlikte trendyol yemek platformuna öne çıkarma ücreti olarak 2.850 TL ödenmiştir. Böylece yıllık trendyol yemek platformuna

toplamda 5.850 TL ödenmiştir. Son olarak getir yemek platformunun yıllık paket tutarı 3.150 TL'dir. Bununla birlikte getir yemek platformuna öne çıkarma ücreti olarak 1.950 TL ödenmiştir. Böylece yıllık getir yemek platformuna toplamda 5.100 TL ödenmiştir.

Tablo 2'de X Restoran işletmesinin yıllık Google Analytics, Meta Ads Manager verileri yer almaktadır.

Tablo 2. X Restoran İşletmesinin Yıllık Dijital Verileri

Dijital Kanallar	Ekranda Görünme Sayısı	Tıklanma Sayısı	Toplam Direkt Dijital Maliyet (TL)	Yeni Müşteri Sayısı (Rezervasyon veya Satış) (Kişi)
Instagram Hikâyeleri	125.000	5.000	6.750	100
Facebook Reklamları	102.000	2.200	6.750	98
Yemek Sepeti	-	-	5.700	102
Google Reklamları	108.000	3.200	6.750	121
Trendyol Yemek	-	-	5.850	99
Getir Yemek	-	-	5.100	90
Elektronik Posta Pazarlama	47.000	500	2.250	30
Toplam			39.150	640

Yemek sepeti, trendyol yemek ve getir yemek dijital kanalları sipariş başına X Restorandan komisyon almaktadır. Dolayısıyla bu platformlar, doğrudan satışın gerçekleştirildiği online sipariş platformları olduğu için, bu platformlarda tıklanma bazlı reklam modeli kullanılmamıştır. Bu yüzden, gösterim sayısı ve tıklanma sayısı tabloda yer almamıştır.

X Restoran işletmesinin yıllık toplam satış hasılatı 375.000 TL'dir. Yönetimin aldığı karara göre hasılatın %6'sı dijital pazarlama bütçesi olarak ayrılacaktır. Buna göre ayrılacak toplam tutar, 22.500 TL'dir ($375.000 \times \%6$). Buna göre dijital kanallara ayrılacak bütçe aşağıdaki gibi hesaplanmıştır.

Elektronik Posta Pazarlama; $22.500 * \% 10 = 2.250$ TL

Instagram Hikâyeleri; $22.500 * \% 30 = 6.750$ TL

Facebook Reklamları; $22.500 * \% 30 = 6.750$ TL

Google reklamları; $22.500 * \% 30 = 6.750$ TL

Bu veriler ışığında yıllık dijital analitiklerin hesaplandığı tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 3. Dijital Analitikler

Dijital Kanallar	Tıklanma Başına Maliyet (TL)	Tıklanma Oranı (%)	Dönüşüm Oranı (%)	Müşteri Edinme Maliyeti (TL)
	Toplam Dijital Maliyet/ Tıklanma Sayısı	Tıklanma Sayısı/ Ekranda Görünme Sayısı	Gerçekleşen Satış/ Tıklanma Sayısı	Toplam Dijital Maliyet/ Gerçekleşen Satış
Instagram Hikâyeleri	1,35	4	2	67,50
Facebook Reklamları	3,07	2,16	4,45	68,88
Yemek Sepeti	-	-	-	55,88
Google Reklamları	2,11	2,96	3,78	55,78
Trendyol Yemek	-	-	-	59,09
Getir Yemek	-	-	-	56,67
Elektronik Posta Pazarlama	4,50	1,06	6	75

Tabloda yedi farklı dijital kanala ait temel performans göstergeleri sunulmaktadır. Mevcut göstergeler farklı kanalların verimlilik ve etkinlik açısından karşılaştırılmasına imkan vermektedir. Buna göre; müşteri edinme maliyetleri açısından tablo değerlendirildiğinde, en düşük müşteri edinme maliyetinin 55,78 TL ile Google Reklamlar dijital kanalı olduğu görülmüştür.

Google Reklamları yakın değerlerle Yemek Sepeti, Getir Yemek, Trendyol Yemek izlemektedir. Bu durum, arama motoru tabanlı reklamın ve online sipariş platformlarının hedef kitleye ulaşmalarındaki etkinliğinin ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Bunun yanında Instagram Hikayeleri ve Facebook Reklamları gibi sosyal medya tabanlı dijital kanalların da nispeten müşteri edinme maliyetlerinin yüksek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu durumda sosyal medya dijital kanallarının daha yüksek maliyetle çalıştığı söylenebilir. Öte yandan Elektronik Posta Pazarlama dijital kanalı ise en yüksek seviyedeki maliyetle müşteri kazanmaktadır. Bu durum, Elektronik Posta Pazarlama dijital kanalının düşük potansiyelli etkileşim durumu ile açıklanabilmektedir.

Tablo 3'te; Instagram Hikâyeleri kanalı yaklaşık 1,35 TL maliyetle en düşük tıklanma başına maliyet olarak hesaplanmasına rağmen en yüksek üçüncü müşteri edinme maliyetine sahip olduğu görülmektedir. Böylece, Instagram Hikayeleri kanalı, tıklanma oranı olarak da en yüksek orana sahip olmasına rağmen, tıklamanın satışa dönüşümü en düşük dijital kanal olmuştur. Yani bu kanalda tıklamalar satışa yeteri kadar dönüşmemiştir. Aslında Instagram Hikayeleri kanalının, müşteriler tarafından ilgi çekici olmasıyla birlikte, satışa dönük olmayan bir içerik taşıdığından dolayı oranları yüksek çıkmıştır. Dolayısıyla bu durum müşteri edinme maliyetini de yükseltmiştir.

Facebook Reklamları, yaklaşık 3,07 TL ile yüksek tıklanma maliyeti ile dikkat çekmektedir. Bu durum müşteri edinme maliyetini de yükselterek en yüksek ikinci müşteri edinme maliyetine ulaşmıştır. Fakat tıklanmaların satışlara dönüşüm oranının % 4,45 olması, maliyetin daha fazla çıkmasının önüne geçmiştir.

Google Reklamları dijital kanalının bütün performans göstergelerinde dengeli bir ölçü sergilediği görülmüştür. Yaklaşık 2,11 TL ile düşük tıklanma başına maliyeti ve %3,78 oranında tıklanmanın satışa dönüşümüyle, en düşük müşteri edinme maliyetini yakalamıştır. Dolayısıyla Google Reklamları dijital kanalının ölçülü bir maliyet yapısına sahip olduğu ifade edilebilir.

Öte taraftan, Yemek Sepeti, Trendyol Yemek ve Getir Yemek online sipariş platformları, doğrudan müşteri satış odaklı iş platformları modelleri oldukları için yüksek düzeyde satın alma niyeti olan kullanıcılara ulaşabilmektedir. Böylece bu platformlar düşük müşteri maliyetlerine ulaşmışlardır. 55,88 TL ile Yemek Sepeti, 56,67 TL ile Getir Yemek ve 59,09

TL ile Trendyol Yemek, arama motoru kanalından sonra en düşük müşteri edinme maliyetlerine ulaşmışlardır.

Stratejik Yönetim Muhasebesi ve Dijital Analitiklerin Entegrasyonu

Stratejik yönetim muhasebesi, işletmenin stratejik yönetsel kararların alınabilmesini sağlayabilmek için maliyetleri stratejik bir şekilde sınıflandırıp faaliyetler üzerinden dağıtmaktadır. Bir dijital kanalın, işletmeye değer yaratıp yaratmadığını anlamak için stratejik yönetim muhasebesi yaklaşımı ile entegrasyonun yapılması anlamlı olacaktır. Bu bakımdan stratejik yönetim muhasebesi perspektifinden bakıldığında işletme ile ilgili bazı yönetim muhasebesi verilerine ihtiyaç duyulacaktır. Mevcut uygulamamızda iki ana maliyet unsuru yer almaktadır. Bunlar; sabit giderler ve değişken giderlerdir. Uygulama kapsamında sabit giderler; dijital kanal abonelikleri ve yazılım-lisans bedellerinden oluşmaktadır. Değişken giderler ise; kupon indirim maliyetleri, operasyonel maliyetler ve komisyonlardan oluşmaktadır. Buna göre Tablo 4'te X Restoran işletmesinin 2024 yılı sabit ve değişken giderleri yer almaktadır.

Tablo 4. 2024 Yılı Sabit ve Değişken Giderler

Giderler	Sabit Giderler	Değişken Giderler
Dijital Kanal Abonelikleri	48.750	
Yazılım ve Lisans Bedelleri	48.750	
Kupon İndirim Maliyetleri		20.000
Operasyonel Maliyetler		21.000
Komisyonlar		18.000
Toplam	97.500	59.000

X Restoran işletmesinin 2024 yılı toplam sabit giderleri 97.500 TL olup, sabit giderlere ait unsurlara 48.750 TL olarak eşit şekilde dağıtılmıştır. Mevcut işletmenin toplam değişken giderleri ise 59.000 TL olup; kupon indirimlerine 20.000 TL, operasyonel maliyetlere 21.000 TL ve komisyonlara 18.000 TL değişken gider yapılmıştır.

Bu veriler ışığında sabit giderlerin dijital kanallara dağıtımı Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Sabit Giderlerin Dijital Kanallara Dağıtımı

Giderler	Dijital Kanallar								
	Instagram Hikâyeleri	Facebook Reklamları	Yemek Sepeti	Google Reklamları	Trendyol Yemek	Getir Yemek	Elektronik Posta	Pazarlama	Toplam
Dijital Kanal Abonelikleri	7.617	7.465	7.769	9.217	7.540	6.855	2.287		48.750
Yazılım ve Lisans Bedelleri	7.617	7.465	7.769	9.217	7.540	6.855	2.287		48.750
Toplam Sabit Giderler	15.234	14.930	15.538	18.434	15.080	13.710	4.574		97.500

Tablo 5'e göre, sabit giderlerin dijital kanallara dağıtımında, sipariş ve rezervasyon sayısı dağıtım ölçüsü olarak alınmıştır. Toplamda 97.500 TL'lik sabit gider yapılmıştır. Dijital kanallar vasıtasıyla sipariş ve rezervasyon yapan kişi sayısı toplam 640 kişidir. Buna göre sabit gider dağıtım oranı $97.500/640= 152,34$ TL olarak hesaplanmıştır. Hesap tutarları yaklaşık değerlere göre hesaplanmış ve tabloya eklenmiştir. Buna göre dağıtım sonucunda Instagram Hikâyeleri kanalına toplam 15.234 TL ($152,34 *100$), Facebook Reklamlara 14.930 TL ($152,34*98$), Yemek Sepeti platformuna 15.538 TL ($152,34*102$), Google Reklamlara 18.434 TL ($152,34*121$), Trendyol Yemek platformuna 15.080 TL ($152,34*99$), Getir Yemek platformuna 13.710 TL ($152,34*90$) ve son olarak Elektronik Posta Pazarlamaya 4.574 TL ($152,34*30$) sabit gider hesaplanmıştır.

Tablo 4'te yer alan değişken giderlerin dijital kanallara dağıtımını Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Değişken Giderlerin Dijital Kanallara Dağıtımı

Giderler	Dijital Kanallar							
	Instagram Hikâyeleri	Facebook Reklamları	Yemek Sepeti	Google Reklamları	Trendyol Yemek	Getir Yemek	Elektronik Posta Pazarlaması	Toplam
Kupon İndirim Maliyetleri	3.125	3.063	3.188	3.781	3.094	2.812	937	20.000
Operasyonel Maliyetler	3.281	3.215	3.347	3.970	3.248	2.953	986	21.000
Komisyonlar	2.812	2.756	2.868	3.403	2.784	2.531	846	18.000
Toplam Değişken Giderler	9.218	9.034	9.403	11.154	9.126	8.296	2.769	59.000

Tablo 6'ya göre, değişken giderlerin dijital kanallara dağıtımında sipariş ve rezervasyon sayısı dağıtım ölçüsü olarak alınmıştır. Toplamda 59.000 TL'lik değişken gider yapılmıştır. Dijital kanallar vasıtasıyla sipariş ve rezervasyon yapan kişi sayısı toplam 640 kişidir. Buna göre değişken gider dağıtım oranı $59.000/640 = 92,18$ TL olarak hesaplanmıştır. Hesap tutarları yaklaşık değerlere göre hesaplanmış ve tabloya eklenmiştir. Buna göre dağıtım sonucunda Instagram Hikâyeleri kanalına toplam 9.218 TL ($92,18 \cdot 100$), Facebook Reklamlara 9.034 TL ($92,18 \cdot 98$), Yemek Sepeti platformuna 9.403 TL ($92,18 \cdot 102$), Google Reklamlara 11.154 TL ($92,18 \cdot 121$), Trendyol Yemek platformuna 9.126 TL ($92,18 \cdot 99$), Getir Yemek platformuna 8.296 TL ($92,18 \cdot 90$) ve son olarak Elektronik Posta Pazarlamaya 2.769 TL ($92,18 \cdot 30$) değişken gider yapılmıştır.

Tüm bu bilgiler birlikte X Restoran İşletmesinin 2024 yılı toplam maliyeti Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. 2024 Yılı Toplam Maliyet

Dijital Kanallar	Toplam Direkt Dijital Maliyet (TL)	Toplam Sabit Gider (TL)	Toplam Değişken Gider (TL)	Toplam Maliyet (TL)
Instagram Hikâyeleri	6.750	15.234	9.218	31.202
Facebook Reklamları	6.750	14.930	9.034	30.714
Yemek Sepeti	5.700	15.538	9.403	30.641
Google Reklamları	6.750	18.434	11.154	36.338
Trendyol Yemek	5.850	15.080	9.126	30.056
Getir Yemek	5.100	13.710	8.296	27.106
Elektronik Posta Pazarlama	2.250	4.574	2.769	9.593
Toplam	39.150	97.500	59.000	195.650

Tablo 7'ye göre dijital kanalların toplam maliyeti 195.650 TL olarak hesaplanmıştır. Dijital kanallar özelinde maliyetler incelendiğinde, Google Reklamları dijital kanalı en yüksek toplam maliyete sahip olmuştur. Bunu Instagram Hikayeleri dijital kanalı ve Facebook Reklamları takip etmektedir. Online sipariş platformlarına baktığımızda düşük maliyet tutarlarına sahip olduğu görülmektedir. Bu durum da online sipariş platformlarının nispeten öteki kanallara göre daha verimli bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Hesaplanan toplam maliyetlerle birlikte X Restoran işletmesinin müşteri edinme maliyetinin yer aldığı tablo aşağıda oluşturulmuştur.

Tablo 8. Stratejik Yönetim Muhasebesinin Dijital Analitiklerle Entegrasyonu

Dijital Kanallar	Toplam Maliyet	Müşteri Sayısı (Rezervasyon veya Satış) (Kişi)	Yeni Müşteri Edinme Maliyeti (TL) Toplam Maliyet / Gerçekleşen Satış
Instagram Hikâyeleri	31.202	100	312,02
Facebook Reklamları	30.714	98	313,40
Yemek Sepeti	30.641	102	300,40
Google Reklamları	36.338	121	300,31
Trendyol Yemek	30.056	99	303,60
Getir Yemek	27.106	90	301,18
Elektronik Posta Pazarlama	9.593	30	319,77
Toplam	195.650	640	305,70

Tablo 8 incelendiğinde, dijital analitiklerin stratejik yönetim muhasebesi entegrasyonu sonucunda, Google Reklamların en düşük müşteri edinme maliyetine sahip olduğu görülmüştür. Bu durum kanalın erişiminin, diğer kanallara kıyasla daha etkili bir kanal olduğunu göstermiştir. Böylece kanal etkili ve verimli bir maliyet performansı sergilemiş olmaktadır. Google Reklamları, online sipariş platformları takip etmektedir. Üç online sipariş platformları da hedef kitleye daha düşük bir maliyetle ulaşabilmiştir. Böylece bu üç platformun müşteri kazanmada daha başarılı olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Sosyal medya kanalları olan Instagram Hikayeleri ve Facebook reklamları dijital kanallarının, müşteri edinme maliyeti ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Bu durum, sosyal medya kanallarının reklam kazanımlarının tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya çıkarmaktadır. Elektronik Posta Pazarlama dijital kanalı en yüksek müşteri edinme maliyetine sahip olmuştur. Bu kanal düşük bütçeli bir kanal olmasına

rağmen yüksek maliyetle müşteri kazanabilmektedir. Bu kanalın da içerik hedefli bir optimizasyonla çalışılmasında fayda vardır.

Sonuç olarak, işletme dijital pazarlama stratejisine yönelik bazı stratejilerini değiştirmesi gerekmektedir. Dijital kanalların verimliliğini artırmaya yönelik yapılabilecek adımlar revize edilmeli, maliyeti yüksek olan kanallar odaklanmalı ve performansı düşük olan kanallar tekrar gözden geçirilmelidir.

SONUÇ

Günümüz dijital alanda yaşanan gelişmeler, faaliyet alanlarına bakılmaksızın tüm işletmeleri etkisi altına almaktadır. İşletmelerin organizasyon yapısı içerisinde de dijitalleşmenin yarattığı etki görülebilmektedir. Üretimden satışa, insan kaynaklarından müşteri ilişkilerine, muhasebeden finansa, dağıtımdan pazarlamaya kadar bütün bölümler, dijitalleşme ile birlikte işletme verimliliğine katkı sunmaya çabalamaktadırlar.

Çalışma, bir restoran işletmesinin dijital çerçevede yürüttüğü pazarlama faaliyetlerinin, stratejik yönetim muhasebesine entegre ederek karar mekanizmasının etkinliğini ölçmede kullanılacak bir analitik model geliştirmeyi kapsamaktadır. Bu bağlamda örneğini kendimiz oluşturduğumuz hipotetik bir uygulama üzerinden veri setleri oluşturulmuş ve hesaplamalar yapılarak, sonuçlar yorumlanmıştır. Müşteri edinme maliyeti ana teması alınarak, ilk önce dijital kanallara ait analitikler hesaplanmış ve yorumlanmıştır. Sonra ise, dijital analitikler ile stratejik yönetim muhasebesi entegre edilerek yeniden hesaplama yapılmış ve sonuçlar yorumlanmıştır.

Yapılan hesaplamalar sonucu varılan noktada, arama motoru tabanlı reklamların ve online sipariş platformlarının hedef kitleye ulaşmalarında sağladıkları maliyetlerin son derece verimli oldukları görülmektedir. Bunun yanında sosyal medya tabanlı dijital kanalların nispeten müşteriye ulaşmada yüksek maliyetle çalıştığı söylenebilir. Öte taraftan, e-posta ile pazarlama faaliyetleri en yüksek seviyedeki maliyetle müşteri kazanmaktadır. Bu durum, e-posta pazarlamanın düşük potansiyelli etkileşim durumu ile açıklanabilmektedir. Neticede dijital analitikler, stratejik yönetim muhasebesi yaklaşımıyla entegre edildiğinde, müşteri edinme maliyeti bir pazarlama ölçütü olmaktan çıkarak, işletmenin değer yaratma vasıtasına dönüşmektedir.

KAYNAKLAR

- Akar, E., ve Kayahan, C. (2010). Elektronik ticaret ve elektronik iş: uygulamalar, modeller, stratejiler.(2.baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Al Maryani M. A. H. & Sadik H. H. (2012). Strategic management accounting techniques in Romanian companies: some survey evidence. *Procedia Economics and Finance* (3), 387-396. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(12\)00169-4](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(12)00169-4)
- Bromwich, M. (1990). The case for strategic management accounting: the role of accounting information for strategy in competitive markets. *Accounting, Organizations and Society*, 15(1-2), 27-46. [https://doi.org/10.1016/0361-3682\(90\)90011-I](https://doi.org/10.1016/0361-3682(90)90011-I)
- Chaffey, D., Smith, P. R., & Smith, P. R. (2013). *eMarketing eXcellence: planning and optimizing your digital marketing*. Chennai: Butterworth-Heinemann.
- Chen, H., Chiang, R.H.L., Storey, V.C., (2012). Business intelligence and analytics: from big data to big impact. *MIS Quarterly* 36(4), 1165-1188. <https://doi.org/10.2307/41703503>
- Çatı, K., ve Koçoğlu, C.M. (2008). Müşteri sadakati ile müşteri tatmini arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 167-188.
- Dholakia, U., & Bagozzi, R. P. (2001). Consumer behavior in digital environments. *Digital marketing*, 163-200.
- Global Information,(2025). *Data Analytics Market Analysis and Forecast to 2034: Type, Product, Services, Technology, Component, Application, Deployment, End User, Functionality*. <https://www.giiresearch.com/report/gis1875692-data-analytics-market-analysis-forecast-type.html>
- International Data Group, (2016). *Idg 2016 data & analytics executive summary*. <http://www.idgenterprise.com/resource/research/tech-2016-data-analytics-research/>
- İkas, (2025). Müşteri edinme maliyeti nedir? Nasıl hesaplanır? <https://ikas.com/tr/blog/musteri-edinme-maliyeti-cac>
- Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! the challenges and opportunities of social media. *Business horizons*, 53(1), 59-68. <https://doi.org/10.16/j.bushor.2009.09.003>
- Karahasan, F. (2014). *Taşlar yerinden oynarken dijital pazarlamanın kuralları*, İstanbul: Doğan Kitap
- Lahgfield-Smith, K. (2008). Strategic management accounting: how far have we come in 25 years?. *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 21 (2), 204-228. <https://doi.org/10.1108/09513570810854400>
- Majka, M. (2024). Understanding customer acquisition cost. https://www.researchgate.net/publication/382489392_Understanding_Customer_Acquisition_Cost
- Rahuman, M. R. A. H. (2025). Strategic management accounting: a comprehensive literature review. *DBA Student, Faculty of Commerce and Management Studies* 65(1), 201-221.
- Roslender, R. & Hart, S. J. (2002). Integrating management accounting and marketing in the pursuit of competitive advantage: the case for strategic management accounting.

- Critical Perspectives on Accounting, 13(2), 255-277.
<https://doi.org/10.1006/cpac.2001.0477>
- Rotem, E. (2021). Customer Acquisition Cost (CAC) - A Management Concept Worth Knowing. <https://www.adcore.com/wp-content/uploads/2021/08/A-Management-Concept-Worth-Knowing.pdf>
- Ryan, D. (2014). Understanding digital marketing: marketing strategies for engaging the digital generation. (3rd.edition). London: Kogan Page Publishers.
- Silva-Risso, J.M., Bucklin, R.E., Morrison, D.G., (1999). A decision support system for planning manufacturers sales promotion calendars. Marketing Science 18, 274-300.
- Sisodia, R.S., (1992). Marketing information and decision support systems for services. Journal of Services Marketing 6, 51-64.
- Thieme, R.J., Song, M., Calantone, R.J., (2000). Artificial neural network decision support systems for new product development project selection. Journal of Marketing Research 37, 499-507.
- Wagner, W.P., (2017). Trends in expert system development: A longitudinal content analysis of over thirty years of expert system case studies. Expert Systems with Applications 76, 85-96.

6. BÖLÜM

GÜVENCE HİZMETLERİNE İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVENİN İNCELENMESİ

Tunç KÖSE¹
Şafak AĞDENİZ²

Giriş

Günümüzde, işletmelerin geleceğe ilişkin, çevresel, sosyal ve yönetim faaliyetlerine ilişkin veriler de işletme performansını etkilediğinden menfaat sahipleri için alacakları kararlarda sadece finansal veriler yeterli gelmemektedir. Dolayısıyla günümüzde finansal raporlama ile başlayan kurumsal raporlama anlayışında bir dönüşüm yaşanmaktadır (Çetin, 2023:5). Finansal raporlama, uzun yıllardır zorunlu olarak işletmeler tarafından belirli standartlar çerçevesinde yapılagelmektedir. Söz konusu bu raporların yetersiz hale gelmesiyle birlikte geleceğe yönelik bilgileri ve işletmelerin sürdürülebilirlik çalışmalarının da yer aldığı sürdürülebilirlik raporlaması, entegre raporlama gibi raporlamalar da yapılmaya başlanmıştır. Son yıllarda bu raporların yayınlanmasına ilişkin olarak da gerek ulusal gerekse uluslararası birçok yasal düzenleme yapılmış ve bazı işletmeler için aynı finansal raporlar gibi zorunluluk getirilmiştir.

Küresel ölçekte yaşanan krizler, şirket iflasları, hile ve dolandırıcılık olayları, işletmeler tarafından yayımlanan bu kurumsal raporlara olan güveni zedelemiş ve menfaat sahipleri nezdinde ciddi bir güven sorununu gündeme getirmiştir. Kurumsal raporlamada güvenilir bilgi sunma ihtiyacı, menfaat sahiplerinin karar alma süreçlerini doğrudan etkileyen kritik bir unsur hâline gelmiştir. Bu soruna çözüm olarak geliştirilen araçlardan biri güvence hizmetleridir. Genel anlamda güvence hizmetleri, raporlanan bilgilerin belirli

¹ Prof.Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü,
ORCID: 0000-0002-7578-4837

² Doç.Dr., Osmangazi Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Eskişehir
ORCID: 0000-0003-0373-4694

kriterler çerçevesinde bağımsız bir üçüncü taraf tarafından incelenerek doğrulanması ve böylece kullanıcıya güven verilmesini amaçlayan profesyonel hizmetlerdir. Bu kapsamda güvence, kurumsal raporlama sisteminin önemli bir bileşenidir (Çetin, 2023:115). Geleneksel olarak finansal bilgiler güvenceye tabi tutulurken, son yıllarda artan şeffaflık beklentileriyle birlikte finansal olmayan bilgilerin (ESG, sürdürülebilirlik, entegre raporlama) de güvence altına alınması gündeme gelmiştir. Bu gelişme, kurumsal raporlamada güvence kavramının kapsamını genişletmiş ve yeni standartların, uzmanlıkların ve uygulamaların gelişmesini de beraberinde getirmiştir.

Geleneksel raporlama olarak adlandırılan finansal tablolar, günümüzde bağımsız denetim firmaları tarafından denetlenmekte ve bu tabloların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluğu değerlendirilerek makul düzeyde güvence sağlanmaktadır. Ancak kurumsal raporlama alanındaki gelişmeler, sadece finansal değil, aynı zamanda sosyal, çevresel ve yönetimsel bilgileri de içeren finansal olmayan raporlamayı da öne çıkarmaktadır. Bu çerçevede, sürdürülebilirlik raporları ve entegre raporlar gibi yeni raporlama türlerinin sayısı giderek artmaktadır. Ancak bu raporlarda henüz küresel ölçekte tam anlamıyla kabul görmüş standartların yerleşmemesi, söz konusu güvence hizmetlerinin geleneksel denetim faaliyetlerinden farklılaşmasına neden olmaktadır.

Mevcut literatürde finansal raporlara verilen güvence detaylı biçimde incelenmiş olsa da, finansal olmayan raporlamaya verilen güvence henüz kurumsal bir çerçeveye tam anlamıyla oturmamış ve sınırlı düzeyde araştırılmıştır. Bu çalışmanın, her iki güvence türünü sistematik biçimde karşılaştırarak, aralarındaki farklılıkları ve benzerlikleri analiz ederek literatüre özgün bir katkı sunacağı değerlendirilmektedir. Ayrıca, sürdürülebilirlik raporlamasının artan önemi ve buna verilen güvence uygulamalarının gelişim süreci, bu konunun hem akademik hem de uygulayıcılar açısından güncelliğini ve önemini artırmaktadır.

Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümünde güvence hizmetlerine ilişkin kavramsal çerçeve ele alınarak bu alandaki yasal düzenlemelere yer verilecektir. İkinci bölümde ise, konuya ilişkin literatür taraması verilecektir. Üçüncü bölümde, finansal ve finansal olmayan raporlamaya ilişkin güvence

uygulamaları karşılaştırmalı olarak analiz edilerek benzerlikler ve farklılıklar tartışılacaktır.

Güvence Hizmetlerine İlişkin Kavramsal Çerçeve

Menfaat sahiplerinin beklentileri doğrultusunda muhasebe bilgi sistemi tarafından yayımlanan bilgiler gün geçtikçe artmaktadır. Finansal verilerin yer aldığı geleneksel finansal tabloların yanı sıra günümüzde finansal olmayan sürdürülebilirlik bilgileri gibi verilerin yer aldığı kurumsal raporlar da üretilmeye başlanmıştır. Söz konusu bu husus, verilecek güvence hizmetlerini farklılaştırmaktadır.

Güvence hizmetleri ve denetim kavramlarının birbiri yerine kullanılabilirliği görülmektedir. Ancak iki kavram arasında farklılıklar bulunmaktadır. Güvence kavramı Türk Dil Kurumu Sözlüklerinde “Bir antlaşmada taraflardan birinin sorumluluğu üzerine alması, inanca, teminat, garanti” olarak tanımlanmaktadır (www.sozluk.gov.tr). Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu (International Accounting and Auditing Standards Board-IAASB), güvenceyi, bir bilginin sorumluluğunu taşıyan tarafça sağlanan ifadelerin belirli kriterlere göre değerlendirilmesi olarak tanımlamaktadır (www.iaasb.org). Güvence hizmetleri ise, karar alıcıların alacağı kararlarda kullanacakları bilginin kalitesini artıran (Güredin, 2014:4), böylece işletme yönetiminin faaliyetlerini meşrulaştırmaya ve menfaat sahiplerine karşı hesap verebilirliği yerine getirmeye yardımcı olacak bir araç olarak ele alınmaktadır. (Çetin, 2023:65). Güvence hizmetlerini, Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (American Institute of Certified Public Accountants-AICPA), “bilgi ya da bilgi bağlamını iyileştirmek amacıyla karar vericilerin daha bilinçli ve daha iyi kararlar vermesini sağlayan, bilgi riskini azaltan, bağımsız ve profesyonel görüş bildirme hizmeti” olarak tanımlamıştır. Kısacası, güvence hizmetleri, "karar vericiler için bilgi kalitesini veya içeriğini iyileştiren bağımsız profesyonel hizmetler" olarak değerlendirilmektedir (Kesik, 2020:6). Fakat güvence hizmeti, alt dalı olan güvence denetimiyle genelde karıştırılmakta ve kavramsal olarak yanlış açıklanmaktadır.

Kavram olarak denetim ise, ekonomik faaliyetlerle ilgili beyanların önceden belirlenmiş ölçütlere uygunluk derecesini araştırmak için dışarıdan tarafsız bir biçimde kanıt toplanması, değerlendirilmesi ve sonuçların ilgili taraflara iletilmesi sürecidir (Yılcı, 2015:7). Denetim, tarihi (geçmiş)

verilerin şirketin gerçek durumunu yansıtmayı yansıtmadığı hususunun araştırılmasıdır (Aydoğan ve Ertugay, 2024:229). Bu kapsamda güvence hizmetleri, denetimi de içeren bir üst kavramdır. Her denetim bir güvence hizmeti iken; her güvence hizmeti, denetim değildir. Denetim, özellikle finansal tablolar gibi bilgilerin doğruluğunu test etmeye yönelik makul düzeyde güvence sağlarken; güvence denetimi ise; finansal olmayan raporlar (örneğin sürdürülebilirlik raporları, entegre raporlar) gibi farklı bilgi setlerine de uygulanabilir ve çoğunlukla makul veya sınırlı düzeyde güvence sağlamaktadır.

Uluslararası alanda güvence hizmetlerine ilişkin standartlar, Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (International Federation of Accountants-IFAC) bünyesinde 1978 yılında kurulan Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu (International Auditing and Assurance Standards Board-IAASB) tarafından yayınlanmaktadır. IAASB, 2023 yılında ise; Uluslararası Etik ve Denetim Vakfı (International Foundation for Ethics and Audit)'nın üyesi olmuştur. IAASB'nin temel amacı, kamu yararını koruyarak güvenilirlik ve şeffaflık sağlayan denetim ve güvence standartları oluşturmak ve bu sayede sermaye piyasalarında güven ortamını desteklemektir (www.iaasb.org). Güvence hizmetinin; üçlü taraf ilişkisi, dayanak, denetim konusu, kıstas, kanıt ve güvence raporu olmak üzere beş unsuru bulunmaktadır (Aydoğan ve Ertugay, 2024:227):

IAASB tarafından yayınlanan standartlar aşağıda verilmiştir:

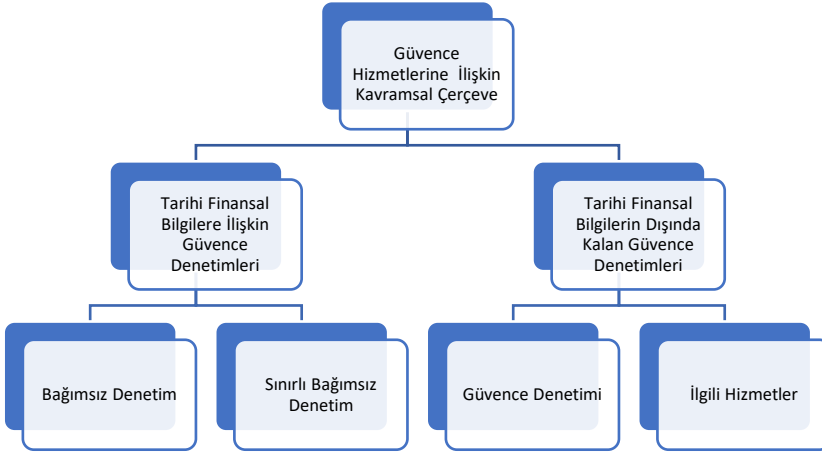
- Tarihi finansal bilgilerle ilgili denetim ve inceleme görevlerinde uygulanacak Uluslararası Denetim Standartları (ISA'lar) ve Uluslararası İnceleme Görevleri Standartları (ISRE'ler).
- Tarihsel finansal bilgilerin denetimleri veya incelemeleri dışındaki güvence görevlerinde uygulanacak Uluslararası Güvence Hizmetleri Standartları (ISAE'ler).
- İlgili hizmet görevlerinde uygulanacak İlgili Hizmetler Uluslararası Standartları (ISRS'ler).
- Yukarıdaki görev standartları kapsamına giren tüm hizmetler için uygulanacak Uluslararası Kalite Yönetimi Standartları (ISQM'ler).

IAASB standartları, ulusal denetim otoriteleri tarafından benimsenip yerleştirilmektedir. Avrupa Birliği, IFAC üyeleri, Dünya Bankası gibi pek çok kurum, IAASB standartlarının kullanımını teşvik etmektedir. Türkiye'de

bu uyumu sağlayan kurum, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK)'dur. Türkiye'deki denetim uygulamaları, KGK'nın denetim yetkisi ve gözetimi altında yürütülerek, işletmelerin paydaşlarına karşı hesap verebilirliğini artırmayı ve bilgi güvenilirliğini sağlamayı hedeflemektedir (KGK, 2012).

Güvence hizmetleri, ülkemizde farklı denetim alanlarını da kapsayacak şekilde çok geniş bir yelpazeye sahiptir. Güvence hizmetlerini, tarihi finansal bilgilere ilişkin güvence denetimleri ile tarihi finansal bilgilerin dışında kalan güvence denetimleri olmak üzere iki ana gruba ayırabiliriz. Geleneksel finansal tablolarda yer alan tarihi verilerin bağımsız denetim ve sınırlı bağımsız denetim ile güvencesi sağlanırken; tarihi finansal bilgilerin dışında kalan verilerin güvencesi güvence denetimleri ve ilgili hizmetler ile sağlanmaktadır. Güvence hizmetlerine ilişkin kavramsal çerçeve, Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Güvence Hizmetlerine İlişkin Kavramsal Çerçeve

Kaynak: Türkiye Denetim Standartları Bilgi Notu, www.kgk.gov.tr'den yararlanılarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Bağımsız Denetim ve Sınırlı Bağımsız Denetim

Finansal raporların denetimi, tarihi finansal bilgilere ilişkin güvence denetimleri kapsamında; bağımsız denetim ve sınırlı bağımsız denetim hizmetleridir.

Denetim en temel anlamıyla; bir olayın, faaliyetin, önceden belirlenmiş ölçütlere uygun olup olmadığının bağımsız kişiler tarafından kanıtlarla desteklenerek ortaya konulmasıdır. Finansal raporlara ilişkin IAASB tarafından Uluslararası Denetim Standartları (International Standards on Auditing-ISA) yayınlanmıştır. ISA'lar bağımsız denetim faaliyetlerinin nasıl yürütülmesi gerektiğine ilişkin kapsamlı kurallar bütünüdür. Bu standartlar, finansal tabloların doğruluğuna yönelik makul güvence sağlamayı hedeflemekte ve dünya genelinde denetim mesleğinde bir referans çerçevesi olarak kabul edilmektedir. Söz konusu bu standartlar Türkiye'de KGK tarafından Türkçe'ye çevrilerek Bağımsız Denetim Standartları (BDS) olarak yayınlanmıştır. Bu kapsamda bağımsız denetçiler, denetimlerini BDS'ler ile uyumlu olarak yürütmekte ve işletmelerin finansal tablolarının geçerli finansal raporlama standartlarına uygun olup olmadığını değerlendirmektedir. Finansal tablolara ilişkin bu denetimler, kamu yararını gözeten bir yaklaşımla ve yüksek düzeyde bağımsızlık ilkesi çerçevesinde gerçekleştirilmektedir (KGK, 2012).

Türkiye'de bağımsız denetim faaliyetleri, KGK tarafından yayımlanan Bağımsız Denetim Yönetmeliği ile düzenlenmektedir. Bu düzenleme, denetçilerin yetkilendirilmesi, denetim süreçlerinin yürütülmesi ve kamu yararını gözeten uygulamaların tesis edilmesi açısından temel çerçeveyi oluşturmaktadır. 26.12.2012 tarih ve 28508 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Bağımsız Denetim Yönetmeliği Finansal tabloların bağımsız denetim faaliyetinin usul ve esaslarını belirlemek üzere yapılacak bağımsız denetime, bağımsız denetim kuruluşlarına ve bağımsız denetçilere ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir. İlgili yönetmeliğin kapsamı ise, bağımsız denetime, bağımsız denetim kuruluşlarının ve bağımsız denetçilerin; yetkilendirilmelerine, sicil kayıtlarının tutulmasına, yükümlülüklerine, sorumluluklarına, bunların Kurum tarafından incelenmesine ve denetlenmesine ve bunlar hakkında uygulanacak idari yaptırımlara ilişkin usul ve esaslardır.

Yönetmelikte bağımsız denetim; “finansal tablo ve diğer finansal bilgilerin, finansal raporlama standartlarına uygunluğu ve doğruluğu hususunda, makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtlarının elde edilmesi amacıyla, denetim standartlarında öngörülen gerekli bağımsız denetim tekniklerinin uygulanarak defter, kayıt ve belgeler

üzerinden denetlenmesi ve değerlendirilerek rapora bağlanması” olarak tanımlanmaktadır (m.4/1-b).

Sınırlı bağımsız denetim ise, yıllık bağımsız denetimden farklı olarak, makul güvence sağlamak üzere tasarlanmaz. Sınırlı bağımsız denetim, tarihi finansal bilgilerin güvenilirliği açısından kullanıcılara sınırlı düzeyde bir güvence sağlamaktadır. Sınırlı bağımsız denetim, ara dönem finansal tabloların denetiminde ya da küçük işletmelerin yıllık mali tabloların denetiminde kullanılır ve bu denetimde, tüm yönetim iddialarına cevap verilmez, tüm denetim teknikleri kullanılmaz (Atabay ve Dinç, 2019:24). Sınırlı bağımsız denetim ile ilgili BDS 2410 Sınırlı Bağımsız Denetim Standardı yayınlanmıştır.

Güvence Denetimi ve İlgili Hizmetler

Güvence denetimi, GDS 3000 Tarihi Finansal Bilgilerin Bağımsız Denetimi veya Sınırlı Bağımsız Denetimi Dışındaki Güvence Denetimleri Standardında; “Sorumlu taraf dışındaki hedef kullanıcıların, denetime konu bilgiye (diğer bir ifadeyle dayanak denetim konusunun kıstaslar uygulanmak suretiyle ölçümünün veya değerlendirilmesinin bir çıktısına) ilişkin güven seviyesini artıracak şekilde tasarlanmış bir sonuç bildirmek üzere, denetçinin yeterli ve uygun kanıt elde etmeyi amaçladığı denetim” (m.12/i) olarak tanımlanmıştır.

Güvence denetimleri yalnızca finansal bilgilerle sınırlı olmayıp; karbon ayak izi doğrulaması, su tüketimi raporları, çalışan memnuniyeti göstergeleri, tedarik zinciri etik uyum raporları ve iç kontrol sistemlerinin etkinliği gibi farklı alanlarda da yürütülebilmektedir. Bu yönüyle güvence denetimleri, çok disiplinli bir yaklaşım gerektirir. Denetim ekiplerinde finansal denetçilerin yanı sıra mühendislik, çevre bilimleri veya sosyal politika alanlarında uzman kişiler de görev alabilir.

Güvence denetimini bağımsız denetimden ayıran özellikler ve güvence denetiminin unsurları beraber dikkate alındığında, söz konusu faaliyetin neticesinde verilecek olan güvencenin düzeyi önem taşımaktadır. Verilen hizmet; ister doğrulama hizmeti olsun ister doğrudan denetim olsun, yapılacak çalışma sonucunda denetçi oluşturmuş olduğu kanaati iki farklı güvence düzeyinde sunmaktadır. (Aydoğan ve Ertugay, 2024:230) Bu düzeyler aşağıdaki gibidir (m.12/i-a,b):

- **Makul güvence (reasonable assurance) denetimi:** Denetçinin, denetimin yapıldığı şartlarda, varacağı sonuca dayanak olarak güvence denetimi riskini kabul edilebilir düşük bir seviyeye indirdiği güvence denetimidir.
- **Sınırlı güvence (limited assurance) denetimi:** Uygulanan prosedürlere ve elde edilen kanıtlara dayanarak denetçinin, denetime konu bilginin önemli yanlışlık içerdiği kanaatine varmasına sebep olan herhangi bir konunun dikkatini çekip çekmediğini aktaracak biçimde bir sonuç bildirdiği güvence denetimidir. Sınırlı güvence denetiminde denetçi, sınırlı güvence denetimi riskini denetimin içinde bulunduğu şartlar altında kabul edilebilir düşük bir düzeye indirir. Bununla birlikte, bildirilen sonucun dayandığı bu risk, herhangi bir makul güvence denetimindeki güvence denetimi riskinden daha yüksektir.

Finansal olmayan verilerin ölçülebilirliği ve doğrulanabilirliği zor unsurları içerdiğinden; finansal bilgilere verilen güvence vermede kullanılan standartlar yeterli olmamakta, yeni standart ve yaklaşımları gerekli kılmaktadır (Çetin, 2023:86). Sürdürülebilirlik raporlamasına yönelik güvence denetimleri başlangıçta gönüllülük esasına dayansa da, özellikle Avrupa Birliği ülkeleri başta olmak üzere çeşitli yargı alanlarında bu denetimlerin zorunlu hâle getirilmesine yönelik yasal düzenlemeler yapılmaktadır. Bu düzenlemeler kapsamında, denetim sürecine öncelikle sınırlı güvence düzeyinde başlanmakta ve zamanla makul güvence düzeyine geçiş hedeflenmektedir. Türkiye’de de benzer bir yaklaşımla, sürdürülebilirlik raporlamasına ilişkin güvence denetimleri zorunlu hâle getirilmiş ve uygulamanın ilk aşamasında sınırlı güvence esas alınmıştır (KGK, 2024:5).

Finansal olmayan raporlamalara yönelik güvence uygulamaları için de, IAASB tarafından çalışmalar yapılmaktadır. IAASB tarafından yapılan güncel çalışmalardan biri Sürdürülebilirlik Güvence Denetim Standardı 5000 (International Standard on Sustainability Assurance 5000) taslak metninin yayınlanmasıdır. ISSA 5000, özellikle ESG göstergelerine ilişkin kanıt toplama süreçlerini detaylandırarak, denetçi sorumluluklarını sürdürülebilirlik raporlamasının doğasına uygun hale getirmeyi amaçlamaktadır.

Henüz nihai halini almadığından şu anda finansal olmayan verilerin güvence denetimi için güvence denetim standartları kullanılmaktadır. Bu standartlar aşağıda verilmiştir:

ISAE 3000, finansal olmayan bilgilerin (örneğin sürdürülebilirlik, sosyal sorumluluk, iç kontrol) güvence altına alınmasına yönelik uluslararası bir güvence standardıdır. Bu standart, hem makul hem de sınırlı güvence sağlayan denetimlere olanak tanır ve özellikle ESG raporlamasında yaygın olarak kullanılmaktadır.

ISAE 3410, sera gazı emisyonlarına ilişkin beyanların bağımsız güvence denetimine tabi tutulmasını düzenleyen özel bir standarttır. Kurumların çevresel etkilerine ilişkin şeffaflık sağlamak ve iklim risklerinin ölçülebilirliğini artırmak amacıyla geliştirilmiştir.

Söz konusu standartlar, sürdürülebilirlik raporları gibi finansal olmayan bilgilerin sınırlı veya makul güvence düzeyinde denetimini mümkün kılmaktadır. Bu standartlar KGK tarafından aşağıdaki gibi Türkçe'ye çevrilmiştir:

- GDS 3000 “Tarihi Finansal Bilgilerin Bağımsız Denetimi veya Sınırlı Bağımsız Denetimi Dışındaki Güvence Denetimleri”,
- GDS 3410 “Sera Gazı Beyanlarına İlişkin Güvence Denetimleri”

Finansal olmayan raporlamaya yönelik güvence uygulamaları ise, Türkiye’de henüz daha yeni gelişmekte olup, 17 Ocak 2025 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan düzenleme ile birlikte kurumsal düzeyde ele alınmaya başlanmıştır. Bu düzenleme, sürdürülebilirlik raporlaması yapan işletmelerin denetim süreçlerini belirli ilkelere bağlamayı ve bu tür raporların güvenilirliğini artırmayı amaçlamaktadır. Ancak, bu alanda uygulanacak spesifik denetim standartları açıkça tanımlanmamış olup, uluslararası alanda yaygın olarak kullanılan ISAE 3000 gibi standartların referans alınabileceği değerlendirilmektedir. Sürdürülebilirlik Denetimi Yönetmeliği 17.01.2025 tarih ve 32785 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. Yönetmeliğin amacı sürdürülebilirlik denetimine, sürdürülebilirlik alanında faaliyette bulunacak bağımsız denetim kuruluşları ve bağımsız denetçilere ilişkin usul ve esasları düzenlemek olarak belirtilmiştir. Kapsamı ise, sürdürülebilirlik denetimine, sürdürülebilirlik alanında faaliyette bulunacak bağımsız denetim kuruluşlarının ve bağımsız denetçilerin yetkilendirilmelerine, sicil kayıtlarının

tutulmasına, yükümlülüklerine, sorumluluklarına, bunların Kurum tarafından incelenmesine, denetlenmesine ve bunlar hakkında uygulanacak idari yaptırımlara ilişkin usul ve esaslardır.

Güvence denetimleri dışında kalan ilgili hizmetlere ilişkin olarak; IAASB, Uluslararası İlgili Hizmetler Standartları (ISRS) 4000-4699 'nı yayımlamıştır. Burada denetçinin verdiği hizmetin ilgili kullanıcılara makul veya sınırlı düzeyde güvence vermek gibi bir amacı yoktur. Bu hizmetler, güvence sağlamamakla birlikte bilgi kullanıcılarına karar alma süreçlerinde destek olmayı amaçlar. ISRS 4400 (Mutabık Kalınan Prosedürler) kapsamında, denetçi belirli testleri uygular ve yalnızca bulguları raporlar; herhangi bir görüş bildirmez. ISRS 4410 (Finansal Bilgi Derleme Hizmeti) ise, işletmenin sağladığı veriler üzerinden finansal bilgi setlerinin derlenmesini içerir. Bu hizmetlerde güvence ifadesi yer almaz ancak raporlama sürecinin güvenilirliğine katkı sağlar.

Literatür Taraması

Konu ile ilgili yapılacak literatür taraması iki başlık altında yapılandırılmıştır. Birinci başlık altında finansal olmayan raporlama güvencesine ilişkin literatür, ikinci başlık altında ise, bu alandaki karşılaştırmalı çalışmalara ilişkin literatür verilmiştir.

İlk başlıkta ele alınan konu sürdürülebilirlik raporlamasında yaşanan güncel düzenlemelere paralel olarak son yıllarda özellikle üzerinde çalışılan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Widiyati ve Hendra (2025) çalışmalarında; sürdürülebilirlik raporlamasında güvence standartlarının uygulanmasına dair zorlukları ve fırsatları ele almaktadır. Çalışmada, güvence standartlarının uygulanmasında karşılaşılan başlıca zorluklar ve bu sürecin getirdiği fırsatlar detaylı bir şekilde analiz edilmektedir. Zorluklar arasında, standartların karmaşıklığı, uygulama maliyetleri ve uzmanlık eksikliği gibi faktörler öne çıkarken; fırsatlar arasında ise, paydaş güveninin artması, sürdürülebilirlik performansının iyileştirilmesi ve kurumsal itibarın güçlendirilmesi bulunmaktadır.

Benzer bir çalışma Muzira ve Masara (2025) tarafından yapılmıştır. Çalışmada, Zimbabve'de faaliyet gösteren dört büyük denetim firmasındaki uygulayıcıların görüşlerine dayanarak, güvence hizmetlerinin uygulamada karşılaştığı zorluklar (ölçülemeyen göstergeler, uzmanlık eksikliği,

bağımsızlık tehditleri) ve fırsatlar (artan denetim kapsamı, itibarı artırma, gelir çeşitlendirme) ortaya konmuştur.

Costea ve Hategan (2025), Romanya örneği üzerinden sürdürülebilirlik raporlaması ve güvence uygulamalarının güncel eğilimlerini ele aldıkları çalışmada, şirketlerin ESG konularına yönelik raporlama pratikleri ile bağımsız sınırlı güvence süreçlerini analiz etmektedir. Çalışma kapsamında; farklı sektörlerden dört büyük şirketin (OMV Petrom, Kaufland, Transilvania Bank ve Coca-Cola HBC Romania) sürdürülebilirlik raporları ve bu raporlara ilişkin sınırlı güvence raporları incelenmiştir. Bulgular, şirketlerin Avrupa Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları (ESRS) doğrultusunda raporlarını uyarladıklarını ve güvence sağlayıcıların genellikle ISAE 3000 standardına dayalı prosedürlerle sınırlı güvence verdiklerini göstermektedir.

Dachevski ve Ackers (2025), Avrupa'daki denetçilerin sürdürülebilirlik raporlaması ve güvence uygulamalarına olan aşinalık düzeylerini araştırdıkları çalışmada, büyük denetim firmaları ile küçük ve orta ölçekli yerel firmalar arasında belirgin farklar olduğunu ortaya koymaktadır. Ampirik bulgular, büyük ve uluslararası denetim ağlarına bağlı firmalarda görev yapan denetçilerin, sürdürülebilirlik raporlaması ve güvence standartlarına daha fazla aşinalık gösterdiğini ve bu kurumların daha sık olarak sürdürülebilirlik hizmetleri sunduklarını göstermektedir.

Çetin (2023) entegre raporlamanın güvence denetimini ele aldığı çalışmada; nitel araştırma yöntemi kullanarak entegre raporlamaya yönelik bağımsız güvence ile ilgili durum tespiti yapmıştır.

Sağlar ve Tanrısinatapan (2024) çalışmalarında, sürdürülebilirlik raporlamasında güvence denetim sürecini ele almışlardır. Çalışmada sürdürülebilirlik raporlarının güvence denetimleri ve bu süreçteki yasal düzenlemeler ile güvence denetimi faaliyet süreci açıklanmaktadır. Çalışmada ayrıca sürdürülebilirlik denetimi güvence raporları örneklerine de yer verilmiştir.

Vardar ve Anadolu (2024) ise, çalışmalarında BİST 100 endeksinde yer alan şirketlerin 2023 yılına ait sürdürülebilirlik raporlama uygulamaları incelenmiştir. Yazarlar BİST 100 endeksinde işlem gören şirketlerin 28'inin güvence denetimi hizmeti aldığını, 28 şirketin tamamının çevresel performanslarına ilişkin seçilmiş bilgilerinin güvence denetiminden geçtiğini,

bunu sosyal performansın takip ettiği ve en az güvence denetiminden geçen seçilmiş bilgilerin ekonomik performans ile ilgili olduğunu tespit etmişlerdir.

Bu çalışma ile benzer çalışmalara da rastlanılmıştır. Dinç ve Atabay (2016), Türkiye’de henüz gelişmekte olan bir alan olan güvence denetimi kavramını, bu alana özgü standartları ve süreci sistematik olarak incelemiştir. Çalışma, güvence denetiminin bağımsız ve sınırlı denetimden ayrılan yönlerini ele alarak, bu hizmetlerin finansal olmayan bilgi setlerinin güvenilirliğini artırmak amacıyla nasıl uygulandığını açıklamaktadır.

Bu çalışma ile benzer bir çalışma Atabay ve Dinç (2019) tarafından yapılmıştır. Yazarlar çalışmalarında Türkiye Denetim Standartlarında yer alan denetim türlerini açıklayarak karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Bu çalışmada ise sürdürülebilirlik raporlarının denetimine yönelik oluşturulan Sürdürülebilirlik Raporlaması Yönetmeliği ele alınarak Bağımsız Denetim Yönetmeliği ile benzerlik ve farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Finansal ve Finansal Olmayan Güvence Hizmetlerinin Karşılaştırılması

Finansal ve finansal olmayan raporlamaya yönelik güvence uygulamaları, yalnızca uluslararası standartlar çerçevesinde değil, aynı zamanda ulusal mevzuat temelinde de şekillenmektedir. Türkiye’de finansal raporlamaya ilişkin güvence uygulamaları, KGK tarafından yayımlanan Bağımsız Denetim Yönetmeliği ile düzenlenmektedir. Bu yönetmelik kapsamında, finansal tabloların Türkiye Finansal Raporlama Standartları’na (TFRS) uygunluğu Uluslararası Denetim Standartları (ISA) çerçevesinde denetlenmekte ve işletmelere makul düzeyde güvence sağlanmaktadır.

Bu çalışmada; Bağımsız Denetim Yönetmeliği (BDY) ve Sürdürülebilirlik Denetimi Yönetmeliği (SDY) karşılaştırmalı olarak belirlenen yedi başlık altında doküman inceleme yoluyla incelenmiştir. Belirlenen başlıklar aşağıdaki gibidir:

- Genel amaç ve kapsam,
- Denetim türü ve güvence seviyesi,
- Yetkilendirme ve sicil,
- Denetim süreci ve raporlama,
- Denetim ekipleri ve organizasyon,
- Uygulama alanı ve zorunluluk,
- Kavramsal ve uygulamalı farklılıklar.

Tablo 1. Genel amaç ve Kapsam Bakımından Karşılaştırma

Kriter	Bağımsız Denetim Yönetmeliği	Sürdürülebilirlik Denetimi Yönetmeliği
Amaç	Finansal tablo ve diğer finansal bilgilerin denetim esasları düzenlenmektedir.	Sürdürülebilirlik raporlarının denetim esasları düzenlenmektedir.
Düzenleyici Kurum	KGK	KGK
Kapsam	TTK, 660 sayılı KHK ve diğer mevzuat uyarınca yapılacak bağımsız denetimler	TSRS kapsamında sürdürülebilirlik raporlarının güvence denetimi
Dayanak	6102 sayılı TTK & 660 sayılı KHK	660 sayılı KHK & TSRS düzenlemeleri

Tablo 1’de görüleceği üzere BDY’nin temel amacı, işletmelerin finansal tablolarının denetimi iken SDY’nde işletmelerin yayınladıkları sürdürülebilirlik raporlarının denetimi temel amaçtır. Her iki denetim türünde de yasal mevzuat KGK tarafından hazırlanmaktadır. Finansal denetimde amaç, finansal tabloların gerçeği doğru ve dürüst bir biçimde yansıtıp yansıtmadığını değerlendirmektir. Sürdürülebilirlik veya ESG denetimlerinde ise amaç, işletmenin çevresel, sosyal ve yönetim performansına ilişkin beyanlarının doğruluğunu belirlemektir. Bu farklılık, kullanılan kanıt türlerine de yansır: finansal denetimde kanıtlar ağırlıklı olarak muhasebe kayıtlarından elde edilirken, sürdürülebilirlik denetiminde enerji tüketim raporları, karbon emisyon ölçümleri veya tedarikçi değerlendirmeleri gibi nicel ve nitel veriler kullanılır.

Tablo 2. Denetim Türü ve Güvence Seviyesi

Kriter	Bağımsız Denetim Yönetmeliği	Sürdürülebilirlik Denetimi Yönetmeliği
Denetim Türü	Finansal tablo denetimi	Sürdürülebilirlik raporu denetimi
Güvence Seviyesi	Makul güvence	Makul veya sınırlı
Denetim Ölçütü	GKGMİ, TFRS ve ilgili mevzuat yapılacak bağımsız denetimler	TSRS ve ilgili mevzuat r
Standart	Türkiye Denetim Standartları	Sürdürülebilirlik Güvence Denetimi Standartları

Güvence hizmetleri; makul güvence (örneğin finansal tablo denetimi) ve sınırlı güvence (örneğin sürdürülebilirlik raporlaması güvencesi) olmak üzere iki düzeyde sunulabilir. Her iki güvence türü de kullanıcıların bilgiye duyduğu güveni artırmakla birlikte, kapsadıkları alanlar, uygulama yöntemleri ve denetim derinliği bakımından farklılık gösterir. SDY’de güvence seviyesi genellikle sınırlı güvence ile sınırlı kalırken; BDY daha çok makul güvence sağlamayı esas almaktadır. Bunun temel nedeni, finansal olmayan bilgilerin ölçümünde belirsizliklerin fazla olması ve denetim kanıtlarının standardize edilmesinin güçlüğüdür. Bu, finansal olmayan bilgilerin doğrulanmasında sınırlı test ve analiz anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, ISSA 5000 standardı, sürdürülebilirlik güvencesinin metodolojik temellerini güçlendirerek bu zayıflığı gidermeyi hedeflemektedir.

Tablo 3. Yetkilendirme ve Sicil

Kriter	Bağımsız Denetim Yönetmeliği	Sürdürülebilirlik Denetimi Yönetmeliği
Yetkilendirme	Denetçi ve denetim kuruluşları KGK tarafından yetkilendirilir.	Denetçi ve kuruluşun ayrıca sürdürülebilirlik alanında yetki alması gerekir.
Sicil	Bağımsız Denetim Resmi Sicili	Sicilde ayrıca sürdürülebilirlik yetkisi belirtilir.
Denetçi Şartları	BD belgesi, sınav ve mesleki deneyim	BD belgesi + Sürdürülebilirlik denetçiliği sınavı + 8 ay uygulamalı eğitim

Tablo 3 incelendiğinde, sürdürülebilirlik denetçiliğinin bağımsız denetimden daha ileri bir uzmanlık gerektirdiği görülmektedir. KGK, sürdürülebilirlik denetçiliği için ek sertifikasyon ve uygulamalı eğitim şartı aramaktadır. SDY, BDY'nin üzerine kurulu bir uzmanlaşma yapısıdır. Sürdürülebilirlik denetçisi olabilmek için hem bağımsız denetçi olmak hem de alan yeterliliğini sağlamak gerekmektedir.

Tablo 4. Denetim Süreci ve Raporlama

	Bağımsız Denetim Yönetmeliği	Sürdürülebilirlik Denetimi Yönetmeliği
Denetim Kanıtı	Finansal kayıtlardan ve belgelerden elde edilen uygun kanıt	ESG, çevresel ve sosyal veriler gibi finansal olmayan bilgilerden elde edilen kanıt
Denetim Raporu	Denetçi görüşü içeren bağımsız denetim raporu	TDS'ye uygun sürdürülebilirlik güvence raporu

Denetim süreci bakımından sürdürülebilirlik denetimleri, finansal olmayan kanıtlara dayanır. Rapor formatı uluslararası güvence standartlarına uygun olmakla birlikte, kapsam açısından daha sınırlıdır.

Tablo 5. Denetim Ekipleri ve Organizasyon

	Bağımsız Denetim Yönetmeliği	Sürdürülebilirlik Denetimi Yönetmeliği
Ekip Yapısı	Enaz bir sorumlu denetçi	En az üç denetçi: biri sorumlu denetçi ve en az birer yedek denetçi
Uzman Kullanımı	Denetçi görüşü içeren bağımsız denetim raporu	Teknik uzman (ör. çevre mühendisi) destek verebilir ama karar veremez
Ekip Nitelikleri	TDS ve etik uygunluğu	TDS, TSRS ve sürdürülebilirlik bilgisi zorunlu

SDY, ESG alanlarındaki uzmanlık bilgisine daha çok ihtiyaç duyar. Bu nedenle teknik danışmanların destekleyici ancak denetimden sorumlu olmayan rolleri tanımlanmıştır. Sürdürülebilirlik denetimleri, multidisipliner ekipler gerektirir. Finansal denetimlerde finansal raporlama ve muhasebe uzmanlığı öne çıkarken, sürdürülebilirlik denetimlerinde çevre mühendisleri,

veri analistleri veya sosyal uzmanlar gibi çok disiplinli kadrolara ihtiyaç duyulur. Bu durum, güvence sürecinin yalnızca teknik bir değerlendirme değil, aynı zamanda stratejik bir analiz gerektirdiğini göstermektedir.

Tablo 6. Uygulama Alanı ve Zorunluluk

	Bağımsız Denetim Yönetmeliği	Sürdürülebilirlik Denetimi Yönetmeliği
Zorunlu uygulama	Belirli büyüklükteki işletmelerde zorunlu.	Kademeli geçişle büyük şirketlerden başlamak üzere zorunlu hale gelmektedir.
İhtiyari denetim	Mümkün	Mümkün

Her iki yönetmelik de zorunlu uygulama alanı açısından benzer bir yapıdadır. Ancak sürdürülebilirlik denetimi kademeli olarak zorunlu hale gelmekte, başlangıçta büyük ölçekli işletmeler hedeflenmektedir.

Tablo 7. Kavramsal ve Uygulamalı Farklar

	Bağımsız Denetim Yönetmeliği	Sürdürülebilirlik Denetimi Yönetmeliği
Odak alanı	Finansal bilgi	Finansal olmayan bilgi
Standardizasyon	TMS, TFRS	TSRS
Uluslararası dayanak	IAASB	IAASB
Gelişim aşaması	Yerleşik ve kurumsallaşmış	Yeni gelişen sürdürülebilirlik güvencesi ekosistemi

Tablo 7, finansal ve finansal olmayan güvence uygulamalarının uygunluk düzeyindeki farkı göstermektedir. Bağımsız denetim köklü bir uygulama iken, sürdürülebilirlik denetimi dinamik bir gelişim sürecindedir. ISSA 5000 standardı bu süreci uluslararası düzeyde şekillendirmektedir.

Finansal ve finansal olmayan güvence hizmetleri, temelde işletmelerin paydaşlarına sundukları bilgilerin güvenilirliğini artırmayı amaçlarsa da, kapsam, yöntem, ölçüt ve güvence düzeyi açısından önemli farklılıklar taşımaktadır. Finansal denetim, uzun yıllardır yerleşmiş standartlara (ISA'lar, BDS'ler) ve net ölçütlere (TFRS, TMS) dayanırken, finansal olmayan denetimler henüz gelişme aşamasında olup ölçüt çeşitliliği (GRI, SASB, IFRS

S1–S2, TSRS) nedeniyle uygulama birliği tam olarak sağlanamamıştır. Sonuç olarak finansal ve finansal olmayan güvence hizmetleri birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Finansal güvence geçmiş performansa ışık tutarken, sürdürülebilirlik güvencesi geleceğe dönük risklerin yönetilmesini destekler. Kurumsal raporlama bütünlüğü ancak her iki güvence türünün birlikte uygulanmasıyla sağlanabilir.

SONUÇ

Bu çalışma, kurumsal raporlama sisteminde giderek artan çeşitlilik ve şeffaflık talepleri doğrultusunda, finansal ve finansal olmayan raporlamalara yönelik güvence uygulamalarını karşılaştırmalı bir bakış açısıyla ele almıştır. Özellikle bağımsız denetim ve sürdürülebilirlik denetimi uygulamaları, hem kapsam hem dayanak standartları hem de uygulama süreçleri bakımından farklılık göstermektedir. Bağımsız denetim, uzun yıllardır kurumsallaşmış yapısıyla finansal bilgilere yüksek düzeyde güvence sağlarken; sürdürülebilirlik denetimi henüz gelişmekte olan bir alan olarak sınırlı güvence düzeyinde uygulanmakta ve standardizasyon açısından daha esnek bir yapı sergilemektedir.

Çalışma kapsamında analiz edilen Bağımsız Denetim Yönetmeliği (2012) ile Sürdürülebilirlik Denetimi Yönetmeliği (2025), hem denetim türü hem de yetkilendirme ve uygulama süreçleri açısından benzer gözetim mekanizmalarına sahip olmakla birlikte, içerik bakımından farklı uzmanlıkları ve değerlendirme ölçütlerini zorunlu kılmaktadır. Sürdürülebilirlik denetiminde çevresel ve sosyal göstergelerin ölçülebilirliği, doğrulanabilirliği ve nesnelliği konusundaki sınırlılıklar, bu denetim türünü finansal denetimden ayıran en belirgin unsurlardan biridir.

Güvence türleri açısından bakıldığında; bağımsız denetim faaliyetlerinin genellikle makul güvence düzeyinde yürütüldüğü, buna karşın sürdürülebilirlik raporlamasına yönelik denetimlerin büyük ölçüde sınırlı güvence ile sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu fark, sadece denetim prosedürlerinin yoğunluğu açısından değil, aynı zamanda denetim çıktılarının kullanıcılar nezdindeki algısı bakımından da önemlidir.

Türkiye’de KGK’nın her iki yönetmelikte de düzenleyici ve yetkilendirici bir otorite olarak rol alması, güvence hizmetlerinde kurumsal bütünlüğün sağlanması açısından önemlidir. Özellikle sürdürülebilirlik denetimi gibi yeni gelişen alanlarda denetçilerin alan bilgisi, etik yeterliliği ve uygulama

deneyimi bakımından desteklenmesi gerekmektedir. Sürdürülebilirlik raporlamasının ulusal ve uluslararası düzeyde zorunlu hale gelmesiyle birlikte, bu alandaki güvence hizmetlerine duyulan ihtiyaç artacak; buna paralel olarak, standartların detaylandırılması, denetçilerin eğitimi ve uygulama rehberlerinin geliştirilmesi gibi alanlarda politikalar üretilmesi gerekecektir.

Sonuç olarak, finansal ve finansal olmayan raporlamalara ilişkin güvence uygulamaları birbirini tamamlayıcı niteliktedir ve kurumsal şeffaflığın güçlenmesi açısından birlikte ele alınmalıdır. Bu bağlamda gelecekte, her iki güvence türünü entegre şekilde ele alan denetim modellerinin geliştirilmesi; hem sermaye piyasalarının güvenli işleyişi hem de işletmelerin sürdürülebilir değer yaratma kabiliyetlerinin objektif biçimde değerlendirilmesi açısından kritik öneme sahiptir.

Bu çalışmada ulaşılan bulgular, finansal ve finansal olmayan raporlamalara yönelik güvence uygulamaları arasında hem yapısal hem de işlevsel farklılıklar bulunduğunu göstermektedir. Denetim süreci, raporlama formatı, kullanılan standartlar ve güvence düzeyleri açısından ortaya çıkan bu farklılıklar, denetim hizmetlerinin artık sadece finansal bilgiyle sınırlı olmadığını; kurumsal sürdürülebilirliğin de denetim kapsamına girdiğini göstermektedir. Bu bağlamda, kurumsal raporlama anlayışının finansal odaklı yaklaşımdan entegre değer yaratımına yöneldiği bir dönüşüm yaşanmaktadır.

Sürdürülebilirlik raporlaması denetiminde kullanılan standartların (örneğin ISAE 3000) henüz tüm paydaşlar tarafından yeterince benimsenmemiş olması, denetçilerin finansal olmayan göstergelere ilişkin ölçüm ve değerlendirme konusunda sınırlı deneyime sahip olmaları ve ESG göstergelerinin bazı durumlarda nesnel ölçüm araçlarından yoksun olması, güvence denetiminin kurumsallaşmasını geciktiren temel faktörler olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, güvence raporlarının bilgi kullanıcıları nezdinde finansal denetim raporları kadar güçlü bir güvenilirlik düzeyi sunamamasına neden olabilmektedir.

KAYNAKLAR

- Atabay, E. ve Dinç, E. (2019). Türkiye Denetim Standartlarında Adı Geçen Denetim Türlerinin Genel Yapı Açısından Karşılaştırılması. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 57, 19-36.
- Aydoğan, G. ve Ertugay, E. (2024). Güvence denetimi ve hukuki altyapısı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 79(2), 223-250.
- Costea, I.-D., ve Hategan, C.-D. (2025). Adapting to ESG trends: sustainability reporting and assurance practices in Romania. *Journal of Financial Studies*, 18, 73-90. <https://www.researchgate.net/publication/388019115>
- Çetin, C. (2023). *Güvence sağlama bağlamında yeni raporlama modellerinin denetimi değişim ve dönüşümler*. İstanbul:Nobel Yayınevi.
- Dachevski, D., ve Ackers, B. (2025). Sustainability reporting and assurance: A new challenge for the audit profession in Europe. *Audit Financiar*, 23(1), 116-140. <https://doi.org/10.20869/AUDITF/2025/177/001>
- Dinç, E., ve Atabay, E. (2016). Güvence denetim standartları ve güvence denetim süreci. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(5), 1527-1541. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduiibfd/issue/53164/706413>
- Güredin, E. (2014). *Denetim ve güvence hizmetleri*, 14.Baskı, İstanbul:Türkmen Kitabevi.
- Kesik, M.F (2020). *Bağımsız denetim ve vergi denetiminin güvence hizmetleri yönüyle karşılaştırılması ve birlikte üstlenilmesi durumunun değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe ve Denetim Yüksek Lisans Programı, İstanbul.
- KGK. 2024. <https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/Surdurulebilirlik/Genel%20Bilgilendirme.pdf>. Erişim Tarihi: 04.07.2025
- KGK (2014). Bağımsız Denetim Yönetmeliği. Resmî Gazete, 26 Aralık 2012, Sayı: 28509. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=16907&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- Muzira, D. R., & Masara, E. (2025). Opportunities and challenges of assurance on non-financial reporting: Perspective prior to ISSA 5000. *International Journal of Auditing and Accounting Studies*, 7(1), 93-109. <https://doi.org/10.47509/IJAAS.2025.v07i01.04>
- Sağlar, J. ve Tanrısinatapan, B. (2024). Sürdürülebilirlik raporlamasında güvence denetim süreci. Prof.Dr.Tunç Köse, Doç.Dr.Şafak Ağdeniz, *Muhasebe Ekseninde Sürdürülebilirlik Raporlaması* içinde (267-297). Ankara:Gazikitabevi.
- T.C. Resmî Gazete (2025). Sürdürülebilirlik Raporlaması ve Güvencesi Hakkında Tebliğ. 17 Ocak 2025, Sayı: 32432. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2025/01/20250117-19.htm>
- Vardar, G.Ç. ve Anadolu, Z. (2014). Sürdürülebilirlik ve denetim:BİST 100 endeksinde işlem gören şirketlerin sürdürülebilirlik raporlarının güvence denetimine ilişkin bir analiz. Prof.Dr.Tunç Köse, Doç.Dr.Şafak Ağdeniz, *Muhasebe Ekseninde Sürdürülebilirlik Raporlaması* içinde (365-390). Ankara:Gazikitabevi.
- Yılanıcı, F. M. (2015). *İç denetim ve iç kontrol değerlendirme rehberi*. Ankara:Detay Yayıncılık

Widiyati, D., & Hendra, L. (2024). Enhancing the credibility of sustainability reporting: Challenges and opportunities for implementing assurance standards. *Jurnal Revenue: Jurnal Ilmiah Akuntansi*, 5(2), 1956–1963. <https://doi.org/10.46306/rev.v5i2.767>
www.sozluk.gov.tr
www.iaasb.org

7. BÖLÜM

YÜKSEK KALİTELİ KAZANÇLAR YATIRIMLARI ARTIRIR MI? TÜRKİYE PİYASASI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Azize KAHRAMANI KOÇ¹
Selçuk TAZEGÜL²

1. GİRİŞ

Muhasebe bilgi sisteminin önemli bir ürünü olan kazanç kalitesi geniş bir anlama ve birçok etkiye sahiptir (Dastgir vd., 2012: 1). Muhasebede kazanç kalitesi, genel olarak raporlanmış kazançların makul olup olmadığını göstermektedir. Bir işletmenin kazançlarının hangi düzeyde “*tekrarlanabilir, kontrol edilebilir ve güvenilir*” olduğunu ifade etmektedir (Radzi vd., 2011: 235). En genel tanımıyla kazanç kalitesi, gelecekte elde edilebilecek kazançları tahmin etmede raporlanan kazançların faydası ve firmaların kazançlarının doğru bir şekilde yansıtılmasında raporlanan kazançların kabiliyeti olarak ifade edilmektedir (Sakarya & Koçak, 2016: 734).

Kazanç kalitesi, finansal raporlama sistemlerinin en önemli özelliklerinden biri olarak (Mojtahedi, 2013: 536) kökleri muhasebenin yargısal doğasına dayanmaktadır (Radzi vd., 2011: 235). Kazanç kalitesi, işletmelerin bilgi asimetrisini minimum düzeye indirerek finans piyasalarını gelişim sürecini desteklemede önemli bir faktör olup (Dang vd., 2020b: 63), doğru kazançların raporlara yansıtılmasını ifade etmektedir (Türkoğlu vd., 2022: 726). Dechow vd., (2010) kazanç kalitesini, bilgi sunumunun kalitesi ile birlikte genel finansal raporlama kalitesinin bileşenlerinden biri olarak tanımlamışlardır. Ayrıca yüksek kaliteli bilginin karar vermede faydalı olduğunu ve ekonomik gerçekliği doğru bir şekilde yansıttığını ifade etmişlerdir.

¹ Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, ORCID: 0000-0001-9340-7667

² Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Elektronik Ticaret ve Yönetimi Bölümü, ORCID: 0000-0001-9455-006x

Kazançların işlevine ilişkin temel varsayımlarında ortaya çıkan farklılıklar kazançların niteliklerini “muhasabe tabanlı” veya “piyasa tabanlı” olarak iki sınıfa ayırmaktadır. Tahakkuk kalitesi, süreklilik, öngörülebilirlik ve akıcılık “muhasabe tabanlı” ölçüt olarak belirlenmektedir. Söz konusu bu nitelikler nakit ya da kazançların kendisini referans olarak almakta ve sadece muhasabe bilgilerini baz alarak ölçümlenmektedir. Ayrıca değer uygunluğu, zamanındalık ve muhafazakârlık nitelikleri ise “piyasa tabanlı” olarak sınıflandırılmaktadır. Bu nitelikler ise getirileri veya fiyatları ölçümde referans yapı olarak esas almaktadırlar. Dolayısıyla bu niteliklerin ölçülmesi, piyasa fiyatları ile muhasabe kazançları ya da piyasa getirileri arasındaki tahmin edilen ilişkiye dayanmaktadır (Francis vd., 2004: 969).

Alqam vd., (2022) kazanç kalitesinin bir işletmenin finansal raporlarında değerinin ne kadar şeffaf bir şekilde açıklandığının önemli bir göstergesi olduğunu vurgulamışlardır. Natasha & Bangun (2020) kazanç kalitesini bir işletmenin finansal bilgi kalitesinin önemli ölçütlerinden biri olarak tanımlamışlardır. Azarifar & Ayanoglu (2020) kazanç kalitesinin incelenmesinin hem mevcut gelir hem de gelecek için beklentiler açısından finansal tablo kullanıcıların karar vermesinde faydalı olacağına dikkat çekmişlerdir. Dang vd., (2020b) kazanç kalitesini, işletmelerin mevcut kârlılık seviyesini veya gelecekte hedeflediği kâr artışına erişebilme olasılığı olarak ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda işletmenin hisse senedinin değerini hem hisse başına kârına hem de gelecekteki performans beklentilerine ve kazançlara yönelik güvenilirlik beklentilerine bağlı olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Abdesslem vd., (2025) yüksek kaliteli kazançların, işletmelerin mevcut durumunu doğru bir şekilde yansıtan, tahmin edilebilir, kalıcı ve karar alma aşamalarında önemli olan kazançlar olarak ifade etmişlerdir. Dechow & Schrand (2004) daha yüksek kazanç sürekliliğinin ancak kazançların işletmelerin dönem içindeki gerçek cari performansını yansıttığı ve bu performansın gelecek dönemlerde de süreklilik sağladığı durumda kazanç kalitesi için anlamlı bir tanım olduğu söylenebilir. Boachie ve Mensah (2022) yüksek kaliteli kazançların uzun vadeli yatırımcıların dikkatini çektiğini, düşük kaliteli kazançların ise işletmeler için finansal istikrarsızlığın olduğunu gösterdiğini ifade etmişlerdir.

Dang vd., (2020b) kazanç kalitesinin öngörülebilir ve beyan edilen kârların bir temsili olduğunu, ayrıca beyan edilen kârların finansal

kullanıcıların sağlam ve doğru ekonomik kararlar almalarında yarar sağlayacağına dikkat çekmişlerdir. Amin & Firmansyah (2023) kazanç kalitesinin yatırımcıların yatırım kararlarını etkilediğini, yatırımcılar yüksek kazanç kalitesine sahip işletmelerin yatırımlarını korumasını beklediklerini ifade etmişlerdir. Alrobai vd., (2025) kazanç kalitesini piyasa verimliliğini ve yatırımcı güvenini etkileyen temel bir faktör olduğunu ifade etmişlerdir. Dolayısıyla hem ulusal hem de uluslararası yatırımcıların dikkatini mevcut piyasaya çekebilmek için yüksek kaliteli kazanç raporlamasının gerekliliğini savunmuşlardır.

Böylece yüksek kazanç kalitesinin yüksek sabit yatırımları da doğuracağı düşüncesiyle yapılan bu çalışmada, kazanç kalitesi ve firma yatırımları ilişkisi incelenmektedir. Bu açıdan Türkiye’de kazanç kalitesinin yatırımlar üzerindeki dönüştürücü etkisinin incelenmesi konusunda literatürdeki bir boşluğun doldurulması amaçlanmaktadır. Çalışma, bu ilişkiyi destekleyen araştırmaların incelendiği ikinci bölüm, araştırmanın tasarımının ortaya konulduğu üçüncü bölüm, araştırma bulgularını açıklayan dördüncü bölüm ve son olarak elde edilen bulguların değerlendirildiği beşinci bölümden oluşmaktadır.

2. LİTERATÜR İNCELENMESİ VE HİPOTEZ OLUŞTURULMASI

Sales vd., (2015) çalışmada Tahran Menkul Kıymetler Borsası’nda işlem gören işletmelerin 2007-2013 yılları arasındaki verileri kullanılarak yönetim yeteneğinin kazanç kalitesi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Sonuçlara göre, yönetim yeteneğinin kazanç kalitesi üzerinde olumlu etkisi olduğu belirlenmiştir.

Sakarya & Koçak (2016) çalışmada İSO 500 listesinde olup ve aynı zamanda BIST’te işlem gören işletmelerin 2006-2013 yılları arasındaki verileri kullanılarak çoklu regresyon yöntemi ile kazanç yönetimi ve kazanç kalitesi ile işletmelerin finansal performansı arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bulgular, BIST’te kazanç yönetiminin olduğunu ortaya koymuştur.

Cherkasova & Rasadi (2017) tarafından yapılmış çalışmada, 2010-2015 yıllarında Doğu Avrupa’dan 7546 şirketin verileri kullanılarak kazanç kalitesi ve yatırım verimliliği arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara

göre, daha yüksek bir kazanç kalitesinin hem aşırı hem de yetersiz yatırım sorunlarını hafiflettiği belirlenmiştir.

Warrad (2017) çalışmada Amman Borsası'nda işlem gören İslami Bankaların 2011-2015 yılları arasındaki verileri kullanılarak kaldıracın ve varlık getirisinin kazanç kalitesi üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Elde edilen bulgular hem kaldıracın hem de varlık getirisinin kazanç kalitesi üzerinde önemli bir etkisi olduğunu göstermiştir.

Azarıfar ve Ayanoğlu (2020) araştırmada BIST 100'de işlem gören şirketlerin 2009-2018 yılları arasındaki veriler kullanılarak panel veri analizi ile aracılığıyla koşullu ve koşulsuz muhafazakârlığın kazanç kalitesi üzerindeki etkisi incelenmiş ve istatistiksel olarak anlamlı negatif ilişki tespit edilmiştir.

Dang vd., (2020a) tarafından yapılmış çalışmada 2008-2018 yıllarındaki veriler kullanılarak Vietnam borsasında işlem gören şirketlerin kurumsal yönetim ve kazanç kalitesinin firma değeri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Elde edilen bulgular kurumsal yönetim ve kazanç kalitesinin şirketlerin firma değeri üzerinde doğrudan ve dolaylı olarak olumlu etkisi olduğunu ortaya koymuştur.

Van Khanh & Hung (2020) çalışmada Vietnam Borsası'nda işlem gören işletmelerin 2010-2018 yıllarındaki verileri kullanılarak kazanç kalitesinin borç vadesi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre kazanç kalitesinin borç vadesi ile negatif ilişkisinin olduğu elde edilmiştir.

Ferreira da Costa vd., (2021) tarafından yürütülen çalışmada, 2010-2017 yıllarındaki veriler kullanılarak Brezilya'da işlem gören 57 şirketin kazanç kalitesi ile yatırım verimliliği arasındaki ilişki incelenmiştir. Sonuçlar, kazanç kalitesi ile yatırım verimliliği arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğunu göstermiştir.

Dang & Pham (2022) araştırmada Vietnam finans piyasasında işlem gören finansal olmayan firmaların 2015-2019 yıllarındaki verileri kullanarak kazanç kalitesinin sürdürülebilir raporları üzerindeki etkisini incelemiştir. Sonuçta, kazanç kalitesinin sürdürülebilir raporlar üzerinde olumlu etkisi olduğunu ortaya koymuşlardır.

Türkoğlu vd., (2022) çalışmada BIST'te faaliyet gösteren 26 adet holding ve yatırım şirketlerinin 2012-2021 yılları arasındaki verileri kullanılarak

kurumsal yönetim, şirket büyüklüğü ve muhafazakâr muhasebenin kazanç kalitesi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Sonuçlara göre kazanç kalitesi üzerinde kurumsal yönetim ve muhafazakâr muhasebenin anlamlı etkisinin olduğu, şirket büyüklüğünün ise anlamlı etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Aziz vd., (2023) tarafından yürütülen çalışmada Malezya’da faaliyet gösteren imalat sektöründeki firmaların denetçilerin bağımsızlığının, denetim firması büyüklüğünün ve denetçilerin finansal uzmanlığının kazanç kalitesi üzerindeki etkisi değerlendirilmiş ve pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Gaio vd., (2023) tarafından yürütülen çalışmada kazanç kalitesi ve yatırım verimliliği arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 2010-2018 dönemi için Avrupa şirketlerinin verileri kullanılarak analiz yapılmıştır. Elde edilen bulgular, kazanç kalitesi ve yatırım verimliliği arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Githire vd., (2023) çalışmada Nairobi Menkul Kıymetler Borsası’nda işlem gören 28 finansal olmayan işletmelerin 2010-2020 yılları arasındaki verileri kullanılarak kazanç kalitesinin firmaların yatırım verimliliğini etkileyip etkilemediği değerlendirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre kazanç kalitesinin yatırım verimliliğini pozitif ve önemli ölçüde etkilediği tespit edilmiştir.

Hanif vd., (2023) araştırmada, 2014-2021 yılları arasında Pakistan Borsası’na kayıtlı şirketlerin verileri kullanılarak kârlılık, firma büyüklüğü ve yatırım fırsatlarının kazanç kalitesi üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Sonuçlara göre kazanç kalitesi üzerinde kârlılık ve yatırım fırsatlarının olumlu, firma büyüklüğünün ise olumsuz etkisi olduğu belirlenmiştir.

Rahman vd., (2024) çalışmada Pakistan hisse senedi piyasasında 2009-2018 yılları arasında işlem gören finansal olmayan şirketlerin kurumsal yönetim ve kazanç kalitesinin kendine özgü risk üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Sonuçlar daha yüksek kazanç kalitesine ve güçlü yönetim mekanizmalarına sahip işletmelerin kendine özgü risk düzeyini minimum düzeyde yaşadıklarını göstermiştir.

Dolayısıyla yatırım ve kazanç kalitesi literatürü, firmaların kazanç kalitelerindeki artışın pozitif yatırımlarla ilişkilendirilebileceği sonucunu doğurmaktadır. Buradan yola çıkarak çalışmanın hipotezi aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

H1. Firmaların elde ettiklerin kazançların kalitesi ile firma yatırımları pozitif olarak ilişkilidir.

3. ARAŞTIRMA TASARIMI

Bu çalışmada kazanç kalitesi ve firma yatırımları ilişkisinin incelenmesi amacıyla 2012 ve 2023 dönemleri arasındaki yıllık finansal veriler panel veri analizi ile incelenmektedir. Bu dönemin seçilme sebebi verilerin erişebilirliği ve en yüksek firma-yıl sayısına ulaşılmak istenmesidir. Böylece 187 finans-dışı firmanın verileri test edilmektedir. Veriler Thomson Reuters Eikon veri tabanından elde edilirken, Stata istatistik (17. Versiyon) programı kullanılmıştır.

Değişkenlerin Tanımlanması

Çalışmada kullanılan değişkenler ve bu değişkenlerin açıklamaları Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Değişkenler ve Açıklamaları

Değişkenler	Kısaltmaları	Açıklamalar
Maddi Duran Varlıklar	TANG	Maddi Duran Varlıklar / Toplam Özsermaye
Kazanç Kalitesi/Gelir Kalitesi Oranı	EQ	Faaliyet Nakit Akışı / Net Gelir
Finansal Esneklik	FF	Nakit ve Nakit Benzerleri / Toplam Varlıklar
Özsermaye Getirisi	ROE	Net Gelir / Toplam Özsermaye
Finansal Kaldıraç	LEV	Toplam Yükümlülükler / Toplam Özsermaye
Firma Yaşı	LNAGE	Firma Yaşının Doğal Logaritması

Çalışmada bağımlı değişken olarak firma yatırımlarını temsil eden TANG değişkeni kullanılmıştır. Kazanç kalitesi ise bağımsız değişken olarak belirlenmiş ve EQ olarak ifade edilmektedir. Öte yandan finansal esneklik (FF), özsermaye getirisi (ROE), finansal kaldıraç (LEV) ve firma yaşı (LNAGE) kontrol değişkenleri olarak çalışmaya dahil edilmiştir.

3.1. Örneklem Seçimi ve Tanımlayıcı İstatistikler

2012 ve 2023 yılları arasında Borsa İstanbul'da (BIST) işlem gören 187 firma verisi çalışmaya dahil edilmiştir. Veriler Refinitiv Eikon veri tabanı

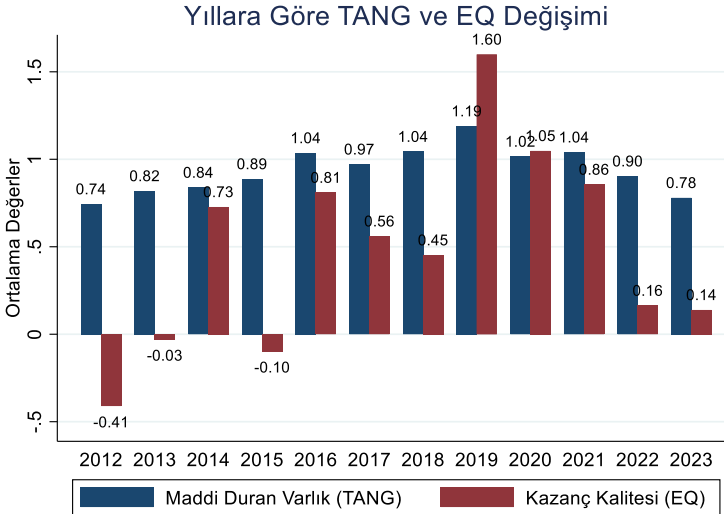
kullanılarak elde edilmiştir. Toplamda 2244 firma-yıl verisi çalışma örneklemini oluşturmaktadır. Mali sektör ve gayrimenkul sektörü veri yapısından dolayı analize dahil edilmemiştir. Kullanılan verilere ilişkin tanımlayıcı istatistikler ve varyans enflasyon faktörü (VIF) değerleri Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Tanımlayıcı İstatistikler ve VIF Değerleri

Değişken	Ort.	Std.	Min.	Maks.	Medyan	VIF	1/VIF
TANG	0.9386	1.1620	-0.3788	7.6326	0.6363		
EQ	0.4846	6.1920	-37.7975	26.8398	0.6941	1.01	0.9938
FF	0.1108	0.1248	0.0004	0.5982	0.0673	1.06	0.9459
ROE	0.1056	0.3739	-1.9808	1.1220	0.1140	1.1	0.9098
LEV	2.3534	5.0972	-3.8592	40.5598	1.1932	1.05	0.9519
LNAGE	3.5547	0.5040	1.0986	4.4773	3.6889	1.01	0.9855

Tablo 2’de değişkenlerin ortalama minimum, maksimum, medyan, standart sapma ve bağımsız/kontrol değişkenlerin VIF değerleri belirtilmektedir. Burada VIF değerlerinin tamamının 5 eşliğinin oldukça altında oldukları görülmektedir. Dolayısıyla, modelde çoklu doğrusal bağlantı sorununun bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Şekil 1. Yıllara Göre Firma Yatırımları ve Kazanç Kalitesi Değişimi

Şekil 1 TANG ve EQ değişkenlerinin 2012-2023 dönemlerinde ortalama değerlerini göstermektedir. Burada kazanç kalitesinin 2012 yılında negatif değer aldığı ve 2014 yılında genel ortalamanın üzerinde çıktığı ancak sonrasında yine inişli çıkışlı bir grafiğe sahip olduğu görülmektedir. 2019 yılında ise en yüksek EQ değerlerine ulaşıldığı görülmektedir. Öte yandan TANG ise, EQ'ya kıyasla, beklendiği üzere daha sabit bir dağılım izlemektedir. Ayrıca EQ'ya benzer şekilde en yüksek ortalama değerlerin 2019 yılında oluştuğu görülmektedir.

Tablo 3. Pearson Korelasyon Analizi

Değişken	TANG	EQ	FF	ROE	LEV
EQ	0.0388*				
FF	-0.1927***	0.0619***			
ROE	-0.3737***	0.0371*	0.2145***		
LEV	0.4710***	-0.0029	-0.0875***	-0.2146***	
LNAGE	0.0666***	0.0474*	0.0811***	0.0940***	-0.0344

Not: * ve *** sırasıyla %10 ve %1 anlamlılık düzeyleridir.

Pearson korelasyon analizi sonuçlarının yer aldığı Tablo 3 sonuçlarına göre çalışma değişkenleri arasında orta ve zayıf korelasyonlar yer almaktadır. Bağımsız değişkenler arasında en yüksek korelasyon FF ve ROE arasında yaklaşık %21 düzeyinde, benzer şekilde ROE ile LEV arasında da yaklaşık %21 düzeyinde korelasyon bulunmaktadır. Diğer bağımsız değişkenler arasındaki korelasyonların düşük düzeylerde olduğu görülmektedir.

3.2. Ekonometrik Yöntem

3.2.1. Model Seçimi ve Varsayım Testleri

Tablo 4'te yer alan Breusch-Pagan LM ve Pesaran CD yatay kesit bağımlılık test sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4. Yatay Kesit Bağımlılığı Testleri

Değişkenler	Breusch-Pagan LM	Pesaran CD
TANG	3.74e+10 ***	5.63 ***
EQ	2.68e+06 ***	5.13 ***
FF	3.73e+06 ***	18.79 ***
ROE	3.32e+05 ***	81.97 ***
LEV	6.81e+09 ***	37.38 ***
LNAGE	1.62e+04 ***	449.32 ***

Tablo 4’te yer alan her iki test de bütün değişkenlerde %1 anlamlılık düzeyi göstermektedir. Bu sonuçlara göre bütün değişkenlerde H_0 hipotezi reddedilmekte ve yatay kesit bağımlılığının varlığı ortaya konulmaktadır. Dolayısıyla ikinci kuşak panel birim kök testlerinin uygulanması gerekmektedir.

3.2.2. Birim Kök

Pesaran CIPS birim kök test sonuçlarını içeren Tablo 5’e göre, bütün test sonuçlarında %5’lik kritik değerler, CIPS istatistik değerlerinden büyük olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla H_0 hipotezi reddedilmekte ve değişkenler seviyelerinde durağanlık içermektedir.

Tablo 5. Birim Kök Testleri

Değişken	CIPS İstatistiği	Kritik Değer (5%)	Durağanlık Sonucu	Durağanlık Düzeyi
TANG	-2.059	-2.04	H0 reddedildi	I(0)
EQ	-3.182	-2.04	H0 reddedildi	I(0)
FF	-2.722	-2.04	H0 reddedildi	I(0)
ROE	-2.392	-2.04	H0 reddedildi	I(0)
LEV	-2.193	-2.04	H0 reddedildi	I(0)
LNAGE	-5.630	-2.57	H0 reddedildi	I(0)

3.2.3. Model Seçimi ve Varsayım Testleri

Oluşturulan ekonometrik modelin test edilmesi için seçilmesi gereken model ve tahminciler için yapılan testler Tablo 6’da yer almaktadır. İlk olarak Hausman test sonuçları sabit etkiler modelinin geçerli olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Öte yandan Modified Wald, Wooldridge Test, Pesaran CD ve Frees Q Test sonuçlarının hepsinde p-değeri 0.05’ten küçük gerçekleşmiştir. Dolayısıyla çalışma modelinde heteroskedastisite, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı söz konusudur. Bu nedenle çalışmada oluşturulan model Driscoll-Kraay tahmincisi ve sabit etkiler modeli ile tahmin edilmiştir.

Tablo 6. Model Seçimi ve Tanısal Testler

Test Türü	Test Adı	İstatistik	p-değeri	Karar
Model Tercihi (FE/RE)	F-test (all $u_i = 0$)	$F(186,2041)=26.06$	0.000	FE uygun
Heteroskedastisite	Modified Wald	$\chi^2(187)=387643.28$	0.000	Heteroskedastik
Otokorelasyon	Wooldridge Test	$F(1,186)=17.59$	0.000	Otokorelasyon var
Yatay Kesit Bağımlılığı	Pesaran CD	25.11	0.000	Bağımlılık var
	Frees Q Test	$Q=19.142$	0.001	Bağımlılık var

4. BULGULAR

Kazanç kalitesinin, firma yatırımları ile ilişkisinin incelenmesi için aşağıda yer alan ekonometrik model oluşturulmuştur:

$$TANG_{it} = \beta_0 + \beta_1 EQ_{it} + \beta_2 FF_{it} + \beta_3 ROE_{it} + \beta_4 LEV_{it} + \beta_5 LNAGE_{it} + \mu_i + \sum \gamma_t Year_t + \varepsilon_{it}$$

Burada daha önce açıklandığı üzere TANG firma yatırımlarını ve EQ ise kazanç kalitesinin temsil etmektedir. FF, ROE, LEV ve LNAGE ise kontrol değişkenleri olarak çalışmada yer almaktadır. Öte yandan Year, zaman trendlerindeki değişimlerden kaynaklanan yanlılığı kontrol etmek için modele eklenen zaman kukla değişkenidir.

BIST firmalarının kazanç kalitelerinin düzeylerinin, yatırımlar üzerinde etkisi olup olmadığı araştıran hipotezi test etmek için yapılan regresyon analizi bulguları Tablo 7'de yer almaktadır. Daha önce yapılan testler sonucunda sabit etkiler modelinin kullanıldığı Driscoll-Kraay tahmincisinin, oluşturulan model için kullanılması gerektiği belirtilmiştir. Driscoll-Kraay tahmincisinin yanı sıra sağlamlık testi olarak kümelenmiş standart hatalar kullanılarak sabit etkiler modeli ile ikinci bir regresyon analizi çalışmada kullanılmış ve sonuçlarına Tablo 7'de yer verilmiştir.

Tablo 7. Regresyon Analizi Sonuçları

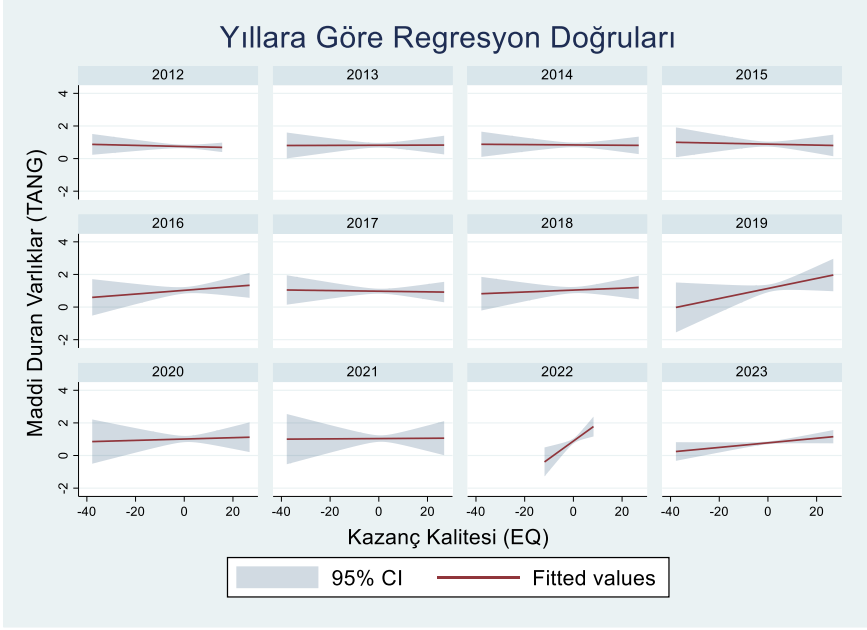
Değişken	(1) FE + Driscoll–Kraay		(1) FE + Clustered-Robust	
	Katsayı (Std. Hata)	t	Katsayı (Std. Hata)	t
EQ	0.0061 ** (0.0022)	2.83	0.0061 ** (0.0027)	2.25
FF	-0.8163 *** (0.1479)	-5.52	-0.8163 *** (0.2105)	-3.88
ROE	-0.2239 ** (0.0852)	-2.63	-0.2239 ** (0.1112)	-2.01
LEV	0.1480 *** (0.0152)	9.72	0.1480 *** (0.0180)	8.21
LNAGE	-0.0539 (0.0648)	-0.83	-0.0539 (0.2004)	-0.27
YIL FE	Evet		Evet	
Sabit	0.7544 *** (0.2047)	3.68	0.7544 *** (0.2090)	3.61
Gözlem	2,244		2,244	
R ²	0.5100		0.2639	
F-istatistik	521.25		10.53	

Not: Parantez içindeki değerler standart hataları gösterir. ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyleridir.

Tablo 7’de yer alan her iki regresyon bulgularında da katsayı değerleri benzer düzeyde oluşmuştur. Anlamlılık düzeyleri ise küçük farklar ile aynı seviyelerde gerçekleşmiştir. Driscoll-Kraay modelinin R² değeri 0.51 olarak hesaplanmıştır. EQ değişkeni %5 düzeyinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı ($\beta=0,0061$) bulunmuştur. Kontrol değişkenlerinde ise LNAGE dışında bütün değişkenlerde p-değeri %5 ve %1 (FF=%1, $\beta=-0.8163$; ROE=%5, $\beta=-0.2239$; LEV=%1, $\beta=0.1480$) anlamlılık düzeylerinde sonuçlar

ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar firma yaşının, yatırımlar üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı ancak finansal esneklik, özsermaye getirisi ve finansal kaldıraçın yatırımları etkilediği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Şekil 2. Yıllara Göre Regresyon Doğruları

Son olarak yıllara göre kazanç kalitesinin, yatırımlar üzerindeki etkilerini gösteren Şekil 2'ye göre, regresyon analizi sonucunda elde edilen pozitif ve anlamlı etkinin, yıllara göre farklı şiddette olduğu görülmektedir. Regresyon doğrusunu gösteren çizgi, daha önce Şekil 1'de yer alan sonuçları destekleyecek şekilde, 2012-2015 dönemlerinde regresyon doğruları eğimi sıfıra yakın olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bu yıllarda EQ'nun TANG üzerinde belirgin bir etkisi bulunmamaktadır. Ancak özellikle 2019 sonrasında regresyon eğrisinin pozitif yöne döndüğü ve EQ'nun TANG üzerinde etkisinin belirgin şekilde arttığı görülmektedir.

5. SONUÇ

Borsa İstanbul'da işlem gören 187 finans-dışı şirketin 2012'den 2023'e kadar olan verilerine dayanarak, bu çalışmada kazanç kalitesinin yatırım davranışlarıyla ilişkisi incelenmiştir. Kazanç kalitesi ölçütü olarak faaliyetlerden sağlanan nakit akışlarının net gelire oranı, yatırımlar için ise

maddi duran varlıklar kullanılmıştır. Ayrıca firma finansal esnekliği, özsermaye getirisi, finansal kaldıraç ve firma yaşı da modele dahil edilerek kontrol edilmiştir. Bulgular beklendiği üzere kazanç kalitesinin firma yatırımlarına pozitif etkisi olduğu şeklinde ortaya çıkmıştır. Ayrıca dönemsel olarak incelenen regresyon grafiği ise, bu ilişkinin incelenen dönemlerin başlarında düşük düzeyde hatta hiç olmadığı şeklindeyken, özellikle 2019 sonrasında pozitif ve güçlü bir ilişkinin olduğu şeklinde ortaya çıktığı gözlenmektedir. Bu sonuçlar, firmaların kazançlarındaki kalitenin arttığı, bir diğer ifadeyle gelirlerinin daha sürdürülebilir ve gerçek işletme finansallarıyla desteklendiği durumlarda, bunun yatırımlara dönüştürüldüğü ya da yatırımlar ile desteklendiğini göstermektedir.

Öte yandan diğer değişkenler incelendiğinde, finansal esnekliğin ve özsermaye kârlılığının yatırımları negatif yönde etkilediği görülmektedir. Dolayısıyla her ne kadar elde edilen kârların kalitesi arttığında bu yatırımlara pozitif etki sağlasa da finansal esnekliği yüksek olan ve sermayesine kıyasla daha yüksek getiriler elde eden şirketlerde, bu esneklik ve kârlılık yatırımlara dönüşmemektedir. Bu durum genel beklentinin aksine bir sonuç göstermektedir. Genel olarak kârlılığın yatırımlara dönüşmesinin beklenmesi doğal bir sonuç olacaktır. Ancak bu örnekte firmaların, kârlarını borçlarını ödemek için veya temettü olarak dağıtmak için kullanmalarından kaynaklı bir durum söz konusu olabilir. Ayrıca belirsizliklerden kaynaklı olarak nakitleri yatırımlara dönüştürmekten kaçınmaları da söz konusu olabilir. Bunun yanında borçluluk düzeyi (finansal kaldıraç) arttıkça yatırımların da arttığı görülmektedir. Dolayısıyla firmaların yabancı kaynaklardan elde ettikleri borçlanmanın yatırımlarda kullanıldığı sonucu çıkarılabilir. Son olarak firmaların yatırımları ve kazanç kalitelerinin yıllar içindeki dağılımına bakıldığında, firma yatırımlarının inceleme döneminde genel olarak dengeli bir dağılıma sahip olduğu ancak kazanç kalitesinde özellikle belli dönemlerde kritik dalgalanmalar yaşadıkları görülmektedir. Bu sonuç, söz konusu dönemlerde yaşanan kur krizi ile salgın dönemi ve sonrasındaki ekonomik sorunların kazanç kalitesindeki önemli etkilerini ortaya koymaktadır.

Bu bulgular ışığında, elde edilen muhasebe verileri ve analizleri işletmelerin elde ettiği kazançların kalitesinin, finansal olarak daha sürdürülebilir ve sağlam sonuçlara yatırımlar aracılığıyla döndüğünü ortaya koyarak, şirket yöneticileri ve yatırımcılara ışık sağlamaktadır. Öte yandan

elde edilen kazançların firma değerinin üzerinde olması, aynı zamanda finansal olarak daha esnek bir konumda olunmasının, yönetim tercihleri aracılığıyla yatırımlar açısından negatif bir sonuç doğurabildiği anlaşılmaktadır.

KAYNAKLAR

- Abdesslem, R. B., Chkir, I. ve Saadi, S. (2025). Earning quality and climate risk: The case of European firms. *International Review of Financial Analysis*, 102, 104133.
- Alqam, M. A., Owais, W. O., Ali, H. Y. ve Hamshari, Y. M. (2022). Earnings quality determinants in the Jordanian service sector (The financial crisis during Corona crisis). *Cogent Business & Management*, 9(1), 2137955. DOI:10.1080/23311975.2022.2137955
- Alrobai, F., Alrashed, A. A. ve Albaz, M. M. (2025). Earnings quality drivers: Do firm attributes and ownership structure matter in emerging stock markets?. *Risks*, 13(1), 6. DOI:10.3390/risks13010006
- Amin, R. ve Firmansyah, A. (2023). Cash holding, leverage, political connections, and earnings quality: the moderating role of corporate social responsibility. *Jurnal Dinamika Akuntansi Dan Bisnis*, 10(1), 19-42. DOI: 10.24815/JDAB.V10I1.26552
- Azarıfar, D. ve Ayanoğlu, Y. (2020). Koşullu ve koşulsuz muhafazakârlığın kazanç kalitesi üzerine etkisi: bist100'de bir araştırma. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 20(61), 37-54.
- Aziz, A., Salman, S. M., Hassan, M., Younus, M. K. ve Uddin, H. F. (2023). The Impact of Audit Firm Size, Auditor Independence and Financial Expertise on Earning Quality: Mediating Role of Audit Quality. *iRASD Journal of Economics*, 5(4), 1075-1086. DOI: 10.52131/joe.2023.0504.0180
- Boachie, C. ve Mensah, E. (2022). The effect of earnings management on firm performance: The moderating role of corporate governance quality. *International Review of Financial Analysis*, 83, 102270, 1-16. DOI: 10.1016/j.irfa.2022.102270
- Cherkasova, V. ve Rasadi, D. (2017). Earnings quality and investment efficiency: evidence from Eastern Europe. *Review of Economic Perspectives*, 17(4), 441.
- Dang, H. N. ve Pham, C. D. (2022). The effects of earning quality on sustainable reports: an empirical study from Vietnam. *Economic research-Ekonomska istraživanja*, 35(1), 6705-6722. DOI: 10.1080/1331677X.2022.2053360
- Dang, H. N., Nguyen, T. T. C. ve Tran, D. M. (2020b). The impact of earnings quality on firm value: The case of Vietnam. *Journal of Asian finance, economics and business*, 7(3), 63-72. DOI: 10.13106/jafeb.2020.vol7.no3.63
- Dang, H. N., Pham, C. D., Nguyen, T. X. ve Nguyen, H. T. T. (2020a). Effects of corporate governance and earning quality on listed Vietnamese firm value. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 7(4), 71-80. DOI: 10.13106/jafeb.2020.vol7.no4.71
- Dastgir, M., Hossein Zadeh, A., Khodadadi, V. ve Vaez, S. A. (2012). Earning quality in failed firms. *Financial Accounting Research*, 4(1), 1-16.
- Dechow, P. M. ve Schrand, C. M. (2004). Earnings quality. *Research Foundation of CFA Institute*
- Dechow, P., Ge, W. ve Schrand, C. (2010). Understanding earnings quality: A review of the proxies, their determinants and their consequences. *Journal of accounting and economics*, 50(2-3), 344-401.
- Ferreira da Costa, E. M., Pietro Fernandes, T., Pires da Silva, J. ve Martins Noriller, R. (2021). Earnings Quality and Investment Efficiency: An Analysis of Electricity Companies Listed in B3. *Revista FSA*, 18(4).

- Francis, J., LaFond, R., Olsson, P. M. ve Schipper, K. (2004). Costs of equity and earnings attributes. *The accounting review*, 79(4), 967-1010.
- Gaio, C., Gonçalves, T. C. ve Cardoso, J. (2023). Investment efficiency and earnings quality: European evidence. *Journal of Risk and Financial Management*, 16(4), 224. DOI: 10.3390/
- Githire, C. N., Koske, N. ve Ng'eno, V. (2023). Moderating Role of Chief Executive Officer Optimism on The Relationship Between Earnings Quality and Investment Efficiency of Firms Listed in The Nairobi Securities Exchange. *Journal of Business, Economics and Management Research Studies*, 1(4), 12-21. DOI: 10.69897/jobemrs.v1i4.79
- Hanif, M., Alim, W., Khan, S. N. ve Naz, I. (2023). Impact of profitability, firm size and investment opportunities on earning quality: Evidence from Pakistan. *Journal of Accounting and Finance in Emerging Economies*, 9(3), 253-264. DOI: 10.26710/jafee.v9i3.2717jrfm16040224
- Mojtahedi, P. (2013). The impact of intellectual capital on earning quality: Evidence from Malaysian firms. *Australian Journal of basic and applied sciences*, 7(2), 535-540.
- Natasha, V. ve Bangun, N. (2020). Pengaruh Bid Ask Spread, Leverage, Dan Firm Size Terhadap Earning Management. *Jurnal Paradigma Akuntansi*, 2(2), 863-872. DOI: 10.24912/jpa.v2i2.7669
- Radzi, S. N. J. M., Islam, M. A. ve Ibrahim, S. (2011). Earning quality in public listed companies: A study on Malaysia exchange for securities dealing and automated quotation. *International Journal of Economics and Finance*, 3(2), 233-244.
- Rahman, H. U., Ali, A., Arian, A. ve Sands, J. (2024). Does Corporate Governance and Earning Quality Mitigate Idiosyncratic Risk? Evidence from an Emerging Economy. *Journal of Risk and Financial Management*, 17(8), 362. DOI: 10.3390/jrfm17080362.
- Sakarya, Ş. ve Koçak, Z. S. (2016). Kazanç kalitesi ve yönetiminin işletmelerin finansal performansı üzerine etkisi: İSO 500 işletmeleri üzerine bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 23(3), 733-749. DOI: 10.18657/yonveek.281958
- Sales, J., Baybordı, A., Aydenlu, M. ve Asaldoost, N. (2015). Measuring the effect of managerial ability on earning quality. *Management Science Letters*, 5(9), 821-826.
- Türkoğlu, K., Gürbüz, C. ve Bekci, İ. (2022). Kurumsal yönetim, muhafazakar muhasebe ve şirket büyüklüğünün kazanç kalitesi üzerine etkisi. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 726-740. DOI: 10.30784/epfad.1125287
- Van Khanh, V. T. ve Hung, D. N. (2020). Impact of earnings quality on the debt maturity: The case of Vietnam. *Asian Economic and Financial Review*, 10(1), 1-12.
- Warrad, L. H. (2017). The influence of leverage and profitability on earnings quality: Jordanian case. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 7(10), 62-81. DOI: 10.6007/IJARBS/v7-i10/3359

8. BÖLÜM

DENETÇİ BAĞIMSIZLIĞI ÜZERİNE GÜNCEL TARTIŞMALAR: REGÜLASYON VE UYGULAMA ARASINDAKİ DENGE

Neşegül PARLAK¹

Giriş

Küresel finansal piyasaların giderek karmaşık hâle gelmesi, işletmelerin doğru, güvenilir ve şeffaf finansal bilgi sunmasını zorunlu kılmıştır. Bu bilginin güvenilirliği büyük ölçüde bağımsız denetim mekanizmasının etkinliğine bağlıdır. Denetim süreci, işletmelerin finansal tablolarının gerçeği ne ölçüde yansıttığını değerlendirerek yatırımcılar, kreditorler ve düzenleyici kurumlar gibi paydaşların kararlarını doğrudan etkiler (Francis, 2004).

Bu noktada denetçi bağımsızlığı, hem denetim kalitesinin hem de finansal raporlamanın güvenilirliğinin temel belirleyicisidir (Bozkurt, 2015). Bağımsızlık yalnızca teknik bir gereklilik değil; aynı zamanda finansal sisteme duyulan kamusal güvenin devamı açısından etik bir zorunluluktur. Bağımsızlığını yitiren bir denetçinin raporu, sermaye piyasalarında güveni sarsabilir ve kaynak tahsisini olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle ulusal ve uluslararası düzenlemeler, bağımsızlığı korumaya yönelik çeşitli önlemler içermektedir. Bunlar arasında IESBA Etik Kodu, Avrupa Birliği Denetim Reformu, SEC ve PCAOB düzenlemeleri ile Türkiye’de Türk Ticaret Kanunu (TTK) ve Kamu Gözetimi Kurumu (KGK) düzenlemeleri yer almaktadır (Akyüz & Kestane, 2020; Akdoğan & Yazar Bozkurt, 2012).

Ancak mevcut literatür, mevzuatın güçlü olmasına rağmen uygulamada bağımsızlığın her zaman sağlanamadığını göstermektedir. Ekonomik bağımlılık, uzun süreli müşteri ilişkileri, denetim dışı hizmetler, yönetim baskısı ve etik farkındalık eksikliği bağımsızlığı zayıflatan başlıca unsurlar arasındadır (Karadeniz, 2015). Bu durum, bağımsızlık konusunu yalnızca

¹ Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Fatsa Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Bölümü,
ORCID: 0000-0002-1669-7389

yasal bir yükümlülük değil; aynı zamanda sürekli değerlendirme gerektiren bir profesyonel mesele hâline getirmiştir.

Bu çalışma, denetçi bağımsızlığının kavramsal temellerini, bağımsızlığı tehdit eden unsurları, ulusal ve uluslararası düzenlemeleri, uygulamadaki zorlukları ve bağımsızlığın sürdürülebilir biçimde güçlendirilmesine yönelik önerileri kapsamlı biçimde incelemektedir. Amaç, hem literatürdeki teorik yaklaşımları hem de pratik uygulamaları bütüncül bir çerçevede değerlendirmektir.

1. DENETÇİ BAĞIMSIZLIĞI KAVRAMI VE ÖNEMİ

Bağımsız denetim, finansal raporlama sisteminin güvenilirliğini sağlayan en temel kurumlardan biridir. Bu sistemin etkin biçimde işleyebilmesi, denetçinin kararlarını herhangi bir baskı, çıkar çatışması veya yönlendirme olmaksızın alabilmesine bağlıdır (Bozkurt, 2015; Güredin, 2000). Dolayısıyla, denetçi bağımsızlığı, mesleki yargının tarafsızlığını ve objektifliğini koruyarak denetim kalitesinin sürekliliğini güvence altına alır.

Türkiye’de bağımsızlık ilkesi, özellikle 2012 yılında yürürlüğe giren Yeni Türk Ticaret Kanunu (TTK) ile daha güçlü bir yasal temele kavuşmuştur. Bu düzenleme, denetim süreçlerinin uluslararası standartlarla uyumlaştırılmasını ve etik ilkelerin mevzuat düzeyinde güvence altına alınmasını sağlamıştır (Akdoğan & Yazar Bozkurt, 2012; Karakoç, 2013). Ayrıca, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu’nun (KGK) oluşturulması, hem bağımsızlık ilkelerinin korunması hem de denetim kalitesinin izlenmesi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur (KGK, 2012; KGK, 2019).

Akademik literatür, bağımsızlığı yalnızca etik bir ilke olarak değil, aynı zamanda denetim kalitesinin temel belirleyicisi olarak ele almaktadır. Arel, Brody ve Pany (2005), bağımsızlığın zayıfladığı durumlarda denetim kalitesinin doğrudan olumsuz etkilendiğini belirtmiştir. Benzer biçimde Altıntaş (2007) ve Sikka (2009), bağımsız denetçilerin sermaye piyasalarında güveni tesis eden en kritik aktörlerden biri olduğunu vurgulamaktadır.

Denetçi bağımsızlığı finansal sistemin şeffaflığı, yatırımcı güveni ve kamu yararı açısından merkezi bir öneme sahiptir. Bağımsızlığın zayıflaması yalnızca denetim kalitesini değil, aynı zamanda piyasa istikrarını ve finansal bilgilere duyulan güveni de sarsabilir. Bu nedenle bağımsızlık, denetim

sürecinin etik, teknik ve kurumsal temellerinden biri olarak sürekli gözetim ve güçlendirme gerektirir.

1.1. Denetçi Bağımsızlığının Tanımı ve Boyutları

Denetçi bağımsızlığı, denetim faaliyetinin güvenilirliğini belirleyen en temel ilkelerden biridir. Kavram, hem gerçek (fiilî) hem de görünürde (algısal) bağımsızlık olmak üzere iki boyutta ele alınmaktadır.

Gerçek (Fiilî) Bağımsızlık: Gerçek bağımsızlık, denetçinin mesleki kararlarını etkileyebilecek her türlü finansal, kişisel veya sosyal ilişkiden arınmış biçimde hareket edebilmesini ifade eder. Denetçi, denetlediği işletmeden doğrudan veya dolaylı bir çıkar sağlamadığında objektif değerlendirme yapma yeteneğini korur (Güvemli & Özbirecikli, 2011). Simunic (1984), denetçilerin müşterilerinden elde ettikleri danışmanlık gelirlerinin, ekonomik bağımlılık yaratarak bu bağımsızlığı zayıflatabileceğini ileri sürmüştür.

Görünürde (Algısal) Bağımsızlık: Görünürde bağımsızlık, denetçinin tarafsızlığına ilişkin kamuoyu ve yatırımcı algısını ifade eder. Denetçi gerçekten bağımsız olsa bile, dış paydaşların bu bağımsızlığa dair şüphe duyması finansal raporların güvenilirliğini azaltabilir (Akyüz & Kestane, 2020). Bu nedenle denetim süreci yalnızca fiilî tarafsızlığı değil, aynı zamanda mesleğin itibarını koruyacak algısal bağımsızlığı da gerektirir.

Bağımsızlığı Etkileyen Temel Faktörler: Literatür, bağımsızlık üzerinde doğrudan etkili olan çeşitli faktörleri ortaya koymaktadır. Bunlar arasında:

Ekonomik bağımlılık: Denetçinin müşteriden elde ettiği ücretin önemli bir gelir kaynağı hâline gelmesi bağımsızlığı tehdit eder (Simunic, 1984).

Uzun süreli müşteri ilişkileri: Denetçi ile işletme arasında zamanla oluşan aşinalık, objektifliği azaltabilir (Chen, Lin & Lin, 2008).

Sosyal ilişkiler ve aşinalık: Sosyal bağlar ve sıkı profesyonel ilişkiler, tarafsız değerlendirmeyi zorlaştırabilir (Çarıkçıoğlu, 1995).

Denetim dışı hizmetler: Danışmanlık ve benzeri ek hizmetler, denetçiyi müşterisine ekonomik olarak bağımlı hâle getirebilir (Simunic, 1984).

Rotasyon uygulamaları: Denetim firması veya denetçi değişiminin bağımsızlık algısını artırabileceği, ancak kalite üzerindeki etkisinin karmaşık

olduğu çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur (Al-Khoury et al., 2015; Cameran, Prencipe & Trombetta, 2016; Kaplan & Mauldin, 2008).

Türkiye’de yapılan çalışmalar, bağımsızlığın özellikle yasal düzenlemeler ve kamu gözetimi mekanizmalarıyla güçlendirilmeye çalışıldığını göstermektedir (Demirtaş Aydoğan, 2016). Ancak, ekonomik bağımlılık, aşinalık ve danışmanlık hizmetleri gibi unsurlar, hem gelişmiş hem gelişmekte olan ülkelerde bağımsızlık açısından risk oluşturmaya devam etmektedir.

1.2. Finansal Piyasalarda Denetçi Bağımsızlığının Rolü

Bağımsız denetim, finansal piyasalarda güven, şeffaflık ve etkin gözetimin sağlanmasında temel bir unsurdur. Denetçi bağımsızlığı, bu işlevlerin sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahiptir. Literatür, bağımsız denetimin yatırımcı güvenini artırdığı, finansal raporlama kalitesini yükselttiği ve piyasa istikrarına katkı sunduğu yönünde geniş bir fikir birliği ortaya koymaktadır (Francis, 2004; Altıntaş, 2007).

Yatırımcı Güveninin Artırılması: Bağımsız denetim, finansal bilgilere duyulan güveni güçlendirerek sermaye piyasalarının etkinliğini artırır. Yatırımcılar, bağımsız bir denetçi tarafından onaylanan finansal tabloların doğruluğuna daha fazla inanır, bu da sermaye maliyetini düşürür ve yatırım kararlarını kolaylaştırır (Coyle, 2010). Carcello ve Nagy (2004), bağımsızlığın zayıf olduğu durumlarda hileli finansal raporlamaların daha sık görüldüğünü ve bunun yatırımcı güvenini ciddi biçimde zedelediğini belirtmektedir.

Finansal Raporlama Kalitesinin Yükseltilmesi: Bağımsızlık, finansal tabloların doğruluğunu güvence altına alır ve yönetim tarafından yapılan olası manipülasyonların (örneğin, kazanç yönetimi uygulamaları) tespitini kolaylaştırır. Chen, Lin ve Lin (2008) bağımsızlığın güçlü olduğu ortamlarda ihtiyari tahakkukların daha düşük seviyede olduğunu, dolayısıyla raporlamanın gerçeğe daha uygun hâle geldiğini göstermiştir. Bu durum, piyasada bilgi asimetrisinin azalmasına ve daha sağlıklı fiyat oluşumuna katkı sağlar (Erol & Aslan, 2017; Yünlü, 2020).

Piyasa İstikrarı ve Kurumsal Yönetim: Bağımsız denetim yalnızca bireysel işletme düzeyinde değil, makroekonomik düzeyde de önem taşır. Ulusal ve uluslararası düzenlemeler, bağımsız denetimi kurumsal yönetim sistemlerinin temel bileşenlerinden biri olarak görmektedir (Ulusan, Eren & Köylü, 2012). Sikka (2009), bağımsızlığın zayıfladığı dönemlerde finansal

kriz riskinin arttığını vurgulayarak, bağımsız denetimin piyasa istikrarı üzerindeki etkisini ortaya koymuştur.

Denetim Firması Rotasyonunun Etkisi: Denetim firması veya sorumlu denetçi rotasyonu, bağımsızlığın sürdürülmesi için sıkça tartışılan bir yöntemdir. Bazı çalışmalar, rotasyonun denetçinin müşteriye aşırı bağımlı hâle gelmesini önleyerek tarafsızlığı artırdığını savunmaktadır (Al-Khoury et al., 2015; Monroe & Hossain, 2013; Junaidi et al., 2016). Diğer araştırmalar ise sık rotasyonun öğrenme sürecini kesintiye uğratarak denetim kalitesini kısa vadede düşürebileceğini göstermektedir (Arel, Brody & Pany, 2005). Türkiye’de Kamu Gözetimi Kurumu’nun (KGK, 2017) getirdiği rotasyon düzenlemeleri, bu dengeyi gözeterek bağımsızlığı güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Sonuç olarak, denetçi bağımsızlığı finansal piyasaların güvenilirliğini, bilgi kalitesini ve kurumsal yönetim etkinliğini doğrudan etkileyen stratejik bir unsurdur. Güçlü bağımsızlık mekanizmaları, yalnızca bireysel işletme performansını değil, finansal sistemin bütünsel istikrarını da destekler.

1.3. Denetçi Bağımsızlığını Etkileyen Faktörler

Denetçi bağımsızlığı, denetim kalitesinin ve finansal raporlama güvenilirliğinin temel ön koşuludur. Ancak literatür, bağımsızlığı zayıflatabilecek çok sayıda ekonomik, kurumsal ve davranışsal etken bulunduğunu göstermektedir (Simunic, 1984; Akyüz ve Kestane, 2020; Bozkurt, 2015). Bu bölümde söz konusu faktörler dört ana başlık altında ele alınmaktadır.

Ekonomik ve Finansal İlişkiler: Denetçi ile denetlenen işletme arasındaki ekonomik bağlar, bağımsızlığın en hassas noktalarından biridir. Özellikle denetim ücretlerinin önemli bir kısmının belirli bir müşteriden sağlanması, denetçiyi finansal olarak bağımlı hâle getirebilir. Bu durum, raporlama sürecinde tarafsız karar verme kapasitesini zayıflatır (Simunic, 1984; Bulut, 2015).

Uzun süreli müşteri–denetçi ilişkileri de ekonomik bağımlılıkla birlikte “alışkanlık etkisi” yaratarak objektifliği azaltabilir (Johnson, Khurana ve Reynolds, 2002; Chen, Lin ve Lin, 2008). Türkiye özelinde yapılan araştırmalar, denetim pazarındaki yoğunlaşmanın ve ücret rekabetinin bağımsızlık riskini artırdığını göstermektedir (Aydın ve Deniz, 2018; Uzun ve

Bayat, 2016). Bu nedenle bağımsızlık yalnızca ücret politikalarıyla değil, denetim firmasının gelir çeşitliliği ve müşteri portföyüyle de yakından ilişkilidir.

Yönetim ve Denetim Kurulu İlişkileri: Denetçi ile işletme yönetimi arasındaki sosyal veya kurumsal yakınlık, bağımsızlığı tehdit eden “aşinalık riski”ni ortaya çıkarır (Güvemli ve Özbirecikli, 2011; Karadeniz, 2015). Yönetimle kurulan uzun süreli veya samimi ilişkiler, denetçinin eleştirel bakış açısını zayıflatabilir.

Bu bağlamda, denetim komitelerinin etkinliği büyük önem taşır. Güçlü ve bağımsız komiteler, denetçinin yönetim baskısından korunmasına ve mesleki yargısını daha özgür biçimde kullanmasına olanak tanır (Carcello ve Nagy, 2004; Ulusan, Eren ve Köylü, 2012). Türkiye’de 2012 sonrası kurumsal yönetim standartları, denetim komitelerinin bağımsızlığını güçlendirerek bu konuda önemli bir ilerleme sağlamıştır (KGK, 2012; Akdoğan ve Yazar Bozkurt, 2012).

Denetim Sürecindeki İçsel ve Dışsal Baskılar: Denetçiler, mesleki uygulamaları sırasında hem içsel hem dışsal baskılara maruz kalabilir. İçsel baskılar, mesleki yetersizlik korkusu, zaman kısıtları, iş yükü ve psikolojik yorgunluk gibi faktörlerden kaynaklanır. Bu baskılar, mesleki şüpheciliğin zayıflamasına ve özdenetim disiplininin bozulmasına yol açabilir (Porter, Simon ve Hatherly, 2014).

Dışsal baskılar ise yönetim müdahalesi, ekonomik çıkar beklentileri, politik etkiler veya “denetçi değiştirme tehdidi” gibi unsurlardan oluşur (Daniels ve Booker, 2011). Özellikle “opinion shopping” olarak bilinen, işletmenin daha olumlu görüş verecek denetçi arayışı, bağımsızlık açısından en ciddi tehditlerden biridir (Lu, 2005). Türkiye’de Kamu Gözetimi Kurumu’nun (KGK, 2019) kalite incelemeleri ve yaptırım süreçleri bu tür baskıların azaltılmasına yöneliktir (Fırat ve Şahin, 2012).

Denetim Dışı Hizmetler : Denetçilerin denetim dışında danışmanlık, vergi planlaması veya iç kontrol danışmanlığı gibi hizmetler sunması, bağımsızlık açısından en çok tartışılan konulardan biridir. Simunic (1984), bu tür hizmetlerin denetçiyi müşterisine ekonomik olarak daha bağımlı hâle getirdiğini ve tarafsız karar verme sürecini zayıflattığını belirtmiştir.

Araştırmalar bu konuda farklı sonuçlara ulaşmıştır. Arel, Brody ve Pany (2005) ile Salleh ve Jasmani (2014), denetim dışı hizmetlerin bağımsızlığı olumsuz etkilediğini savunurken; Cameran, Principe ve Trombetta (2016) bu etkinin sınırlı olduğunu öne sürmektedir. Türkiye’de yapılan çalışmalar, danışmanlık faaliyetlerinin özellikle bağımsızlık algısını zedelediğini göstermektedir (Akyüz ve Kestane, 2020; Ertaş, 2018). Bu nedenle KGK ve TTK düzenlemeleri, belirli danışmanlık türlerinin aynı müşteriye sunulmasını yasaklamıştır (KGK, 2017; Karakoç, 2013).

Bağımsızlığı etkileyen faktörler çoğunlukla ekonomik ve davranışsal kökenlidir. Ekonomik bağımlılık, yönetim baskısı, denetim dışı hizmetler ve içsel psikolojik etkenler, denetçinin mesleki yargısını doğrudan etkileyebilir. Bu nedenle bağımsızlığın korunması yalnızca mevzuatla değil, aynı zamanda güçlü kurumsal gözetim, etik farkındalık ve profesyonel disiplinle mümkündür.

2. DENETÇİ BAĞIMSIZLIĞINA YÖNELİK GÜNCEL REGÜLASYONLAR

Denetçi bağımsızlığı, finansal raporlama sisteminin güvenilirliğini korumada merkezi bir unsurdur. Bu nedenle hem uluslararası hem de ulusal düzeyde çok sayıda düzenleme, bağımsızlığı sağlamaya ve güçlendirmeye yönelik hükümler içermektedir. Son yıllarda bu düzenlemeler özellikle rotasyon, denetim dışı hizmet sınırlamaları, etik ilkeler ve kamu gözetimi başlıklarında yoğunlaşmıştır (Akyüz ve Kestane, 2020; Karakoç, 2013).

2. 1. Uluslararası Düzenlemeler

IESBA Etik Kodu ve Uluslararası Bağımsızlık Standartları : Uluslararası düzeyde en kapsamlı bağımsızlık çerçevesi, Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) tarafından yayımlanan *International Code of Ethics for Professional Accountants (Including International Independence Standards)* belgesidir. Bu standart, denetçi bağımsızlığını tehdit eden unsurları öz çıkar, öz denetim, savunuculuk, aşinalık ve yıldırma olarak beş kategoride tanımlar (IFAC, 2024; IESBA, 2025).

Türkiye’de bu standartlar, Kamu Gözetimi Kurumu’nun yayımladığı *Bağımsız Denetçiler İçin Etik Kurallar* aracılığıyla ulusal mevzuata entegre edilmiştir. Uyumlaştırma süreci, Türkiye’de etik ve mesleki standartların

uluslararası normlara yaklaşmasını sağlamıştır (Akdoğan ve Yazar Bozkurt, 2012; Uzay ve Bayat, 2016).

Kalite Yönetimi ve Denetim Standartları: Bağımsızlığı destekleyen bir diğer alan, kalite yönetimi standartlarıdır. IFAC tarafından yayımlanan ISQM 1 ve ISQM 2 standartları, denetim kuruluşlarının bağımsızlık risklerini sistematik biçimde izlemesini zorunlu kılar (IFAC, 2024). Türkiye’de bu standartların ulusal karşılığı olan KYS 1 uygulamaları, denetim sürecinde kalite güvence incelemelerini düzenleyerek bağımsızlık risklerinin izlenmesine katkı sağlamaktadır (Erol ve Aslan, 2017).

ABD Düzenlemeleri (SEC ve PCAOB) : ABD’de bağımsızlık, *Securities and Exchange Commission (SEC)* ve *Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB)* tarafından denetlenmektedir. SEC’in Rule 2-01 ve PCAOB’un Ethics and Independence Rules hükümleri:

- Denetim dışı bazı hizmetleri yasaklamakta,
- Sorumlu denetçi için beş yıllık zorunlu rotasyon uygulamasını öngörmekte,
- Denetçinin yönetim fonksiyonlarına müdahil olmasını yasaklamaktadır (SEC, 2023; PCAOB, 2022).

Bu düzenlemeler, özellikle Enron–Arthur Andersen skandalı sonrası ekonomik bağımlılık ve çıkar çatışması risklerini azaltmak amacıyla güçlendirilmiştir (Simunic, 1984; Lu, 2005).

Avrupa Birliği Düzenlemeleri: Avrupa Birliği’nin 2014 tarihli Denetim Reformu (Regulation EU No. 537/2014 ve Directive 2014/56/EU), kamu yararını ilgilendiren kuruluşlarda (PIE) bağımsızlığı güçlendirmeyi hedeflemiştir. Reform kapsamında getirilen başlıca yenilikler şunlardır:

- Denetim firması için zorunlu rotasyon (10 yıl),
- Yasaklı danışmanlık hizmetleri listesi,
- Denetim dışı ücret tavanı,
- Denetim komitelerinin bağımsızlık zorunluluğu,
- Şeffaflık raporlama yükümlülüğü (EU, 2014).

Bu düzenlemeler, bağımsızlık algısını güçlendirmiş ancak aynı zamanda denetim pazarında yoğunlaşma eğilimini artırmıştır (Yaşar, 2016; Salleh ve Jasmani, 2014).

2.2. Türkiye'deki Düzenlemeler

Türkiye'de bağımsızlık çerçevesi, Yeni Türk Ticaret Kanunu (2012), Kamu Gözetimi Kurumu düzenlemeleri, Türkiye Denetim Standartları (TDS) ve *Bağımsız Denetçiler İçin Etik Kurallar* aracılığıyla oluşturulmuştur (KGK, 2012). Bu düzenlemeler:

- Denetçi ve firma rotasyonu,
- Danışmanlık hizmeti kısıtlamaları,
- Kalite güvence incelemeleri,
- Şeffaflık raporlaması ve
- Çıkar çatışması kontrollerini zorunlu kılmıştır.

Yapılan araştırmalar, bu düzenlemelerin bağımsızlık algısını artırdığını ve denetim kalitesine katkı sağladığını ortaya koymaktadır (Demirtaş Aydoğan, 2016; Ertaş, 2018; Ulusan, Eren ve Köylü, 2012).

2.3. Regülasyonların Etkileri ve Değerlendirme

Regülasyonlar genel olarak bağımsızlığı güçlendirme yönünde olumlu etkiler yaratmıştır. Zorunlu rotasyon, danışmanlık hizmeti sınırlamaları ve etik ilke setleri bağımsızlık algısını artırırken (Daniels ve Booker, 2011; Junaidi et al., 2016), bazı araştırmalar kısa vadede denetim kalitesi üzerinde öğrenme kayıpları gibi yan etkiler tespit etmiştir (Arel, Brody ve Pany, 2005; Cameran, Prencipe ve Trombetta, 2016).

Kamu gözetimi kurumlarının etkinliği, düzenlemelerin başarısında belirleyici bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'de KGK'nın yürüttüğü kalite güvence incelemeleri, bağımsızlık ihlallerini tespit etme ve yaptırım uygulama bakımından sistemin çekirdeğini oluşturur (Fırat ve Şahin, 2012; KGK, 2019).

Uluslararası ve ulusal düzenlemeler, bağımsızlığın hem algısal hem fiili boyutunu güçlendirmiştir. Ancak mevzuatın etkinliği, uygulama disiplinine ve gözetim mekanizmalarının gücüne bağlıdır. Dolayısıyla, denetçi

bağımsızlığının sürdürülebilirliği yalnızca kurullarla değil; bu kurulların denetim kültürüne yerleşmesiyle mümkündür.

3. REGÜLASYON VE UYGULAMA ARASINDAKİ DENGESİZLİK

Denetçi bağımsızlığını korumaya yönelik düzenlemeler, hem ulusal hem uluslararası düzeyde güçlü bir yasal çerçeve sunmaktadır. Ancak literatür, özellikle gelişmekte olan ekonomilerde bu düzenlemelerin uygulamaya tam olarak yansımadığını göstermektedir (Karakoç, 2013; Uzay ve Bayat, 2016). Yasal altyapının sağlam olmasına karşın, kurumsal gözetim zayıflığı, ekonomik baskılar ve kültürel faktörler uygulama etkinliğini sınırlamaktadır.

3.1. Regülasyonların Uygulamadaki Yetersizlikleri

Türkiye örneğinde, Türk Ticaret Kanunu (TTK), Kamu Gözetimi Kurumu (KGK) düzenlemeleri ve uluslararası standartlarla yüksek düzeyde uyum sağlanmış olsa da, uygulamada üç temel zafiyet dikkat çekmektedir:

Gözetim ve Yaptırım Eksiklikleri: Kamu gözetimi denetim sisteminin en kritik unsurlarından biridir. Ancak bazı dönemlerde gözetim sıklığının ve kapsamının sınırlı kalması, bağımsızlık ihlallerinin tespit edilmesini zorlaştırmaktadır (Fırat ve Şahin, 2012; KGK, 2019). Ayrıca yaptırımların caydırıcılığına ilişkin algı, meslek mensupları arasında farklılık göstermektedir (Kaya, 2020; Ertaş, 2018).

Ekonomik Bağımlılık ve Pazar Yoğunlaşması: Denetim firmalarının gelirlerinin belirli müşterilere aşırı bağımlı olması, ekonomik bağımsızlık ilkesini zayıflatmaktadır. Özellikle küçük ve orta ölçekli firmalar, rekabet baskısı nedeniyle fiyat indirimi veya müşteri bağımlılığı riskiyle karşı karşıyadır (Aydın ve Deniz, 2018; Simunic, 1984). Bu durum, teorideki bağımsızlık ilkesi ile uygulamadaki ekonomik gerçeklik arasında bir boşluk yaratmaktadır.

Rotasyonun Sınırlı Etkisi: Rotasyon uygulamaları, bağımsızlığı güçlendirmek amacıyla mevzuata dahil edilmiştir; ancak uygulamada beklenen etkiyi her zaman yaratmamaktadır. Bazı firmalar rotasyonu yalnızca yasal zorunluluk olarak görmekte ve denetim ekibini sembolik biçimde değiştirerek aynı müşteriyle fiilen ilişkisini sürdürmektedir (Şavlı, 2016; Arel, Brody ve Pany, 2005). Bu durum “biçimsel uyum” (symbolic compliance) olarak tanımlanabilir.

Kurumsal Yönetim Zayıflıkları: Denetim komitelerinin etkin çalışmaması veya bağımsız üyelerin yeterli tarafsızlığa sahip olmaması, denetçinin yönetim baskısından korunmasını güçleştirir (Uluslan, Eren ve Köylü, 2012; Karadeniz, 2015). Bu zayıflık, yasal bağımsızlık mekanizmalarının uygulama düzeyinde işlevselliğini azaltmaktadır.

3.2. Şirketlerin ve Denetim Firmalarının Uygulama Pratikleri

Bağımsızlığın korunması yalnızca hukuki düzenlemelere değil, aynı zamanda şirketlerin ve denetim firmalarının uygulama kültürüne bağlıdır.

Biçimsel Uyum: Bazı şirketler, bağımsızlık ilkelerini yalnızca “görünürde” uygulamaktadır. Örneğin, denetim sözleşmeleri biçimsel olarak etik kurallara uygun görünse de, yönetim–denetçi ilişkilerinin aşırı yakınlığı fiili bağımsızlığı zedelemektedir (Bezirci ve Karasioğlu, 2011). Bu durum, regülasyonların yalnızca yasal zorunluluk olarak algılandığını göstermektedir.

Uzun Süreli Müşteri–Denetçi İlişkileri: Uzun dönemli müşteri ilişkileri, denetçinin tarafsızlığını zayıflatabilmektedir. Türkiye’de bazı firmaların rotasyon yerine ekip değişimini tercih ettiği görülmektedir. Bu uygulama, rotasyonun temel amacını ortadan kaldırarak görünürde bağımsızlık sağlar (Johnson, Khurana ve Reynolds, 2002; Chen, Lin ve Lin, 2008).

Rekabet ve Ücret Baskısı: Denetim ücretlerindeki yoğun rekabet, özellikle küçük ölçekli firmalarda bağımsızlık riskini artırmaktadır. “Düşük ücret – yüksek iş yükü” dengesi, denetçinin yeterli kaynak ve zaman ayıramamasına neden olabilir (Bulut, 2015; Aydın ve Deniz, 2018). Bu durum, kalite ve bağımsızlık arasındaki hassas ilişkiyi zedelemektedir.

Denetim Dışı Hizmetlerin Yönetimi: Bazı denetim firmaları gelir çeşitliliği sağlamak için danışmanlık hizmetlerine ağırlık vermektedir. Bu eğilim, bağımsızlık üzerinde dolaylı bir ekonomik baskı yaratmakta ve çıkar çatışması riskini artırmaktadır (Akyüz ve Kestane, 2020; Simunic, 1984). Etkin bir gözetim mekanizması olmaksızın bu riskin yönetilmesi zordur.

3.3. Denetçi Bağımsızlığının İhlal Edildiği Örnekler

Denetçi bağımsızlığının ihlal edildiği örnekler, hem akademik literatürde hem de uygulamada önemli dersler sunmaktadır.

Danışmanlık kaynaklı ihlaller: Enron–Arthur Andersen vakasında olduğu gibi, denetçinin müşterisine sunduğu danışmanlık hizmetleri ekonomik

bağımlılık yaratmış ve tarafsızlığı ortadan kaldırmıştır (Sikka, 2009; Simunic, 1984).

Uzun dönemli ilişkiler: Johnson, Khurana ve Reynolds (2002) uzun süreli denetçi-müşteri ilişkilerinin hata ve hile riskini artırdığını göstermiştir.

Görüş avcılığı (opinion shopping): İşletmenin finansal tabloları için daha olumlu veya kendi beklentileri doğrultusunda görüş verecek bir denetçi arayışına girmesi anlamına gelir. Bu uygulama, denetçi bağımsızlığını doğrudan zayıflattığı gibi finansal raporların doğruluğunu ve güvenilirliğini de ciddi biçimde tehlikeye atar. İşletmelerin olumlu rapor verecek denetçi arayışına yönelmesi, hem bağımsızlık ilkesini aşındırmakta hem de finansal raporlama kalitesi üzerinde önemli tehditler oluşturmaktadır (Lu, 2005).

Yönetim baskısı: Özellikle küçük denetim firmalarında, yönetim taleplerinin denetim görüşünü etkilemesi mümkündür (Daniels ve Booker, 2011; Demir et al., 2016).

Yasal düzenlemeler, denetçi bağımsızlığını güçlendirmek için güçlü bir çerçeve sunmaktadır; ancak uygulamada ekonomik, kurumsal ve kültürel engeller bu yapının etkinliğini sınırlamaktadır. Bu nedenle bağımsızlığın sürdürülebilmesi için yalnızca mevzuat değil, kurumsal gözetim, etik eğitim ve mesleki kültürün güçlendirilmesi gereklidir. Uygulamada gerçek ilerleme, “yasal uyum”un ötesine geçerek “davranışsal içselleştirme”ye ulaşmakla mümkündür.

4. DENETÇİ BAĞIMSIZLIĞINI GÜÇLENDİRMEK İÇİN ÖNERİLER

Denetçi bağımsızlığının korunması, yalnızca mevzuat düzenlemeleriyle sağlanabilecek bir durum değildir. Bağımsızlığın sürdürülebilirliği, aynı zamanda mesleki kültürün yerleşmesi, kurumsal gözetim mekanizmalarının etkinliği, etik bilincin güçlendirilmesi ve sürekli mesleki eğitimin sağlanması gibi unsurların bütüncül biçimde ele alınmasını gerektirir.

Literatürde de vurgulandığı üzere, sürdürülebilir bağımsızlık, yalnızca yapısal (örneğin rotasyon politikaları, denetim dışı hizmet sınırlamaları) önlemlerle değil, aynı zamanda davranışsal unsurlarla (örneğin etik farkındalık, mesleki sorumluluk ve örgütsel kültür) desteklendiğinde etkinlik kazanmaktadır (Akyüz ve Kestane, 2020; Karadeniz, 2015; Erol ve Aslan, 2017).

Bağımsız denetim, finansal raporlama sisteminin güvenilirliğini sağlama açısından kilit bir role sahiptir. Ancak denetçinin bağımsızlığını zayıflatan çeşitli faktörler – örneğin aşinalık riski, denetim dışı danışmanlık hizmetlerinden kaynaklanan çıkar çatışmaları ve ücret baskısı – denetim kalitesini doğrudan tehdit edebilmektedir. Bu durum, denetçinin mesleki yargısında tarafsızlığın zedelenmesine ve kamu güveninin sarsılmasına yol açabilmektedir.

Bu nedenle, ulusal ve uluslararası literatür ışığında hazırlanan aşağıdaki tablo, mevzuat, uygulama, kalite yönetimi ve etik boyutlar temelinde, denetçi bağımsızlığının güçlendirilmesine yönelik somut ve uygulanabilir önerileri sistematik biçimde sunmaktadır.

Tablo 1. Denetçi Bağımsızlığının Güçlendirilmesine Yönelik Öneriler

Bağımsız Denetim Alanı	Güçlendirilmesi Gereken Alan	Açıklama	Öneriler
Mevzuat ve Kurumsal Düzenlemeler	Rotasyon Politikalarının Etkinleştirilmesi	Zorunlu rotasyon bağımsızlığı güçlendirir, ancak etkinliği sınırlıdır. Literatür sık rotasyonun öğrenme maliyetini artırdığını, uzun vadede aşinalık riskini azalttığını göstermektedir.	Rotasyon süreleri risk düzeyine göre farklılaştırılmalı; küçük işletmelerde esnek uygulanmalı.
	Denetim Dışı Hizmetlere (Non-Audit Services) İlişkin Sınırlamaların Netleştirilmesi	Danışmanlık hizmetleri bağımsızlık açısından çıkar çatışması yaratabilir.	Sunulabilecek hizmet türleri açıkça sınıflandırılmalı, ücret tavanları belirlenmeli, denetim dışı gelir oranı açıklanmalı.
	Kamu Gözetimi Mekanizmalarının Güçlendirilmesi	Kamu Gözetimi Kurumu (KGK) bağımsızlığın korunmasında merkezi bir role sahiptir.	Kalite güvence incelemeleri düzenli yapılmalı, sonuçlar açıklanmalı, tekrarlanan ihlallerde kademeli yaptırım uygulanmalı.

Uygulama ve Kurumsal Yönetim Düzeyi	Şeffaflık Raporlarının Geliştirilmesi	Şeffaflık raporları bağımsızlık algısını güçlendirir ancak mevcut raporlar sınırlı içeriklidir.	Raporlarda bağımsızlık değerlendirmeleri, ücret politikaları, iç kalite süreçleri ve müşteri yoğunlaşması yer almalı.
	Yönetim-Denetçi İlişkilerinin Kurumsallaştırılması	Yönetimle denetçi arasındaki kişisel ilişkiler aşinalık riskini artırabilir.	Denetçi-yönetim görüşmeleri yazılı protokollere bağlanmalı, komiteler süreci gözetmeli, bağımsız üyeler belirleyici olmalı.
	Denetim Ücretlerinde Şeffaflık	Denetim ücretlerinin belirlenmesinde adil ve objektif kriterler kullanılmalıdır.	Ücretler iş kapsamı ve riskle orantılı olmalı; kamu yararı denetimlerinde bağımsız kurumlar ücret yapısını gözden geçirmeli.
Kalite Yönetimi ve Profesyonel Gelişim	Kalite Yönetim Sistemlerinin Etkin Uygulanması	Bağımsızlığın korunması denetim kalitesiyle doğrudan ilişkilidir.	KYS yalnızca yasal zorunluluk değil içsel kontrol mekanizması olarak işletilmeli.
	Uzmanlaşma ve Sektörel Deneyimin Artırılması	Sektörel bilgi düzeyi bağımsız karar verme kapasitesini güçlendirir.	Denetçiler sektör bazında uzmanlaşmalı; KGK sürekli gelişim programları uygulamalı.
Etik Kültür ve Mesleki Eğitim	Etik Eğitiminin Güçlendirilmesi	Etik bilinç bağımsızlığın sürdürülebilirliği açısından temel bir unsurdur.	Üniversite müfredatına etik karar modelleri eklenmeli, zorunlu etik eğitim modülleri olmalı.
	Mentorluk ve Rehberlik Programları	Genç denetçiler yönetim baskısına karşı daha kırılgandır.	Etik rehberlik ve mentorluk programları oluşturulmalı; deneyimli denetçiler gençleri desteklemeli.
	Sosyal Sorumluluk ve Mesleki Bilinç	Denetçi bağımsızlığı kamu yararına hizmet eden bir sorumluluktur.	Meslek örgütleri bağımsızlığı toplumsal değer olarak konumlandırmalı, kurum kültürüne entegre etmeli.

Kaynak: Literatür taramasına dayalı olarak yazar tarafından derlenmiştir.

Denetçi bağımsızlığının güçlendirilmesi, yalnızca yasal reformlarla değil; aynı zamanda etik kültürün geliştirilmesi, uygulama disiplininin artırılması ve denetim kalitesinin kurumsal güvence altına alınması ile mümkündür. Literatürde de vurgulandığı üzere, mevzuatın teknik çerçevesi ne kadar güçlü olursa olsun, bu çerçevenin etkin biçimde uygulanabilmesi, ancak etik bilinç, güçlü gözetim ve profesyonel sorumluluk dengesinin sağlanmasıyla mümkündür (Bozkurt, 2015; Erol ve Aslan, 2017; KGGK, 2019).

Bu kapsamda geliştirilen öneriler, denetçi bağımsızlığını yalnızca mevzuat temelli bir gereklilik olarak değil, aynı zamanda kurumsal kültür, etik değerler ve mesleki eğitim boyutlarıyla da güçlendirmeyi hedeflemektedir (Akyüz ve Kestane, 2020; Karadeniz, 2015). Etkin ve sürdürülebilir bir bağımsızlık yapısı, yalnızca denetim kalitesinin yükseltilmesine katkı sağlamakla kalmaz; aynı zamanda finansal raporlama sistemine ve sermaye piyasalarına duyulan güvenin pekişmesine de hizmet eder (Sikka, 2009; Cameran, Prencipe ve Trombetta, 2016).

Bağımsız denetimin etkinliği, yasal uyumdan çok daha fazlasını gerektirir. Denetim mesleğinde etik farkındalığın yerleşmesi, kamu gözetim mekanizmalarının güçlendirilmesi ve sürekli mesleki gelişim kültürünün kurumsallaşması, bağımsızlığın sürdürülebilirliğinin temel unsurları olarak değerlendirilmektedir.

SONUÇ

Bağımsız denetim, finansal raporlama sisteminin güvenilirliğini ve şeffaflığını sağlayan temel kurumsal mekanizmalardan biridir. Bu mekanizmanın sürdürülebilirliği, esas olarak denetçi bağımsızlığının korunması ve güçlendirilmesine bağlıdır. Denetçi bağımsızlığı, yalnızca etik bir ideal değil; aynı zamanda sermaye piyasalarının etkinliği, bilgi asimetrisinin azaltılması ve yatırımcı güvenininin sürdürülmesi açısından stratejik bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir (Francis, 2004; Akyüz ve Kestane, 2020).

Bu çalışma kapsamında, denetçi bağımsızlığının kuramsal temelleri, bağımsızlığı zayıflatan faktörler, ulusal ve uluslararası düzenlemeler ile uygulamadaki temel sorunlar bütüncül bir biçimde ele alınmıştır. Analizler, mevcut hukuki düzenlemelerin güçlü bir normatif çerçeve sunduğunu, ancak ekonomik bağımlılık, uzun süreli müşteri ilişkileri, denetim dışı hizmetlerden kaynaklanan çıkar çatışmaları ve yönetim baskısı gibi faktörlerin bağımsızlığı

uygulama düzeyinde zayıflattığını göstermektedir (Simunic, 1984; Johnson, Khurana ve Reynolds, 2002; Lu, 2005).

Uluslararası alanda, IESBA Etik Kodu, AB Denetim Reformu ve SEC-PCAOB standartları, bağımsızlık ilkesini sistematik bir yapıya kavuşturmuştur. Türkiye’de ise Yeni Türk Ticaret Kanunu (TTK) ve Kamu Gözetimi Kurumu (KGK) düzenlemeleri, kurumsal düzeyde önemli bir dönüşüm yaratmıştır. Bununla birlikte, uygulamada gözetim kapasitesinin sınırlılığı, piyasa yoğunlaşması ve sembolik uyum davranışları (symbolic compliance) gibi etkenler nedeniyle bu reformların etkisi tam olarak arzu edilen düzeye ulaşmamıştır (Karakoç, 2013; Uzun ve Bayat, 2016).

Bağımsızlığın sürdürülebilir biçimde güçlendirilebilmesi, yalnızca mevzuat reformlarıyla değil, aynı zamanda etik kültürün kurumsallaşması, uygulama disiplininin artırılması ve mesleki sorumluluk bilincinin yaygınlaştırılması ile mümkündür. Bu doğrultuda çalışma, literatür ve mevcut uygulamalardan hareketle beş temel politika alanı önermektedir:

1. Rotasyon politikalarının etkinleştirilmesi,
2. Denetim dışı hizmetlerin sınırlandırılması,
3. Gözetim ve yaptırım mekanizmalarının güçlendirilmesi,
4. Şeffaflık ve hesap verebilirliğin artırılması,
5. Etik eğitim ve profesyonel farkındalığın geliştirilmesi

Sonuç olarak, denetçi bağımsızlığının sürdürülebilirliği, hukuki çerçeve, kurumsal uygulama ve etik kültür unsurlarının dengeli biçimde geliştirilmesine bağlıdır. Regülasyonlar, denetim sistemine teknik altyapıyı sağlarken; uygulama disiplini ve etik bilinç, bu altyapının kalıcılığını güvence altına alır. Bu nedenle gelecekteki araştırmaların, mevzuatın etkinliğini ölçmeye, uygulama farklılıklarını analiz etmeye ve mesleki etik kültürünün güçlendirilmesine odaklanması, bağımsız denetimin toplumsal güven işlevini pekiştirecektir.

KAYNAKLAR

Kitap

- Bozkurt, N. (2015). *Etik değerler ve bağımsız denetim*. Beta Yayınları.
- Coyle, B. (2010). *Auditing: Key concepts*. ICSA Publishing.
- Güredin, E. (2000). *Denetim: Temel kavramlar ve ilkeler*. Gazi Kitabevi.
- Güvemli, O., & Özbirecikli, M. (2011). *Bağımsız denetim*. Türkmen Kitabevi.
- Karakoç, Y. (2013). *Denetçi bağımsızlığı ve Türkiye uygulamaları*. Seçkin Yayıncılık.
- Porter, B., Simon, J., & Hatherly, D. (2014). *Principles of external auditing* (4th ed.). Wiley.
- Şavlı, S. (2016). *Bağımsız denetimde rotasyon uygulamaları ve etkileri*. Gazi Kitabevi.
- Dergi Makalesi
- Akyüz, F., & Kestane, A. (2020). Denetim dışı hizmetlerin denetçi bağımsızlığı üzerindeki etkisi: Türkiye uygulaması. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 22(2), 240–263.
- Akdoğan, N., & Yazar Bozkurt, F. (2012). Bağımsız denetimde etik ilkeler ve Türkiye uygulaması. *Mali Çözüm Dergisi*, 114(4), 35–50.
- Al-Khoury, A., Ali, M., & Almagtome, A. (2015). Audit firm rotation and auditor independence: Evidence from emerging markets. *International Journal of Accounting Research*, 3(2), 50–67.
- Altıntaş, M. (2007). Bağımsız denetimin sermaye piyasalarındaki rolü. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 35, 45–62.
- Arel, B., Brody, R. G., & Pany, K. (2005). Audit firm rotation and audit quality. *The CPA Journal*, 75(1), 36–39.
- Aydın, A., & Deniz, T. (2018). Denetim firmalarının gelir bağımlılığı ve bağımsızlık riski üzerine bir inceleme. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 78, 113–130.
- Bezirci, M., & Karasioğlu, F. (2011). Bağımsız denetim sürecinde etik değerlerin önemi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 52, 89–103.
- Bulut, M. (2015). Denetim ücretlerinin bağımsızlık üzerindeki etkileri. *Muhasebe ve Denetim Dergisi*, 14(1), 55–74.
- Cameran, M., Prencipe, A., & Trombetta, M. (2016). Mandatory audit firm rotation and audit quality. *European Accounting Review*, 25(1), 35–58.
- Carcello, J. V., & Nagy, A. L. (2004). Audit firm tenure and fraudulent financial reporting. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 23(2), 55–69.
- Chen, C. J. P., Lin, C. J., & Lin, Y. C. (2008). Audit partner tenure, audit quality, and partner–client relationship. *Contemporary Accounting Research*, 25(1), 109–135.
- Çarıkçıoğlu, E. (1995). Denetim mesleğinde etik ve bağımsızlık sorunları. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 24(3), 77–91.
- Daniels, B. W., & Booker, Q. (2011). The effects of audit firm rotation on perceived auditor independence and audit quality. *Research in Accounting Regulation*, 23(1), 78–82.
- Demir, V., Aydın, A., & Gökçen, G. (2016). Etik karar süreçlerinde denetçilerin tutumları: Türkiye örneği. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 18(4), 585–604.
- Demirtaş Aydoğan, E. (2016). Bağımsız denetim uygulamalarında etik farkındalık düzeyi: Türkiye örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 70, 155–174.
- Erol, İ., & Aslan, M. (2017). Kalite yönetim sistemleri (KYS 1) ve denetim kalitesi ilişkisi. *Mali Çözüm Dergisi*, 27(144), 23–45.

- Ertaş, F. (2018). Denetim dışı hizmetlerin bağımsızlık üzerindeki etkisi: Türkiye’de KGK düzenlemeleri sonrası değerlendirme. *Mali Çözüm Dergisi*, 28(152), 89–108.
- Fırat, M., & Şahin, M. (2012). Kamu gözetimi kurumunun denetim kalitesi üzerindeki etkisi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 56, 47–63.
- Francis, J. R. (2004). What do we know about audit quality? *The British Accounting Review*, 36(4), 345–368.
- Johnson, V. E., Khurana, I. K., & Reynolds, J. K. (2002). Audit-firm tenure and the quality of financial reports. *Contemporary Accounting Research*, 19(4), 637–660.
- Junaidi, J., et al. (2016). Auditor rotation and auditor independence: An empirical study. *Asian Review of Accounting*, 24(2), 125–147.
- Karadeniz, E. (2015). Yönetim–denetçi ilişkilerinde aşinalık riski ve bağımsızlık sorunu. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 67, 115–129.
- Kaya, Y. (2020). Bağımsız denetimde kamu gözetimi ve yaptırımların caydırıcılığı üzerine bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 87, 89–110.
- Knechel, W. R., & Vanstraelen, A. (2007). The relationship between auditor tenure and audit quality implied by going concern opinions. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 26(1), 113–131.
- Lu, T. (2005). Audit independence and audit quality: Evidence from post-SOX period. *Accounting Perspectives*, 4(3), 233–252.
- Monroe, G. S., & Hossain, S. (2013). Audit partner rotation, audit quality and audit fees. *Managerial Auditing Journal*, 28(2), 117–142.
- Salleh, Z., & Jasmani, A. (2014). Auditors’ perception on auditor independence in Malaysia. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 145, 54–63.
- Sikka, P. (2009). Financial scandals, accounting regulation and audit independence: Will lessons ever be learnt? *Accounting Forum*, 33(4), 284–292.
- Simunic, D. A. (1984). Auditing, consulting, and auditor independence. *Journal of Accounting Research*, 22(2), 679–702.
- Ulusan, H., Eren, E., & Köylü, C. (2012). Şeffaflık raporlarının içeriği ve denetim kalitesi ilişkisi. *Muhasebe ve Denetim Dergisi*, 16(3), 77–95.
- Uzay, Ş., & Bayat, M. (2016). Denetim bağımsızlığı ve sembolik uyum davranışları: Türkiye’deki uygulamalar. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 18(1), 120–145.
- Yaşar, M. (2016). AB uygulamaları çerçevesinde denetim dışı hizmetlerin sınırlandırılması. *Mali Çözüm Dergisi*, 26(138), 97–115.
- Kurumsal Yayınlar, Standartlar ve Düzenlemeler
- European Union. (2014). *Regulation (EU) No. 537/2014 and Directive 2014/56/EU on statutory audits of annual accounts and consolidated accounts*. Official Journal of the European Union.
- IFAC. (2024). *International Standard on Quality Management (ISQM 1 and ISQM 2)*. International Federation of Accountants.
- IESBA. (2025). *International Code of Ethics for Professional Accountants (Including Independence Standards)*. International Federation of Accountants.
- Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu. (2012). *Bağımsız Denetim Yönetmeliği*. Resmî Gazete (Sayı: 28509).
- Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu. (2017). *Kalite Güvence Sistemi Rehberi*. KGK Yayınları.

- Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu. (2019). *Kalite Güvence Sistemi Raporu*. KGK Yayınları.
- PCAOB. (2022). *Ethics and independence rules concerning independence*. Public Company Accounting Oversight Board.
- SEC. (2023). *Rule 2-01 of Regulation S-X: Qualifications of Accountants*. U.S. Securities and Exchange Commission.

9. BÖLÜM

KAMU ÜNİVERSİTELERİ DÖNER SERMAYE İŞLETMELERİNDE SAYIŞTAY DENETİMİ

Meral EROL FİDAN¹

Giriş

Özel veya kamu sektör gruplarında ayırım gözetmeksizin tüm kurum ve kuruluşlarda kaynakları daha verimli ve etkin kullanabilmek önem arz etmekte olup, bunun gerçekleşmesinde en önemli faktör etkili denetim ve kontrol mekanizmaları oluşturabilmekle sağlanabilir. Genel anlamıyla denetim; kurumların faaliyetlerinin daha önceden belirlenmiş ve kabul görmüş olan yasal düzenleme ve kurallara uygun olup olmadığının incelenmesidir.

Sayıştay, Osmanlı Döneminde başlangıcı olan (1862 tarihli Divan-ı Muhasebat) köklü bir yapıdır. 1982 Anayasası'nın 160. maddesiyle görev ve yetkileri anayasal güvence altına alınmıştır. 2000'li yıllara kadar Sayıştay denetimleri yasal uygunluk ve belge denetimi olarak sınırlı uygulanmıştır. Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu kamu mali yönetiminde uluslararası standartlarla uyumu sağlayabilmek adına başlangıç olup; hesap verebilirlik, mali saydamlık, iç kontrol ve performans esaslı bütçeleme ilkelerinin benimsenmesini ve Sayıştay'ın dış denetim faaliyetleri kapsamının genişlemesini sağlamıştır (Sayıştay, 2018).

Sayıştay 2005 yılında Uluslararası Sayıştaylar Teşkilatı (INTOSAI)'nin Avrupa Yüksek Denetim Kurumları Örgütü (EUROSAI)'nin üyesi olmuştur. INTOSAI 1953 yılında kamu sektörü denetiminde uluslararası standartlar geliştirmek üzere kurulmuştur. 2010 yılında yürürlüğe giren 6085 sayılı Kanun ile Sayıştay denetim yapısında değişiklikler yapılmış, INTOSAI standartlarına (Uluslararası Yüksek Denetim Kurumları Standartları (ISSAI) 100-4000 serisi) uyumlu hale getirilmeye çalışılmıştır. Denetim türleri

¹ Prof.Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Muhasebe ve Finansman ABD Öğr. Üyesi, **ORCID**: 0000-0002-3954-676X

düzenlilik ve performans denetimleri olarak tanımlanmıştır. Ayrıca denetim raporlarının Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulma, görüş oluşturulması ve kamuoyuna açıklanması esasları da getirilmiştir. Sayıştay 2013–2016 yılları arasında INTOSAI'nin ISSAI serilerini temel alarak kendi denetim rehberlerini hazırladı. Bu dönemde Sayıştay raporlarında “Denetim Görüşünün Dayanağı Bulgular” ve “Diğer Bulgular” gibi sınıflandırmalar ISSAI standartlarına göre kullanılmaya başlandı. 2018 yılı sonrasında denetim süreçlerinde risk temelli denetim yaklaşımı, iç kontrol değerlendirmesi, önemlilik ve güvence düzeyi kavramları uygulanmaya başlanmıştır. 2020 yılı itibariyle de Sayıştay, INTOSAI'nin daha güncel versiyonu olan Mesleki Bildirimler Çerçevesi (IFPP)'ye uyum çalışmalarını sürdürmektedir (INTOSAI, 2013; INTOSAI, 2019).

Türkiye'de döner sermaye uygulamasının başlangıcı Cumhuriyet'in ilk yıllarına dek uzanır. Döner sermaye işletmesi kurmadaki amaç; ek gelir sağlanması, atıl kapasitenin değerlendirilmesi ve hizmet sürekliliğinin sağlanmasıdır. Kamu kurumlarına bağlı döner sermaye işletmeleri 1920–1930 yılları arasında farklı dönemlerde ayrı yönetmelikler ve uygulama usulleriyle düzenlenmiştir.

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu (1981) çerçevesinde üniversitelerin gelir elde edebildiği faaliyetler üniversite yönetmelikleri üzerinden düzenlenmiştir. Kanunun 58. Maddesi döner sermayelerin Yükseköğretim kurumlarında ilgili üniversitenin yönetim kurulu önerisiyle ve Yükseköğretim Kurulu onayıyla döner sermaye işletmesi kurulabileceği belirtilmiştir. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununun 2003 yılında yürürlüğe girmesiyle Türkiye'de kamu kurumları mali yönetiminde bir dönüşüm başlamıştır. Bu Kanun, döner sermaye işletmelerinin bütçe, muhasebe ve denetim esaslarını etkilemiş; döner sermayelerin merkezi mali sistemle uyumlu hale getirilmesi, bütçe ve muhasebe kayıtlarının sistematikleştirilmesi yönünde yükümlülükler getirmiştir (Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 2003).

2020 yılında Yükseköğretim Kurumları Döner Sermaye İşletmelerinin Kurulmasına İlişkin Yönetmelik ve üniversite özel yönetmeliklerindeki güncellemelerle Yükseköğretim Kurulu (YÖK) ve ilgili bakanlıklarca döner sermaye işletmelerinin kuruluşuna, faaliyet konularına, bütçe ve mali

raporlama usullerine açıklık getirilmiştir (Yükseköğretim Kurumları Döner Sermaye İşletmelerinin Kurulmasına İlişkin Yönetmelik, 2020).

Bu çalışmada Yükseköğretim kurumuna bağlı devlet üniversiteleri döner sermaye işletmelerinin Sayıştay denetim raporlarında tespit edilen bulgular belirlenen değişkenlere göre bir metin analiz yazılımı aracılığı ile incelenmiştir.

Sayıştay Denetimi

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrolü kanunu ile kamu kaynakları denetim ve kontrolü hükme bağlanarak kamu denetimleri iç ve dış denetim olarak iki tür olarak uygulanmaktadır. İç denetim “İç Kontrol ve Ön Malî Kontrole İlişkin Usul ve Esaslar Yönetmeliği” kapsamında yürütülürken, dış denetimler Hazine ve Maliye Bakanlığı ve Sayıştay Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. 6085 sayılı Sayıştay Kanunu hükümlerine göre TBMM adına yapılan Sayıştay denetimlerinde incelenen kurumlarda gerçekleşen hesap ve faaliyetlerin mevzuata göre yapılıp yapılmadığı, sunulan mali tablolarda usulüne uygun olmayan kısımlar olup olmadığının incelemesi yapılmaktadır.

Sayıştay’ın kamu idarelerine ve özellikle üniversite döner sermaye işletmelerine ilişkin düzenlilik denetim raporları üç temel (Denetim Görüşü, Denetim Görüşünün Dayanağı Bulgular ve Diğer Bulgular) bölümden oluşmaktadır. Bu yapı INTOSAI’nın ISSAI 1700 standartlarına ve Sayıştay Denetim Rehberi’ne dayanmaktadır.

Denetim Görüşünün Dayanağı Bulgular; Sayıştay’ın denetlediği kamu kurumunun mali tabloları hakkında verdiği, denetim görüşünü doğrudan etkileyen, yani finansal raporların doğruluğu ve güvenilirliği üzerinde önemli maddi etkiye sahip olabilecek tespitleridir. Sayıştay denetçileri denetledikleri kurumda tespit ettikleri bir bulguyu “Denetim Görüşünün Dayanağı” kapsamına aşağıdaki ölçütlere göre değerlendirir (Sayıştay, 2024):

- 1) Maddi Hata / Önemlilik: Hata veya eksiklik, mali tabloda anlamlı bir yanlışlığa sebep oluyorsa,
- 2) Finansal Etki: Hata mali tabloların bütününe veya önemli bir kısmını etkiliyorsa,
- 3) Doğruluk ve Güvenilirlik: Mali raporlama süreci hatalıysa veya belgeye dayanmıyorsa,

- 4) Mevzuata Aykırılık: 5018, 2547 veya diğer ilgili yönetmeliklere aykırılık varsa ve mali sonuçlar doğuruyorsa,
- 5) Sürekli / Sistemik Hata: Aynı tür hata birden fazla yılda veya birden fazla işlemde tekrarlanıyorsa.

“Denetim Görüşünün Dayanağı” başlığı altında açıklanan bulguların etkilediği alan mali tabloların doğruluğu hakkında olup, mali tablolarda açıklanan rakamların ve bilgilerin finansal etkisi paydaşlar için önemlidir. Bu bulgular Sayıştay denetçisinin görüşünü belirler ve raporda görüşün gerekçesi bu bulgulara dayalı olarak açıklanır.

“Diğer Bulgular” bölümünde yer alan bulgular; mali tabloların doğruluğunu doğrudan etkilememekle birlikte, idarenin iç kontrol, risk yönetimi, mevzuata uygunluk veya performans süreçlerinde eksiklikleri gösteren tespitlerdir. Sayıştay denetçileri denetledikleri kurumda tespit ettikleri bir bulguyu “Diğer Bulgular” kapsamına aşağıdaki ölçütlere göre değerlendirir:

- 1) Maddi Etki Önemsiz: Hata veya eksiklik mali tabloların genel olarak doğruluğunu negatif olarak etkileyecek büyüklükte değilse,
- 2) Finansal Etki Önemsiz: İç kontrol, yetki devri, kayıt düzeni gibi konularda süreç hatası varsa ama mali etki doğurmuyorsa.
- 3) Süreçsel / İdari Eksiklik: İç kontrol, yetki devri, kayıt düzeni gibi konularda süreç hatası varsa ama mali etki doğurmuyorsa,
- 4) İyileştirme Önerisi Niteliğinde: Sayıştay’ın “iyileştirilmesi gereken husus” olarak belirlediği konular,
- 5) Uygulama Eksikliği Mevzuatın uygulanmasında aksama var ancak mali kayıp tespit edilmemişse.

“Diğer Bulgular” başlığı altında açıklanan bulgular için Sayıştay genellikle ilgili kurum için iyileştirme önerileri geliştirir ve izleyen yıl raporlarında aynı bulgunun tekrar edip etmediğini de takip eder. “Diğer Bulgular” başlığı altında açıklanan bulgular Sayıştay denetçisinin kurumla ilgili vereceği denetim görüşünü etkilemez.

Treadway Komisyonu - COSO

Seksenli yıllarda Amerika’da yaşanan önemli şirket skandalları finansal raporlamaya olan güveni önemli ölçüde sarstığı için bu durum kontrol sistemlerinin standartlaşması gereğini doğurmuştur (Moeller, 2011). Bu

durumun sonucunda Treadway Komisyonu olarak anılan Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO), hileli finansal raporlamaya neden olabilecek faktörleri incelemek üzere 1985 yılında oluşturulan bağımsız bir kuruluştur. Ayrıca halka açık şirketler ve bağımsız denetçileri, Amerika Birleşik Devletleri Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu (SEC), diğer düzenleyiciler ve eğitim kurumları için öneriler geliştirmiştir. Komisyon Amerika’da önemli 5 meslek birliğinin (Amerikan Muhasebe Birliği (AAA), Uluslararası Finansal Yöneticiler (FEI), Amerikan Sertifikalı Mali Müşavirler Enstitüsü (AICPA), İç Denetçiler Enstitüsü (IIA), Ulusal Muhasebeciler Birliği (IMA)) katılımıyla desteklenmiştir.

Türkiye’de kamu kurumlarında COSO modelinin iç kontrol faaliyetlerinde kullanılması uluslararası standartlara uygunluğu sağlama ve kurumlarda yönetim standartlarıyla uyumu güçlendirmektedir (Türedi, 2011). Sayıştay’ın yaptığı denetimler ile kamu kurumlarında iç kontrol faaliyetleri süreçleri ve eksiklik olan faaliyetler COSO modeline uygun olarak değerlendirilerek, eksikliklerin giderilmesi için öneriler sunulmaktadır (Kuyumcu, 2025).

COSO’nun ilk çerçevesi “Internal Control – Integrated Framework” raporu ile 1992 yılında yayınlanmış ve iç kontrolün beş bileşeni (kontrol ortamı, risk değerlendirme, kontrol faaliyetleri, bilgi ve iletişim, izleme faaliyetleri) olarak tanımlanmıştır (Gramling ve Myers, 2003). COSO Standartları amaçları kısaca aşağıdaki gibi açıklanabilir (COSO, 2013):

Kontrol Ortamı Standartları: Kurumda dürüstlük, etik, yönetim tarzı ve organizasyon yapısı açısından sağlam bir temel oluşturmak amaçlanmaktadır.

Risk Değerlendirme Standartları: Kurumun hedeflerine ulaşmasına engel olabilecek riskleri belirlemek ve yönetmek amaçlanmaktadır.

Kontrol Faaliyetleri Standartları: Kurumda riskleri azaltacak ve hedeflerine ulaşmayı sağlayacak prosedürlerin uygulanması amaçlanmaktadır.

Bilgi ve İletişim Standartları: Kurumda doğru ve güvenilir bilginin zamanında iletilmesini sağlamak amaçlanmaktadır.

İzleme Standartları: Kurumda iç kontrol sisteminin sürekliliğini ve etkinliğini değerlendirmek amaçlanmaktadır.

Enron ve diğer skandallar sonrasında kurumlarda iç kontrol yapısı ile birlikte kurumsal risk yönetimi boyutunun da ele alınması gerektiğinin önemi anlaşılmış ve 2004 yılında COSO Enterprise Risk Management – Integrated Framework yayımlanmıştır (Beasley, Clune ve Hermanson, 2005).

2013 yılında iç kontrol çerçevesi güncellenerek teknoloji, raporlama ve düzenleyici değişiklikler çerçeveye dahil edilmiştir. 2017 yılında ise “COSO ERM – Integrating with Strategy and Performance” raporu yayımlanarak; risk yönetimi ve stratejik hedeflerin entegrasyonu vurgulanmıştır (Frigo ve Anderson, 2011).

Döner Sermaye İşletmeleri

Türkiye’de Cumhuriyet’in kuruluşundan sonra kamu kurumlarındaki atıl veya fazla kapasiteyi olumlu yönde değerlendirebilmek amacıyla döner sermayelerle ilgili ilk yasal düzenleme süreci 1925 yılında 549 sayılı Kanunla başlamıştır. Cumhuriyet sonrası 1960 – 1980 arası süreçte Döner Sermaye İşletmeleri farklı bakanlık ve üst kuruluşlarda artan sayıda kurumsal yapı olarak ortaya çıkmıştır. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu yürürlüğe alınarak kaldırılmış olan 1050 Sayılı Genel Muhasebe Kanununun 49 uncu maddesinde döner sermaye işletmesi tanımı; “Genel bütçeler içerisinde yönetilmekte olan kurumların veya idarelerin ilk madde ve malzeme alımlarıyla ilgili bedeller ile işçilik ücretleri “döner sermaye” ismiyle oluşturulmuş bütçelerde oluşturulacak olan ödeneklerle karşlanır, oluşan gelir fazlalıkları da gelir olarak yazılır” şeklinde yapılmıştır (Muhasebat Genel Müdürlüğü, 2025a).

2003 yılında Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile birlikte kamuda mali yönetim reformu niteliğinde bir değişim gerçekleşerek, döner sermaye işletmelerinde şeffaflık, hesap verebilirlik ve performans kapsamında yapılan çalışmalarla bütçe ile muhasebe uyumunu sağlayan ve iç kontrol sistemi kurmaya yönelik önceliklendirme çalışmaları yapılmıştır. 2000 yılı itibariyle döner sermaye ile ilgili çalışmalar en fazla sağlık alanında ve üniversitelerde gerçekleşmiştir. Kamu hastane sayılarındaki artış ile birlikte bünyelerinde döner sermaye işletme birimlerinin oluşturulduğu görülmektedir (Güley ve Bozdemir, 2024).

2007 yılında Maliye Bakanlığı “Döner Sermayeli İşletmeler Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği” yayınlamıştır. Yönetmeliğin amacı; genel yönetim kapsamında olan kamu kurumlarında kurulmuş “döner sermayeli

işletmelerin” iş ve bütçelerinin hazırlık, uygulama, sonuçlandırma işleri ile muhasebe, kontrol ve denetim faaliyetleri ile ilgili usul ve esasları düzenlemektir (Döner Sermayeli İşletmeler Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği, 2007).

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’nun ek 45. Maddesinde kamuya ait üniversitelerdeki tıp fakültesi, diş hekimliği fakültesi ve bunlara bağlı uygulama ve araştırma merkezi birimleri ile sağlık hizmeti sunan enstitülerin döner sermaye işletme birimlerine Muhasebat Genel Müdürlüğü bütçesinden kaynak aktarılmaktadır. Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü’nün yayınladığı faaliyet raporunda 2020-2024 yılları arasında faaliyet göstermiş olan döner sermayeli işletme sayıları Tablo 1’de açıklanmaktadır. Toplam döner sermayeli işletme sayısı 2512 ve muhasebe birim sayısı ise 1442 adet olup, bu veriler içinde üniversitelerin bünyesindeki döner işletme sayısının 127 adet, muhasebe birim sayısının ise 60 adet olduğu görülmektedir. Toplam işletme sayısı içinde üniversite döner sermaye işletmelerinin oranı yaklaşık %5’tir. Raporda ayrıca tüm Döner Sermaye İşletmeleri 2024 yılı mali verilerine göre ise toplam 750.824.000.000 TL gelir, 770.813.000.000 TL gider gerçekleştiği açıklanmıştır (Muhasebat Genel Müdürlüğü, 2025b).

Tablo 1. Döner Sermayeli İşletmelerin Kurumlar İtibariyle Dağılımları

İdare Adları	İşletme Sayısı	Muhasebe Birim Sayısı
Sağlık Bakanlığı	82	90
Milli Eğitim Bakanlığı	1485	571
Orman Genel Müdürlüğü	349	294
Tarım ve Orman Bakanlığı	208	208
Doğa Koruma ve Milli Parklar GM	93	93
Üniversiteler	127	60
Milli Savunma Bakanlığı	27	27
Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	121	92
Diğer	20	7
Toplam	2512	1442

Kaynak: Muhasebat Genel Müdürlüğü, (2025b)

Literatür Taraması

Çalışma konusuyla ilgili yerli ve yabancı çalışmalar incelenmiştir.

Lawrence vd. (1997), Yeni Zelanda sağlık kuruluşlarında tıpla ilgili uygulamaları ve bunların muhasebe işlem ve kayıtlarındaki sorunlar incelenmiştir.

Köroğlu (2011), çalışmasında döner sermaye işletmelerinde Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulanmasını incelemiştir. Döner sermaye işletmelerinde kalifiye çalışanların sayısındaki yetersizliğin hatalı kayıt ve raporlamaya neden olduğu belirtilmiştir.

Yılmaz (2011), çalışmasında döner sermaye işletmelerinde gerçekleşen muhasebe kayıtlarını incelemiştir.

Achoanya Ayam (2015), Gana'da üniversitelerinde iç kontrol sistemi ve gelir döngüleri iç kontrol standartları kapsamında içerik analizi ile değerlendirilmiştir.

Draguşin vd. (2016), Romanya devlet üniversitelerinde içerik analizi ile iç denetim sistemlerinin muhasebe işlemlerine ve güvenilirlik üzerine etkisi incelenmiştir. Üniversitelerdeki iç denetim çalışmalarının muhasebe uygulamaları performans düzeyleri üzerinde daha az etkili olduğu belirtilmiştir.

Küçükaycan ve Ağdeniz (2019), çalışmalarında içerik analizi ile 2017 yılına ait 38 devlet üniversitesinin Sayıştay raporları incelenmiştir. Sonuç olarak; Sayıştay raporlama kriterlerine uymayan üniversitelerin olduğu belirtilmektedir.

Altunay (2020), devlet üniversiteleri 2018 yılı Sayıştay raporları içerik analizi ile incelenerek, iç kontrol faaliyetleri ve sorunları değerlendirilmiştir.

Grossi vd. (2020), kamu kuruluşlarının muhasebe ve performans ölçümleriyle ilgili yapılmış çalışmaların literatür incelemesi yapılarak tarihsel gelişimler açısından değerlendirilmiştir.

Yıldırım (2020), Sağlık Bakanlığı'nın Sayıştay raporlarında açıklanan bulgular incelemiştir. Bulgularda stoklar, amortisman ve hurda işlemleriyle ilgili hataların çok olması ve bu hataların bilişim sistemlerindeki geliştirmeyele çözülebilecek hatalar olduğu belirtilmiştir.

Raga vd. (2020), Endonezya'da devlet üniversitelerinde iç denetim birimlerinin üniversite yönetişimi üzerine etkisini tespit etmeye çalıştıkları çalışmalarında; devlet üniversiteleri yönetimi üzerinde iç denetim birimi ve örgütsel bağlılığın etkisinin pozitif yönde olduğu belirtilmiştir.

Oppong vd. (2021), Gana'da kaliteli bir sağlık hizmeti sağlamada kamu denetimlerinin etkinliği; denetçi, yönetici ve muhasebecilere uygulanan anket çalışmasıyla araştırılmıştır. İç ve dış denetimlerin kamusal sağlık hizmeti kalitesi üzerinde olumlu etkisi olduğu belirtilmiştir.

Atabay vd. (2021), devlet üniversitelerinin Sayıştay raporlarında açıklanan bulgular muhasebe hataları açısından incelenmiştir. Duran varlıklar, sermaye ve gider hesaplarının en çok hata yapılan hesap grupları olduğu belirtilmiştir.

Koku (2022), çalışmasında üniversite hastanelerinin döner sermaye işletmelerinde gerçekleştirilmiş muhasebe ve vergi çalışmaları incelenmiştir. Döner sermaye işletmelerinin bir hizmet sektörü olmalarına rağmen maliyet hesaplarının ayrıntılı oluşturulmadığı sonucuna varılmıştır.

Demirbaş (2022), devlet üniversitelerinin 2012 ve 2018 yılları arası Sayıştay raporlarında geçen bulgularını inceleyerek, uluslararası standartlarla uyumsuzluklar olduğu belirtilmiştir.

Genç vd. (2023), Karadeniz bölgesinde bulunan on sekiz üniversitenin beş yıllık Sayıştay raporlarında yer alan bulgular incelemiştir. Maddi olmayan duran varlıklarla ilgili konulardaki bulguların fazla olduğu ve üniversitelerin iç kontrol sistemlerinden kaynaklanan aksaklıklar olduğu belirtilmiştir.

Güvenç Yıldırım ve Kaya (2023), Sağlık Bakanlığı'nın 2020 ve 2021 dönemleri Sayıştay raporlarında yer alan bulguları incelemiştir. Bulgularda muhasebe kayıtlarındaki mevzuata uyumsuzluk ve döner sermaye uygulamalarında yapılan hataların fazla olduğu belirtilmiştir.

Atıla ve Kıymık (2023), devlet üniversitelerinin 2012 - 2021 yılları arası Sayıştay raporları incelenerek üniversitelerin muhasebe ile ilgili hata sayıları incelenmiştir. Denetim bulgularına göre muhasebe hatalarının yarısına yakınının maddi duran varlık hesaplarıyla ilgili olduğu belirtilmiştir. Üniversitelerin kuruluş süreleri veya personel sayılarıyla tespit edilen muhasebe hataları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı belirtilmiştir.

Yang ve Zeng (2023), Çin’de bir kamu hastanesinde tespit edilen denetim bulguları analiz edilmiş ve çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Altay ve Özer (2024), 2001–2023 yılları arasında yayınlanmış Sayıştay faaliyet raporları ve kamu kurumlarının denetimle ilgili raporlarını dahil ederek içerik analizi yaptıkları çalışmalarında; Sayıştay denetimlerinin uluslararası standartların kabul edilmesiyle birlikte nasıl değişim gösterdiği karşılaştırması yapılmıştır. Sonuç olarak; denetim oranının arttığı, kurumlarda iç kontrol sistemlerinde gelişme olduğu fakat kamu zararının da arttığı belirtilmiştir.

Güley ve Bozdemir (2024), Sağlık Bakanlığı’na bağlı işletmelerin 2018 ile 2022 yılları arasındaki Sayıştay raporlarını doküman incelemesi yaparak incelenmişlerdir. Çalışmalarında döner sermaye işletmelerinin muhasebe kayıtları ile ilgili hataları tespit edilerek sınıflandırılmıştır. En fazla bulgu 2018 yılında, en az bulgu 2022 yılında tespit edildiği belirtilmiştir. İşletmelerin raporlarında dönen varlıklar hesap grubuyla ilgili en çok muhasebe hatası olduğu belirtilmiştir.

Kalmuk (2025) tez çalışmasında 2020 - 2023 yılları arasında Sayıştay tarafından denetlenen devlet üniversitelerinin raporlarında geçen bulgular 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu “doğrudan temin” maddesi kapsamında metin analizi yöntemiyle incelenmiştir. Üniversitelerin buldukları coğrafi bölge, tıp fakültesi sahipliği, kuruluş yılları, iç kontrol standartları ve pandemi değişkenleri açısından raporlarındaki farklılıklar incelenmiş, iç kontrol birimi olan üniversitelerin sayısı fazla olsa da pandemi döneminde doğrudan temin maddesi ihlal sayılarında azalma olmadığı belirtilmiştir.

Kuyumcu (2025), devlet üniversitelerinin Sayıştay denetimleri sırasında bu kurumların iç kontrol sistemlerine ilişkin tespit ettikleri bulguları inceleyerek, yapılması gerekli iyileştirme çalışmalarına yönelik öneriler sunmak amacıyla; 2023 yılı denetimden geçmiş devlet üniversiteleri raporları iç denetçi sayıları, iç kontrolle ilgili denetim raporlama durumları, üniversitelerin faaliyet süreleri, mali uzmanlık personel sayıları, muhasebe sistem ve mali raporlama şekilleri değişken olarak alınarak değerlendirilmiştir. İç kontrol ve iç denetim birimlerinin varlığı açısından ise bulgularında istatistiki anlamlı fark tespit edilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı 2023 ve 2024 yılında Sayıştay denetim raporları yayınlanan, bünyelerinde Tıp Fakültesi veya Diş ve Sağlık Bilimleri Fakültesi olan devlet üniversitelerinin döner sermaye işletmelerinin denetimleri sonucunda Sayıştay tarafından tespit edilen bulguların incelenerek, belirlenen değişkenler açısından farklılık olup olmadığının değerlendirilmesidir. Seçilen üniversitelerde iç kontrol sistemlerine ilişkin denetim ve raporlama çalışmaları mevcudiyeti, döner sermaye işletmelerinin dönemi kar veya zararla kapatmış olmaları ve seçilen üniversitelerin bulunduğu coğrafi bölge değişken olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi uygulanmıştır. Nitel araştırma; anket, mülakat, gözlem ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinden elde edilen sonuçları bütüncül olarak ele almaya çalışan yöntem olarak tanımlanabilir (Karataş, 2015). Doküman analizi, araştırma konusu problemle ilgili olan belgelerin sistematik olarak incelenmesi, anlamlı veri setleri oluşturulması şeklinde tanımlanabilir (Karasar, 2005). Sayıştay denetim raporları da düzenli yayınlanan raporlar olarak içerik analizine uygun veri kaynaklarındandır. Doküman analizi için metin madencilik yazılımlarından biri olan Nvivo15 yazılımı kullanılmıştır.

Çalışma kapsamına alınan 2023 ve 2024 yılı devlet üniversitelerinin denetim raporları Sayıştay'ın resmi internet sitesinden pdf uzantılı olarak indirilerek, nitel ve nicel veri analiz programı olan Nvivo 15 programına aktarılmıştır. İnceleme kapsamına alınan raporlardan kelime analizi modülü yardımıyla toplu olarak bulgular ve değişkenler tespit edilmiş ve kodlamaları yapılmıştır. Yapılan kodlamalar ile sayısal veriler oluşturularak çapraz tablolar program modülleri üzerinden elde edilmiştir.

Metin verilerinin toplu olarak ve kısa sürede değerlendirilebilmesinin bir program aracılığıyla yapıldığı çalışmalar oldukça kısıtlı olup, bu özelliği çalışmanın özgünlüğünü göstermektedir.

Araştırma Veri Seti

Çalışmanın veri seti T.C. Sayıştay Başkanlığı Kamu İdareleri Denetim Raporları Özel Bütçeler- A kapsamına giren devlet üniversiteleri olup, çalışmada yalnızca 2023 ve 2024 yılı denetimden geçen raporları Sayıştay'ın

internet sayfasında (<https://www.sayistay.gov.tr/reports?lang=tr>) indirilmiştir. Daha sonra bünyesinde Tıp Fakültesi ve/veya Tıp ve Sağlık Bilimleri Fakültesi ve Diş Fakülteleri aktif olan üniversitelerin isimleri YÖK'ün istatistiki verilerinin elde edildiği internet sayfasından (<https://istatistik.yok.gov.tr/>) elde edilerek, sadece bu üniversitelerin raporları değerlendirme kapsamına alınmış, diğerleri analiz kapsamı dışında tutulmuştur.

Bulgular

Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi internet adresinden sorugulama yapılarak tıp ve diş fakültesi olan devlet üniversiteleri tespit edilmiştir. 2023 yılında Sayıştay raporları yayınlanmış olan 112 üniversitenin içerisinde 81 devlet üniversitesinde tıp ve diş fakültesi olduğu tespit edilerek, bu raporlar ayrıştırılmış ve Nvivo15 programına aktarılmıştır. Bu üniversite raporları içinde döner sermaye işletmelerinde 2023 yılında Sayıştay tarafından herhangi bir bulgu yayınlanmamış olan 47 üniversite tespit edilmiştir. Bu üniversiteler analize dahil edilmeyerek analize toplam 34 devlet üniversite raporu dahil edilmiştir.

2024 yılında yayınlanmış olan toplam 100 üniversitenin Sayıştay raporları içerisinde 78 devlet üniversitesinde tıp ve diş fakültesi olduğu verisi YÖK internet sayfasından tespit edililerek, bu raporlar programa aktarılmıştır. Bu üniversite raporları içerisinde döner sermaye işletmeleri için 2024 yılında Sayıştay tarafından bulgu yayınlanmayan 30 üniversite olduğu görülmüştür. Geriye kalan 48 adet devlet üniversitesi raporu analize dahil edilmiştir.

Raporlar öncelikle belirlenen üç değişkene göre incelenerek programda kodlamaları yapılmıştır. İlk olarak; üniversitelerin izleme standartlarında açıklanan iç kontrol sistemleri ile ilgili veriler incelenerek; iç denetim birimlerinin iç kontrol sistemlerine ilişkin denetim ve raporlama çalışmalarının mevcut olduğu ve iç denetçi kadrolarında denetçi istihdam etmiş olanlarla ilgili açıklama yapılmış olan üniversiteler “iç kontrol var”, açıklanmamış olanlar ise “iç kontrol yok” olarak programda kodlanmıştır. İkinci olarak; üniversitelerin döner sermaye işletmelerinin dönemi kâr veya zarar ile tamamlandığının açıklandığı paragraflar incelenerek, üniversiteler döner sermaye işletmeleri “kârlı” veya “zararda” şeklinde kodlanmıştır. Üçüncü olarak; üniversitelerin buldukları coğrafi bölgelere göre kodlamaları yapılmıştır.

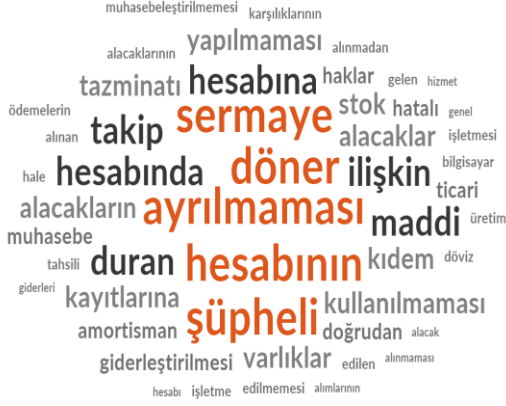
Değişkenlerin kodlamaları yapıldıktan sonra Sayıştay raporlarında açıklanmış olan bulgular tespit edilerek kodlanmıştır. Kodlamalar Sayıştay raporlarındaki başlıklara göre iki gruba ayrılarak yapılmıştır. Birinci grup “denetim görüşünün dayandığı bulgular”, ikinci grup ise “diğer bulgular” başlığı şeklindedir. Tablo 2’de sayısal veriler görülmektedir.

2023 yılı raporlarında “denetim görüşünün dayandığı bulgular” başlığı altında 18 üniversitede, 38 farklı bulgu kategorisinde toplam 52 adet bulgu açıklandığı tespit edilmiştir. Bu bulgular içerisinde en çok rastlanılan bulgunun “Kıdem Tazminatı Karşılıklarının Ayrılmaması” bulgusu olduğu görülmüştür. “Diğer bulgular” başlığı altında ise 32 üniversitede, 74 farklı bulgu kategorisinde toplam 109 adet bulgu açıklandığı tespit edilmiştir. Bu 74 farklı başlıkta en çok rastlanılan bulgu “Doğrudan Temin Yöntemi Maddesi ile ilgili hatalar” olup, 10 üniversitede toplam 16 adet bulgu tespit edilmiştir. Ayrıca “Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortalarının Yapıtırılmaması” bulgusu da 10 üniversitede toplam 10 adet bulgu olarak tespit edilmiştir.

Tablo 2. 2023 ve 2024 Yılları Bulgu Gruplarına Göre Sayısal Veriler

Yıllar	2023			2024		
	Bulgu Grupları	Üniversite Sayısı	Bulgu Çeşidi Sayısı	Üniversite Sayısı	Bulgu Çeşidi Sayısı	Bulgu Sayısı
Denetim Görüşünün Dayandığı Bulgular	18	38	52	16	28	37
Diğer bulgular	32	72	109	45	159	211
En fazla bulgu sayısı olan üniversite	18 (2 üniversite)			19		
En fazla Denetim Görüşünün Dayandığı Bulgu ve Sayısı	Kıdem Tazminatı Karşılıklarının Ayrılmaması = 5			Şüpheli Ticari Alacaklarla İlgili Hatalar = 7		
En fazla Diğer Bulgu ve Sayısı	Doğrudan Temin Yöntemi Maddesi İle İlgili Bulgular ve Tıbbi Kötü Uygulamaya İlişkin Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortalarının Yapıtırılmaması			Doğrudan Temin Maddesi İle İlgili Bulgular = 18		

2023 ve 2024 yılları Sayıştay raporlarında döner sermaye işletmeleri için açıklanan bulgular “Denetim Görüşünün Dayandığı Bulgular” ve “Diğer Bulgular” şeklinde kodlanmış olup, bu başlıklar Nvivo15 programında kelime sıklık analizi modülü ile değerlendirilmiş ve Şekil 1, Şekil 2, Şekil 3 ve Şekil 4 te görülen kelime bulutları elde edilmiştir. Kelime bulutları oluşturmada sadece en sık tekrar edilen ilk 50 kelime baz alınmıştır. Raporlarda geçen bulgu başlıklarından elde edilen bu kelime bulutları aracılığıyla da denetimde en fazla tespit edilen hatalı işlem ve sorunlar görülebilmektedir.

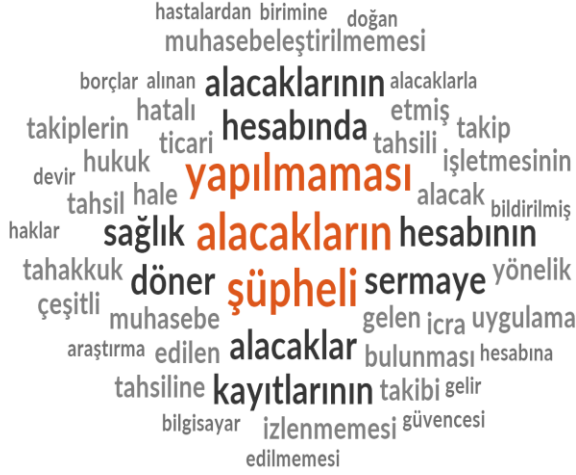
Şekil 1. 2023 Yılı Denetim Görüşünün Dayandığı Bulgular Kelime Bulutu

Şekil 2. 2023 Yılı Diğer Bulgular Kelime Bulutu

Tablo 2’de, Şekil 3 ve 4’te görüldüğü gibi; 2024 yılı raporlarında “denetim görüşünün dayandığı bulgular” başlığı altında 16 üniversitede, 28 farklı bulgu

kategorisinde toplam 37 adet bulgu açıklandığı tespit edilmiştir. Bu bulgular içerisinde en çok rastlanılan bulgunun “Şüpheli Ticari Alacaklarla İlgili Hatalar” bulgusu olduğu görülmüştür. “Diğer bulgular” başlığı altında ise 45 üniversitede, 159 farklı bulgu kategorisinde toplam 211 adet bulgu açıklandığı tespit edilmiştir. Bu 159 farklı başlıkta en çok rastlanılan bulgu “Doğrudan Temin Maddesi ile ilgili hatalar” bulguları olup, 11 üniversitede toplam 18 bulgu olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 3. 2024 Yılı Denetim Görüşünün Dayandığı Bulgular Kelime Bulutu

Şekil 4. 2024 Yılı Diğer Bulgular Kelime Bulutu

Tablo 3'te 2023 ve 2024 yılları devlet üniversitelerinin iç kontrol standartları kriterlerine göre Sayıştay tarafından değerlendirilerek raporlarında yaptıkları açıklamalar ile tespit edilen bulgu başlıkları kıyaslanarak elde edilen sayısal verileri gösterilmiştir. 2023 yılında denetlenen, tıp ve/veya dış fakültelerine sahip olan toplam 34 üniversiteden 23 tanesinde iç kontrol çalışmalarının olduğu raporlanmıştır. Bu üniversitelerde “Denetim Görüşünün Dayandığı Bulgular” başlığı altında 43 adet bulgu, iç kontrol çalışmaları olmadığı açıklanan 11 üniversitede ise 9 bulgu olduğu, “Diğer Bulgular” başlığı altında ise iç kontrol çalışması olan üniversitelerde 87 bulgu, iç kontrol çalışmaları olmayan üniversitelerde ise 22 bulgu olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3. 2023 ve 2024 Yılları Sayıştay Raporlarında Üniversitelerde İç Kontrol Sistemi Varlığına Göre Tespit Edilen Bulgu Sayıları

2023 Yılı					
Bulgular	İç kontrol Var (23)	%	İç kontrol Yok (11)	%	Toplam (34)
Denetim Görüşünün Dayandığı Bulgular	43	79,8	9	20,1	52
Diğer Bulgular	87	82,6	22	17,3	109
Toplam	130	80,7	31	19,2	161
2024 Yılı					
Bulgular	İç Kontrol Var (27)	%	İç Kontrol Yok (21)	%	Toplam (48)
Denetim Görüşünün Dayandığı Bulgular	23	62,1	14	37,8	37
Diğer Bulgular	140	66,3	71	33,6	211
Toplam	163	65,7	85	34,2	248

2024 yılında denetlenen, tıp ve/veya dış fakültelerine sahip olan toplam 48 üniversiteden 27 tanesinde iç kontrol çalışmalarının olduğu raporlanmıştır. Bu üniversitelerde “Denetim Görüşünün Dayandığı Bulgular” başlığı altında 23 adet bulgu, iç kontrol çalışmaları olmadığı açıklanan 21 üniversitede ise 14 bulgu olduğu, “Diğer Bulgular” başlığı altında ise iç kontrol çalışması olan üniversitelerde 140 bulgu, iç kontrol çalışmaları olmayan üniversitelerde ise 71 bulgu olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak; 2024 yılında 2023 yılına göre 14 üniversite fazla raporlanmakla birlikte “Denetim Görüşünün Dayandığı Bulgular” başlığı altında açıklanan bulgu oranı % 29 oranda azalma

gösterirken, “Diğer Bulgular” başlığı altında açıklanan bulgu oranı %94 oranda artış gösterdiği görülmektedir.

Tablo 4’te 2023 ve 2024 yılları devlet üniversitelerinin döner sermaye işletmeleri kâr/zarar durumları kriterlerine göre Sayıştay tarafından değerlendirilerek, raporlarında açıklanan bulgular kıyaslanarak sayısal verileri gösterilmiştir. 2023 yılında denetlenen, döner sermayesi olan toplam 34 üniversiteden 11 tanesinde döner sermaye işletmesinin kâr ettiği raporlanmıştır. Bu üniversitelerde “Denetim Görüşünün Dayandığı Bulgular” başlığı altında 16 adet bulgu, zarar ettiği açıklanan 23 üniversitede ise 36 bulgu olduğu, “Diğer Bulgular” başlığı altında ise kâr açıklanan üniversitelerde 23 bulgu, zarar açıklananlarda ise 86 bulgu olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. 2023 ve 2024 Yılları Sayıştay Raporlarında Üniversite Döner Sermaye İşletmesi Kar/Zarar Durumlarına Göre Tespit Edilen Bulgu Sayıları

2023 Yılı					
Bulgular	Kâr (11)	%	Zarar (23)	%	Toplam (34)
Denetim Görüşünün Dayandığı Bulgular	16	30,77%	36	69,23%	52
Diğer Bulgular	23	21,1%	86	78,9%	109
Toplam	39	24,22%	122	75,78%	161
2024 Yılı					
Bulgular	Kâr (25)	%	Zarar (23)	%	Toplam (48)
Denetim Görüşünün Dayandığı Bulgular	15	40,54%	22	59,46%	37
Diğer Bulgular	86	40,76%	125	59,24%	211
Toplam	101	40,73%	147	59,27%	248

2024 yılında denetlenen, döner sermayesi olan toplam 48 üniversiteden 23 tanesinde döner sermaye işletmesinin kâr ettiği raporlanmıştır. Bu üniversitelerde “Denetim Görüşünün Dayandığı Bulgular” başlığı altında 15 adet bulgu, zarar ettiği açıklanan 23 üniversitede ise 22 bulgu olduğu, “Diğer Bulgular” başlığı altında ise kâr açıklanan üniversitelerde 86 bulgu, zarar

açıklananlarda ise 125 adet bulgu olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak; 2024 yılında 2023 yılına kıyasla 14 üniversite daha fazla raporlaması yapılmakla birlikte, döner sermaye işletmesi zarar ettiği açıklananların sayısı her iki yılda da aynı, kâr ettiği açıklanan üniversite ise 2023 yılına göre 14 üniversite daha fazladır. “Diğer Bulgular” başlığı altında açıklanan bulgular kâr eden üniversitelerde % 273 oranda artış gösterirken, zarar eden üniversitelerde %45 oranda artış olduğu hesaplanmıştır. “Denetim Görüşünün Dayandığı Bulgular” başlığında açıklanan bulgular 2024 yılında 2023 yılına göre çok az da olsa azalma gösterirken “Diğer Bulgular” başlığı altında yapılan bulgu açıklamaları oldukça artmıştır.

Tablo 5’te devlet üniversitelerinin buldukları coğrafi bölgelere göre Sayıştay tarafından raporlarında açıklanan bulguların sayısal verileri gösterilmiştir. 2023 yılında denetlenen, döner sermayesi olan toplam 34 üniversiteden 12 tanesi İç Anadolu bölgesinde bulunmaktadır. Bu üniversitelerde “Denetim Görüşünün Dayandığı Bulgular” başlığı altında tespit edilen 29 adet bulgu olduğu görülmektedir. “Diğer Bulgular” başlığı altında ise yine İç Anadolu bölgesinde 53 adet bulgu olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5. 2023 ve 2024 Yılları Sayıştay Raporlarında Üniversitelerin Bulduğu Coğrafi Bölgeye Göre Tespit Edilen Bulgu Sayıları

2023 Yılı					
Bölgeler	Denetim Görüşünün Dayandığı Bulgular	%	Diğer Bulgular	%	Toplam
Akdeniz (2)	0	0%	3	100%	3
Doğu Anadolu (3)	6	54,55	5	45,45	11
Ege (3)	5	25%	15	75%	20
Güneydoğu Anadolu	0	0%	4	100%	4
İç Anadolu (12)	29	35,37	53	64,63	82
Karadeniz (6)	5	21,74	18	78,26	23
Marmara (7)	7	38,89	11	61,11	18
Toplam (34)	52	32,3	109	67,7%	161
2024 Yılı					
Bölgeler	Denetim Görüşünün	%	Diğer Bulgular	%	Toplam

	Dayandığı Bulgular				
Akdeniz (5)	4	16%	21	84%	25
Doğu Anadolu (4)	2	8%	23	92%	25
Ege (6)	3	10,71	25	89,29	28
Güneydoğu Anadolu	2	16,67	10	83,33	12
İç Anadolu (12)	6	10,71	50	89,29	56
Karadeniz (7)	7	20%	28	80%	35
Marmara (11)	13	19,4	54	80,6%	67
Toplam (48)	37	14,92	211	85,08	248

2024 yılında denetlenen, döner sermayesi olan toplam 48 üniversiteden 11 tanesi Marmara bölgesinde bulunmaktadır. Bu üniversitelerde “Denetim Görüşünün Dayandığı Bulgular” başlığı altında tespit edilen 13 adet bulgu olduğu görülmektedir. “Diğer Bulgular” başlığı altında ise yine Marmara bölgesinde 54 adet bulgu olduğu tespit edilmiştir. 2023 yılına kıyasla 2024 yılında “Denetim Görüşünün Dayandığı Bulgular”da bulgu artışı gözükmesinin nedeni 2024 yılında Marmara bölgesinde denetlenen üniversitelerin döner sermaye işletmelerinde bulgu tespiti sayısının artmasından kaynaklandığı söylenebilir. İç Anadolu bölgesinde bulunan üniversitelerde 2024 yılında “Denetim Görüşünün Dayandığı Bulgular” başlığı altında tespit edilen bulgu sayısında önemli azalış olduğu görülmektedir.

Sonuç

Eğitimde önemli role sahip olan üniversiteler sorumluluklarını yerine getirirken devlet tarafından kendilerine tahsis edilmiş olan kamu kaynaklarını etkili ve verimli kullanabilmek, akademik, idari ve mali performanslarını başarılı bir şekilde yerine getirmekle yükümlüdürler. Üniversitelerin bu görev ve faaliyetlerini ilgili mevzuatlara uygunluğunu sağlayabilmek amacıyla da iç kontrol sistemleri oluşturulmuştur.

Üniversitelerde sağlık hizmetleri sunumunda görev yapan tıp ve dış fakültelerinin ilgili kamu kaynaklarını 5018 Sayılı Kanun gereği etkin ve verimli kullanılmasını sağlamada diğer sektörlere kıyasla daha dikkatli çalışmayı gerektirmektedir. Kamu kaynaklarının verimli ve etkin kullanılması da düzenli, sıkı ve kamuya şeffaf olarak açıklanan denetimlerle sağlanabilir.

Yapılan bu çalışmada 2023 ve 2024 dönemleri kapsamında bünyelerinde Tıp ve Dış Fakültesi bulunan devlet üniversitelerinin Sayıştay denetimleri

sonrasında yayınlanan raporlarında bu üniversitelerin döner sermaye işletmeleri başlığı altında açıklanan Sayıştay bulgularının içerik analizi yapılmıştır. Analiz kapsamında değişken olarak üç farklı değişken belirlenmiştir: Döner sermaye işletmesi olan üniversitelerin iç kontrol sistemlerine ilişkin denetim ve raporlama çalışmaları olup olmadığı, döner sermaye işletmelerinin dönemi kâr veya zararla kapatmaları ve buldukları coğrafi bölgelerdir.

2023 yılı raporlarında incelenen üniversitelerin döner sermaye işletmelerinde “Denetim Görüşünün Dayandığı Bulgular” başlığı altındaki bulgulardan “Kıdem Tazminatı Karşılıklarının Ayrılmaması” bulgusunun en çok rastlanılan bulgu olduğu tespit edilmiştir. “Diğer bulgular” başlığı altında en çok rastlanılan bulgunun “Doğrudan Temin Yöntemi Maddesi ile ilgili hatalar” bulguları olduğu görülmüştür. 2024 yılı raporlarında “Denetim Görüşünün Dayandığı Bulgular” başlığında toplam 37 adet bulgu açıklandığı tespit edilmiştir. Bu bulgular içerisinde “Şüpheli Ticari Alacaklarla İlgili Hatalar” bulgusunun en çok rastlanılan bulgu türü olduğu görülmüştür. “Diğer bulgular” başlığı altında toplam 211 adet bulgu açıklandığı tespit edilmiştir. En çok rastlanılan bulgu “Doğrudan Temin Maddesiyle İlgili olanlar” hakkındaki bulgu olduğu tespit edilmiştir.

2024 yılında 2023 yılına göre 14 üniversitenin döner sermaye işletmeleri hakkında daha fazla denetim raporu yayınlanmıştır. İç kontrol sistemi değişkeni açısından değerlendirildiğinde raporlarda “Denetim Görüşünün Dayandığı Bulgular” başlığı altında açıklanan bulgu oranı % 29 oranda azalma gösterirken, “Diğer Bulgular” başlığı altında açıklanan bulgu oranı %94 oranda artış gösterdiği görülmüştür.

Döner sermaye işletmeleri kâr/zarar durumları açısından değerlendirildiğinde; “Diğer Bulgular” başlığı altında açıklanan bulgular; kâr eden üniversitelerde % 273 oranda artış gösterirken, zarar eden üniversitelerde %45 oranda artış olduğu hesaplanmıştır. Coğrafi bölge dağılımları açısından değerlendirildiğinde ise 2023 yılında İç Anadolu bölgesinde faaliyet gösteren üniversitelerin, 2024 yılında ise Marmara bölgesinde faaliyet gösteren üniversitelerin döner sermaye işletmelerinde daha fazla bulgu tespit edildiği görülmektedir.

Bu çalışma kapsamında incelenen Sayıştay denetim raporları, tıp ve diş hekimliği fakültelerini bünyesinde barındıran devlet üniversitelerinin döner

sermaye işletmelerine ilişkin iç kontrol mekanizmalarında önemli eksikliklerin devam ettiğini ortaya koymaktadır. Bulgular, iç kontrol sistemlerinin büyük ölçüde kurulmuş olmakla birlikte kurumsal düzeyde etkin ve yaygın bir şekilde işletilemediğini göstermektedir. Özellikle iç denetçi kadrolarındaki yetersizlik, mevcut kadroların denetim faaliyetlerini üniversite geneline yaygınlaştıramaması ve birimlerin mevzuata uyum konusundaki uygulama hataları, sistemin işlevselliğini sınırlayan temel faktörler olarak öne çıkmaktadır.

Üniversitelerde iç kontrol sistemlerini daha işlevli hale getirebilmek için iç denetim çalışmalarının doğru yapılmasının ve Sayıştay denetimlerin uluslararası standartlara tam uyumlu hale getirilmesinin yararlı olacağı söylenebilir. Yükseköğretim kurumlarında mali raporların hem benzer kurumlar açısından hem de uluslararası anlamda karşılaştırılabilirliğinin sağlanabilmesi için üniversitelerin mali raporlarının Mali Tabloların Sunulması Standardı ve Kamu Sektörü Muhasebesi Kavramsal Çerçevesine uygun olarak hazırlanması gereklidir.

KAYNAKLAR

- Achoanya Ayam, J. R. (2015). An analysis of revenue cycle internal controls in Ghanaian universities. *Case Studies in Business and Management*, 2(2).
- Altay, A. ve Özer, R. E. (2024). Düzenlilik denetimine geçişin Sayıştay denetimine etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 16(3), 1851-1865.
- Altunay, M. A. (2020). Kamu üniversitelerinin iç kontrol ve iç denetim sorunları: Sayıştay denetim raporları üzerine bir inceleme. A.Alagöz ve S. Çil Koçyiğit (Ed.), *Denetimde Seçme Konular 6:İç denetim İç Kontrol Sektörel Uygulamalar içinde* (s.77-118). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Altunay, M. A. (2020). Kamu üniversitelerinin iç kontrol ve iç denetim sorunları: Sayıştay denetim raporları üzerine bir inceleme. *Denetimde Seçme Konular*. 6, 77-118.
- Atabay E, Kavak S, ve Başar A. (2021). Üniversitelerde Sayıştay Denetimi, Muhasebesel Bulgular ve NedenleriSne İlişkin Görüşler. *Legal Mali Hukuk Dergisi*, 17(200), 2031 – 2078.
- Atila, S. ve Kıymık, H. (2023). Sayıştay denetim raporları bağlamında yükseköğretim kurumlarında muhasebe uygulamalarının genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uyum düzeyinin araştırılması. *Sayıştay Dergisi*, 34(131), 637-667.
- Beasley, M. S., Clune, R., ve Hermanson, D. R. (2005). Enterprise risk management: An empirical analysis of factors associated with the extent of implementation. *Journal of Accounting and Public Policy*, 24(6), 521–531.
- Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO), (2013). Internal control—integrated framework internal control over external financial reporting: a compendium of approaches and examples.
- Demirbaş, M. (2022). T.C. Sayıştay Denetim Bulguları Doğrultusunda Denetim (Düzenlilik) Raporlarının İçerik açısından incelenmesi: 2013-2018 devlet üniversiteleri. *Yükseköğretim Dergisi*, 12(2), 257-269.
- Döner Sermayeli İşletmeler Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği (2007). T.C. Resmi Gazete (<https://www.resmigazete.gov.tr/>). Tarih/Sayı: 01.05.2007/26509.
- Draguşin, P. C., Domnişoru, S. ve Mihai, M. (2016). Empirical research concerning the impact of the public internal audit on the accounting system and its reliability in Romanian universities. *Studies in Business and Economics*, 11(3).
- Frijo, M. L., ve Anderson, R. J. (2011). What is strategic risk management?. *Strategic Finance*, 93(1), 21–29.
- Genç, M., Yanık, A. ve Özen, M. (2023). Üniversitelerin denetim raporlarında yer alan bulguların analizi: karadeniz bölgesi örneği. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 23-36.
- Gramling, A. A., ve Myers, P. M. (2003). Internal auditing's role in ERM: COSO's ERM framework provides opportunities for internal auditors. *Internal Auditing*, 18(6), 27–33.
- Grossi, G., Kallio, K. M., Sargiacomo, M., ve Skoog, M. (2020). Accounting, performance management systems and accountability changes in knowledge-intensive public organizations: a literature review and research agenda. *Accounting, Auditing ve Accountability Journal*, 33(1), 256-280.

- Güley, A. Ö., ve Bozdemir, E. (2024). Sağlık bakanlığı döner sermaye işletmelerine ait sayıştay denetim raporlarında yer alan muhasebe bulgularının incelenmesi. *Denetim*, (30), 172-187.
- Güvenç Yıldırım, Z., ve Kaya, H. P. (2023). Sağlık bakanlığına bağlı döner sermaye işletmelerinde ortaya çıkan muhasebe hataları. *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 72-88.
- INTOSAI (2013). *ISSAI 100 – Fundamental Principles of Public Sector Auditing*. Vienna.
- INTOSAI (2019). *INTOSAI Framework of Professional Pronouncements (IFPP)*.
- Kalmuk, N. (2025). *Yükseköğretim Kurumlarında Sayıştay Denetimi: Doğrudan Temin Bulgularının İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu. (2003). Resmî Gazete, (<https://www.resmigazete.gov.tr/>).Tarih/Sayı: 24.12.2003 /25326.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayıncılık.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.
- Koku, S. (2022). *Hastane döner sermaye işletmelerinde muhasebe ve vergi uygulamalarının incelenmesi: Düzce üniversitesi hastanesi örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Düzce Üniversitesi.
- Köroğlu, B. (2011). “*döner sermaye işletmelerinde tek düzen muhasebe sisteminin uygulanması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Kültür Üniversitesi.
- Kuyumcu, O. (2025). Yükseköğretim kurumlarında iç kontrol: Sayıştay denetim raporları üzerine bir araştırma. *Denetim*, (32), 131-147.
- Küçükaycan, D. ve Aydeniz, Ş. (2019). Devlet üniversitelerinin performans denetim sonuçlarında raporlanan bulguların analizi. S.A. Oktar ve Y. Taşkın (Ed), *Maliye Araştırmaları 3 içinde* (s.292-306). Onikilevha Yayınları.
- Lawrence, S., Alam, M., Northcott, D., ve Lowe, T. (1997). Accounting systems and systems of accountability in the new zealand health sector. *Accounting, Auditing ve Accountability Journal*, 10(5), 665-683.
- Moeller, R. R. (2011). *COSO Enterprise Risk Management: Establishing Effective Governance, Risk, and Compliance Processes*. John Wiley ve Sons.
- Muhasebat Genel Müdürlüğü, (2025a). *Döner Sermaye Hakkında*, <https://muhasebat.hmb.gov.tr/doner-sermaye-hakkinda>. [Erişim tarihi:30.10.2025]
- Muhasebat Genel Müdürlüğü, (2025b). *2024 Faaliyet Raporu*, <https://muhasebat.hmb.gov.tr/faaliyet-raporlari>, [Erişim tarihi:30.10.2025]
- Oppong, C., Fofack, A.D., ve Boakye-Yiadom, E. (2021), Efficacy of public sector audits in the provision of quality healthcare in Ghana. *Journal of Economic and Administrative Sciences*, 39(4), 1108-1121.
- Raga, R. A., Shurman, H. ve Sari, P. Y. (2020). The role internal supervision unit auditor and organizational commitments toward good university governance in public service agency state universities. *Jurnal Organisasi dan Manajemen* 16(1), 47-58.
- TC. Sayıştay Başkanlığı, (Sayıştay), (2018). *Düzenlilik Denetimi Rehberi*. Ankara: Türkiye Sayıştay Yayınları.
- TC. Sayıştay Başkanlığı, (Sayıştay), (2024). *Düzenlilik Denetimi Rehberi*, Ankara. https://www.sayistay.gov.tr/files/3078_Düzenlilik%20Denetim%20Rehberi.v5.pdf

- TC. Sayıştay Başkanlığı, (Sayıştay), (2025). *Raporlar*, <https://www.sayistay.gov.tr/reports?lang=tr>
- Türedi, H. (2011). Türk kamu mali yönetiminin yeniden yapılandırılması: İç kontrol. *Journal of Management and Economics Research*, 9(16), 99-127.
- Yalçınkaya, G. (2018). *Kamu mali yönetimi çerçevesinde üniversite döner sermaye işletmelerinin sorunları ve çözüm önerileri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Pamukkale Üniversitesi.
- Yang, J., ve Zeng, X. (2023). Research on the economic responsibility audit of leading cadres in public hospitals: take y public hospital as an example. *Frontiers in Business, Economics and Management*, 11(2), 120-123.
- Yıldırım, M. (2020). *Sağlık bakanlığına bağlı döner sermaye işletmelerinde sayıştay denetim bulgularının analizi ve çözüm önerileri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Yılmaz, E. (2011). Döner sermayeli işletmelerde özellikli muhasebe konuları ve bazı çözüm önerileri. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 7(13), 327-337.
- Yükseköğretim Kurumları Döner Sermaye İşletmelerinin Kurulmasına İlişkin Yönetmelik (2020). Resmi Gazete, (<https://www.resmigazete.gov.tr/>).Tarih/Sayı: 18.06.2020/31159.
<https://istatistik.yok.gov.tr/>